

Koalisjoner i Stortinget

Kompromiss og konfliktlinjer

Øyvind Bugge Solheim

Masteroppgave i statsvitenskap

Institutt for statsvitenskap

Universitetet i Oslo

Vår 2013

Koalisjoner i Stortinget

©Øyvind Bugge Solheim

2013

Koalisjoner i Stortinget

Øyvind Bugge Solheim

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Det norske politiske systemet har vært preget av mindretallsregjering og et sterkt Storting. Likevel har det i liten grad blitt studert hva som kjennetegner stemmegivningen i Stortinget. Problemstillingen for denne oppgaven er hvilke parlamentskoalisjoner som oppstår i Stortinget i perioden 1981 til 2009 og hva som forklarer dem.

Det blir testet fire hypoteser på stemmegivningen i denne oppgaven. De to første er knyttet til partienes politiske ståsted: At høyre-venstreaksen er viktigst, at de kryssende konfliktlinjene også har betydning for stemmegivningen. I tillegg undersøkes det om flertallsregjeringer leder til at det kun er et skille mellom regjering og opposisjon, og om manglende vilje til kompromisser leder til tosidig opposisjon.

Basert på en optimal classification-analyse viste høyre-venstreaksen seg som ventet å ha størst betydning. Dette for alle periodene utenom perioden rundt EU-avstemningen i 1994. Tre av holdningsdimensjonene til Valgundersøkelsen blir også funnet i stemmegivningen: sentrum-periferi, moral-religion og vekst-vern, mens innvandring ikke ser ut til å danne grunnlaget for koalisjoner. Disse har likevel en relativt liten betydning, og ser ut til å være nødvendig for å forklare de mindre partiene, og særlig sentrumspartienes, stemmegivning. Når det gjelder regjering mot opposisjon er dette hovedmønsteret for Willoch sine regjeringer (1981-1986), men ikke for Stoltenbergs flertallsregjering (2005-2009) eller andre perioder. Det ser altså ikke ut som skillet mellom mindretalls- og flertallsregjering er veldig viktig i stemmegivningen. Modeller med tosidig opposisjon leder til en viss grad av høyere tilpasning, men den er relativt liten. Partiene synes altså å være kompromissvillige.

Hovedfunnet i oppgaven er at koalisjonene som dannes i stemmegivningen i Stortinget i stor grad følger holdningsdimensjonene, blant annet kjent fra valgforskningen. Partiene synes å være villige til å inngå kompromisser. Betydningen av flertallsregjeringer på stemmegivningen er sprikende, men synes ikke å være veldig forskjellig fra mindretallsregjeringer.

Antall ord: 35 320

Forord

Denne masteroppgave ville vært umulig uten støtte og hjelp fra en stor gruppe mennesker.

Jeg vil først takke min veileder Bjørn Høyland. Det var i ett av Bjørn sine masterkurs jeg ble presentert for voteringsanalyser for første gang, og som Keith Poole (2005) skriver i innledningen til sin bok var det en «åpenbaring» å kunne bruke statistikk på denne måten. Bjørn har vært støttende fra dag én og bidratt med viktige innspill og interessante diskusjoner. Jeg har også satt pris på at han har vært så fleksibel i skriveprosessen.

Innspillene jeg fikk på politikkseminaret på Institutt for samfunnsforskning var viktige tidlig i prosessen, og jeg vil gjerne takke alle som deltok der. Muligheten til å delta i miljøet på ISF har vært svært givende, og særlig har Jo Saglie og Bernt Aardals interesse for prosjektet bidratt til å holde motet oppe. Institutt for samfunnsforskning skal også ha takk for stipendet som ga meg mulighet til i å konsentrere meg om masteroppgaven.

I oppstarten av prosessen var Jonas Nordkvelle sine innspill og erfaringer viktige. Jørn Wichne Pedersen og Erik Bruce skal ha en stor takk for sine gjennomlesninger av halvferdige manus. Øivind Brattbergs evige optimisme har vært smittsom, og hans tilbakemeldinger veldig klargjørende. På lesesalen har Lars Petter Bergs utholdenhet vært inspirerende, og Hanna Wernø har alltid hatt tid til enda en kopp te. Atle Hennum Haugsgjerd har fulgt prosessen svært tett. Han fortjener en ekstra stor takk for å ha holdt ut med endeløse diskusjoner og gjennomlesninger, og likevel alltid komme med nye forbedringer.

En stor takk går også til mine foreldre. Oppgavens tematikk og metode viser deres store betydning.

Sist, og mest, tusen takk til kjæresten min, Sandra Molin Bruce. Det siste året har ikke bare vært enkelt, men alt er lettere når man er to. Du har minnet meg på verdenen utenfor R, og gitt hverdagen mening. Din støtte og din kjærlighet har vært uvurderlig, og dine innvendinger irriterende, men alltid konstruktive (og ofte korrekte). Denne oppgaven ville ikke blitt til uten deg.

Alle feil er mine egne.

Øyvind Bugge Solheim

Oslo 23. juni 2013

Innhold

Figurer	XI
----------------	-----------

Tabeller	XIII
-----------------	-------------

1 Innledning	1
1.1 Innledning	1
1.2 Parlamentsforskning	3
1.2.1 Partienes målsetning: Innflytelse	5
1.2.2 Stortinget og innflytelsesmaksimering	6
1.3 Studier av norsk politikk: Skillelinjemodellen	8
1.3.1 Politiske dimensjoner	10
1.4 Forventede stemmegivningsmønstre	13
1.4.1 Prosedyrene for stemmegivning	13
1.4.2 Innflytelse under mindretallsregjering	14
1.4.3 Flertallsregjering: opposisjon mot regjering	16
1.4.4 Horisont og tosidig opposisjon	17
1.4.5 Angående flerdimensjonalitet	21
1.5 Hypoteser	21
1.6 Veien videre	23
2 Metode	25
2.1 Innledning	25
2.2 Data	25
2.2.1 Tidsperioder og partier	27
2.2.2 Partier og saksfelt	28
2.3 Dimensjonsanalyse	30
2.3.1 Analyse av teoretisk utledede dimensjoner	31
2.3.2 Eksplorerende analyser	31

2.3.3	Tolkning av dimensjoner	35
2.3.4	Grad av dimensjonalitet	36
2.4	Operasjonalisering av politiske dimensjoner	37
3	Høyre-venstreaksen og endimensjonalitet	39
3.1	Innledning	39
3.2	Holdningsdimensjoner - en analyse	40
3.3	Eksplorerende analyse: optimal classification	44
3.3.1	Høyre-venstre?	47
3.3.2	Saksfelt	48
3.3.3	Partispesifikk tilpasning	50
3.4	Foreløpige resultater	53
4	Regjering mot opposisjon og tosidig opposisjon	55
4.1	Innledning	55
4.2	Opposisjon mot regjering	55
4.3	Tosidig opposisjon	60
4.4	Oppsummering	62
5	Kryssende konfliktlinjer	65
5.1	Innledning	65
5.2	Analyseopplegg	66
5.3	Politiske dimensjoner	67
5.3.1	Willochs første regjeringer (1981-1983 og 1983-1985)	69
5.3.2	Willoch og Brundtlands regjeringer (1985-1989)	73
5.3.3	Syse-regjeringen (1989-1990)	77
5.3.4	Brundtland-regjeringen (1990-1993)	79
5.3.5	Brundtland og Jaglands regjeringer (1993-1997)	82
5.3.6	Bondevik-regjeringen (1997-2001)	85
5.3.7	Stoltenberg-regjeringen (2000-2001)	89
5.3.8	Bondevik-regjeringen (2001-2005)	91
5.3.9	Stoltenberg-regjeringen (2005-2009)	94
5.4	Oppsummering	96
6	Konklusjon	99
6.1	Innledning	99
6.2	Hovedfunn	100

6.3	Politiske dimensjoner	102
6.3.1	Mer enn bare høyre-venstreaksen?	102
6.3.2	Hvilke dimensjoner?	103
6.4	Kompromissvillighet	105
6.4.1	Sannferdig stemmegivning?	108
6.5	Mindretallsparlamentarisme som problem?	108
6.6	Videre forskning	110
Bibliografi		113
Tabeller og figurer		121

Figurer

1.1	Modell for stemmegivning med ett parti	15
1.2	Modell for stemmegivning med tre partier	15
1.3	Opposisjonspolitik	18
1.4	Partier med politisk horisont	19
1.5	Flerdimensjonalitet	22
3.1	Endimensjonal løsning basert på optimal classification	46
3.2	Prosentandelen av enkeltrepresentantenes stemmegivning som ikke passer med den endimensjonale løsningen.	51
5.1	Todimensjonale løsninger for perioden 1981 til 1985	70
5.2	Todimensjonale løsninger for perioden 1985 til 1989	75
5.3	Todimensjonale løsninger for perioden 1989 til 1993	78
5.4	Todimensjonal løsning for perioden 1993 til 1997	82
5.5	Todimensjonale løsninger for perioden 1997 til 2001	87
5.6	Todimensjonale løsninger for periodene 2001 til 2005 og 2005 til 2009	92
1	Prosentandelen av enkeltrepresentantenes stemmegivning som ikke passer med modellen med to kuttlinjer (tosidig opposisjon).	122
2	Prosentandelen av enkeltrepresentantenes stemmegivning som ikke passer med den todimensjonale løsningen.	123

Tabeller

2.1	Inndeling i perioder	28
2.2	Rice: Grad av intern samstemthet i partiene.	29
2.3	Saksfelt per periode i prosent	30
2.4	Deskriptiv statistikk for voteringene	34
3.1	Endimensjonal stemmegivning	41
3.2	Korrekte klassifiseringer og APRE for den endimensjonale modellen	47
3.3	Andel feil per saksfelt	49
4.1	Stemmegivning opposisjon mot regjering	57
4.2	Forbedring, tosidig opposisjon og alene	60
5.1	Korrekte klassifiseringer og APRE for den todimensjonale modellen.	67
5.2	Saksfelt fordelt på vinkler 1981-1983	71
5.3	Stemmegivning sammen i prosent 1981-1983	71
5.4	Saksfelt fordelt på vinkler 1983-1985	72
5.5	Stemmegivning sammen i prosent 1983-1985	73
5.6	Stemmegivning sammen i prosent 1985-1986	74
5.7	Saksfelt fordelt på vinkler 1986-1989	76
5.8	Stemmegivning sammen i prosent 1986-1989	76
5.9	Saksfelt fordelt på vinkler 1989-1990	77
5.10	Stemmegivning sammen i prosent 1989-1990	79
5.11	Stemmegivning sammen i prosent 1990-1993	80
5.12	Saksfelt fordelt på vinkler 1990-1993	80
5.13	Saksfelt fordelt på vinkler 1993-1997	83
5.14	Stemmegivning sammen i prosent 1993-1997	83
5.15	Stemmegivning sammen i prosent 1997-2000	86
5.16	Saksfelt fordelt på vinkler 1997-2000	88

5.17	Saksfelt fordelt på vinkler 2000-2001	90
5.18	Stemmegivning sammen i prosent 2000-2001	91
5.19	Stemmegivning sammen i prosent 2001-2005	93
5.20	Saksfelt fordelt på vinkler 2001-2005	93
5.21	Saksfelt fordelt på vinkler 2005-2009	95
5.22	Stemmegivning sammen i prosent 2005-2009	95
1	Stemmegivning alene i prosent	121
2	WRICE	124
3	Parlamentariske ledere brukt som utgangspunkt for OC	124

Kapittel 1

Innledning

1.1 Innledning

Det norske politiske systemet har vært preget av mindretallsregjeringer. Fra Willochs korte flertallsregjering i 1983 til 1985 til dagens Stoltenberg-regjering gikk det 20 år med mindretallsstyre. Stortingets betydning økte dermed i perioden. På grunn av mindretallsregjeringenes saksspesifikke samarbeid i Stortinget har blant annet Rasch (2004: 14) og Nordby (2004) hevdet at uklarhet rundt ansvaret for politikken er et problem. Kontrasten mellom studiet av Stortinget og studiet av partier og velgeratferd er stor. Mens Stortinget blir forstått som relativt ustrukturert, med skiftende koalisjoner, har det norske politiske rommet nettopp blitt forstått som strukturert av flere kryssende politiske konfliktlinjer som har vært stabile over tid (Rokkan 1987).

Mange deler av mindretallsparlamentarismen har blitt studert. Regjeringens manglende makt over Stortinget i Norge (Rasch 2011), Stortingets økende makt over tid (Rommetvedt 2002), årsaker til regjeringskoalisjoner (Rommetvedt 1991) og årsaker til mindretallsregjeringer (Strøm 1990) er blant eksemplene. Til tross for en omfattende litteratur om betydningen av Stortinget har det vært gjennomført få analyser av koalisjonene i selve stemmegivningen. Internasjonalt, og særlig i USA, har denne typen analyser vært vanlig (se for eksempel Poole og Rosenthal 2007), men også i europeiske parlamenter har denne typen analyser vært gjennomført. Siden de metodiske verktøy og voteringsdata fra Stortinget har vært tilgjengelige siden det ble lagt om til elektronisk votingssystem i 1979 er det lave antallet studier av votingene påfallende.

Det er flere årsaker til at det i norsk kontekst vil være særlig interessant å studere parlamentskoalisjoner i Stortinget. Med mindretallsregjeringer, og særlig lav grad av kontroll over parlamentet (se Rasch 2011), vil det være koalisjonene som dannes i

stortingssalen som bestemmer det politiske utfallet. Regjeringer som verken har mulighet til å kontrollere forslagene som kommer til salen eller selv har flertall vil i stor grad være prisgitt hvilke parlamentskoalisjoner det er mulig å danne. Samtidig er det uvanlig med faste parlamentskoalisjoner og dannelsen skjer i høy grad fra sak til sak. Det norske partisystemet er preget av relativt mange partier, og det har vært funnet flere kryssende konfliktlinjer mellom partiene. Det blir dermed et stort antall potensielle parlamentskoalisjoner. Å forstå hva som forklarer de parlamentskoalisjonene som faktisk dannes i Stortinget er målet med denne oppgaven, særlig knyttet til hvilke politiske konfliktlinjer som ligger til grunn for koalisjonsdannelsene. En studie av denne tematikken vil kunne bidra med ny kunnskap om hva som betinger noen av de viktigste vedtakene i det norske politiske systemet.

Problemstillingen i denne oppgaven er delt i to:

Hvilke koalisjonsmønstre gjorde seg gjeldende i Stortinget i perioden 1981 til 2009?

Hvordan kan disse forklares?

Perioden som blir studert er valgt av for å inkludere hele spennet av perioder med mindretallsregjeringer fra Willoch til Stoltenberg sin flertallsregjering. De to periodene med flertallsregjeringer er også inkludert for å kunne kontrastere funnene fra mindretallsregjeringene, og undersøke i hvor stor grad det er forskjeller mellom mindretalls- og flertallsregjeringer. For å svare på problemstillingen utledes og testes det fire hypoteser, hvorav to er knyttet til politiske skiller: (1) Parlamentskoalisjonene dannes av partier kun basert på en høyre-venstreakse. (2) Kryssende konfliktlinjer bryter med høyre-venstreaksen og påvirker også koalisjonsdannelsene. (3) I periodene med flertallsregjeringer er det kun skillet mellom regjering og opposisjon som bestemmer stemmegivningen. (4) Selv om høyre-venstreaksen er viktig, leder fløypartiernes avvisning av kompromisser til tosidig opposisjon. Dette er både forklaringer som står sentralt i litteraturen om parlamentskoalisjoner og om det norske politiske systemet, og de er dermed velegnet til å studere parlamentskoalisjonene i en norsk kontekst.

Perioden som studeres i denne oppgaven er de sju stortingsperiodene fra 1981 til 2009. Shaffer (1991, 1998) og Teigum (1995) bruker også voteringsdata fra deler av denne perioden. I motsetning til denne oppgaven inngår voteringsdata som bare ett av flere elementer i deres studier. Dermed er det i denne oppgaven mulig å studere både et større tidsspenn og gå dypere inn i sakene som ligger til grunn for stemmegivningen. Samtidig har utviklingen innen dimensjonsanalyse kommet lengre de siste årene, og analysemetodene er dermed både mer optimalisert for voteringsdata og de åpner for enklere å vurdere graden av tilpasning til stemmegivningen enn før.

Når det gjelder studiet av parlamenter internasjonalt skiller denne oppgaven seg også

ut. For det første testes en av de sentrale antakelsene i de fleste voteringsanalyser, om partiene forsøker å maksimere innflytelse over det politiske resultatet (se også Rosenthal og Voeten 2004). I tillegg inneholder det norske datasettet relativt mye informasjon om sakene som ligger til grunn for stemmegivningen, og dette åpner for analyser som i større grad tar innover seg det politiske grunnlaget for votingene enn det som har vært vanlig i studier av andre parlament.

Oppgavens oppbygning er som følger. I det videre kapitlet presenteres tidligere forskning på stemmegivning i parlamenter. Deretter diskuteres antakelsene som ligger til grunn for denne forskningen i lys av den norske konteksten. Etter en diskusjon av de politiske dimensjonene forklares stemmegivningsmønstrene mer inngående og de fire hypotesene utdypes. I neste kapittel drøftes de metodiske valgene som er gjort. Datamaterialet presenteres og de forskjellige metodiske verktøyene blir drøftet og forklart i dette kapitlet. Analysen av stemmegivningen er delt i tre. I det første analysekapitlet undersøkes graden av endimensjonal høyre-venstrestemmegivning. I det neste kapitlet testes det om det kun er skillet mellom regjering og opposisjon som dominerer under flertallsregjeringer, og om det er tilfeller av tosidig opposisjon. I det siste analysekapitlet gjennomføres det todimensjonale analyser av votingene for å undersøke i hvor stor grad det er andre konfliktlinjer enn høyre-venstreaksen som ligger til grunn for koalisjonene i Stortinget. Til slutt oppsummeres funnene og det drøftes mulig implikasjoner.

1.2 Parlamentsforskning

I den internasjonale forskningen på parlamentsvoteringer er det to sentrale funn som går igjen. For det første synes parlamentskoalisjonene ofte å basere seg på endimensjonale eller todimensjonale politiske rom og selv med to dimensjoner er det ofte bare én som er basert på politisk ståsted. For det andre er ofte skillet mellom regjering og opposisjon stort.

Når det gjelder de politiske dimensjonene står høyre-venstreaksen i en særstilling selv om innholdet i hva høyre-venstreaksen er vil kunne variere mellom land (se for eksempel Hansen og Debus 2012; Hix og Noury 2012; Hug og Schulz 2007; Lacina og Lyons 2009; Landi og Pelizzo 2006; Noury og Mielcova 2005; Rosenthal og Voeten 2004). Andre politiske dimensjoner som har forklart stemmegivningen har vært EU-spørsmålet (Lacina og Lyons 2009; Landi og Pelizzo 2006; Noury og Mielcova 2005), reformvennlighet (Myagkov og Kiewiet 1996), sikkerhetspolitikk (Hix og Jun 2009), holdning til demokrati (Hansen og Debus 2012) og holdning til det etablerte styresettet (Rosenthal og Voeten 2004). De fleste studiene finner svært få dimensjoner, gjerne maksimalt to, men det er også en

del som bare har én dimensjon som forklarer stemmegivningen.

Den andre typen forklaringer er i mindre grad knyttet til politiske innholdet i voteringene. Her er konflikten mellom regjering og opposisjon særlig sentral (se for eksempel Landi og Pelizzo 2006; Hansen 2009; Hix og Jun 2009; Dewan og Spirling 2011; Hix og Noury 2012). I noen tilfeller kombineres dette med en politisk akse, mens i andre er dette den eneste forklaringen. Særlig i land der forslagsretten er begrenset eller i land der regjeringen kan kontrollere parlamentets agenda blir regjering-opposisjon hoveddimensjonen. Både Hix og Jun (2009) og Dewan og Spirling (2011) viser hvordan forskjeller i forslagsrett og regjeringens kontroll over parlamentet har betydning for om denne dimensjonen er sentral for stemmegivningen. Hix og Noury (2012) finner også at skillet mellom regjering og opposisjon forklarer en stor andel av stemmegivningen i deres studie av 16 land.

Også i nordiske land har voteringsanalyser vært gjennomført. Skjæveland (2005) tester graden av dimensjonalitet i det danske Folketinget. Han undersøker om det er noen grunn til å bruke en «ny-politikk» dimensjon, men finner at det ikke er nødvendig, og at én dimensjon altså holder for å forklare stemmegivningen. Selv når han deler inn stemmegivningen etter forskjellige saksfelt får han den samme plasseringen av partiene (Skjæveland 2005: 419). Hansen (2008: 271) finner også bare en høyre-venstredimensjon i Danmark, men får en del spesielle rangeringer av partiene med blant annet Dansk Folkeparti som ytterste venstre parti.

Når det gjelder Stortinget har det vært gjort studier basert på fraksjonsmerknadsarkivet som registrerer hvilke partier som går sammen om merknader til lovforslag i komiteene. Rommetvedt (1984: 81-82, 1991: 157-158) viser hvordan avstanden mellom de borgerlige partiene i finanskomiteen påvirker mulighetene for regjeringssamarbeid dem i mellom. Han bruker altså parlamentskoalisjonene i komiteene til å forklare regjeringskoalisjonene som oppstår senere og finner at det er avstanden i finanskomiteen er den viktigste. Hansen (2006: 11) finner bare én dimensjon i Norge basert på disse dataene, men en del resultater er overraskende. Blant annet havner Arbeiderpartiet flere ganger lengre til høyre enn sentrumpartiene. Han finner også at de to folkeavstemningene om EU har hatt større innflytelse på plasseringen av norske partier enn for partiene i Irland og Danmark (Hansen 2006: 14).

Når det gjelder voteringsdata studerer Nordby (1989) voteringer fra starten av århundret. Han finner at Venstre er delt inn i flere fraksjoner og at stemmegivningen fulgte skillene mellom disse fraksjonene innad i partiet (Nordby 1989: 33). Dette skiller seg fra senere funn som viser høy grad av samstemthet i partigruppene (Bjurulf og Glans 1976: 243;

Shaffer 1998: 176). Bjurulf og Glans (1976: 235) finner at høyre-venstreaksen forklarer mye, men at det forskjeller innenfor de ulike saksfeltene de studerer i perioden 1969 til 1974. Saker innen utenriks, miljø, sentrum-periferi og moral-religion deler inn partiene på andre måter. Under flertallsregjeringen fra 1969 til 1971 er det også en tendens til at hovedskillet er mellom regjeringen og opposisjonen Bjurulf og Glans (1976: 249-251).

Når det gjelder nyere studier av stortingsvotingene er det også primært funnet en venstre-høyreakse (se for eksempel Shaffer 1998; Teigum 1995). Teigum (1995) analyserer votingene i perioden 1989-1993 og studerer spesielt Senterpartiet og Kristelig Folkeparti. Hun deler votingene inn etter saksfelt og finner en sterk venstre-høyreakse og en opposisjonsakse (Teigum 1995: 121-124). Når hun studerer enkeltsaksfelt er det landbruksvotingene som endrer plasseringen av partiene mest, og Arbeiderpartiet havner nærmere Høyre og Fremskrittspartiet enn Senterpartiet og Kristelig Folkeparti. Shaffer (1998: 190-196) finner to dimensjoner i sin studie av perioden 1981 til 1996, der den andre dimensjonen tidvis er en protestdimensjon og tidvis en territoriell-religiøs dimensjon. Under Willoch sine regjeringer er det tydelige skiller mellom blokkene. I senere perioder finner Shaffer (1998: 196) at fløypartiene Sosialistisk Venstreparti og Fremskrittspartiet stemmer sammen mot kompromisspolitikk i sentrum. Shaffer (1991: 77-78) viser også at Fremskrittspartiet skiller seg spesielt ut blant partiene.

Forskningen på votinger synes altså å finne relativt få dimensjoner i stemmegivningen. Av de dimensjonene som blir funnet står høyre-venstreaksen i en særstilling sammen med skillet mellom regjering og opposisjon. Også i studiet av Norden har dette vært sentrale funn. I tillegg har det blitt funnet en mer generell opposisjonsakse i Norge som skiller fløypartiene fra resten.

1.2.1 Partienes målsetning: Innflytelse

En sentral antakelse i forskningen på parlamenter er at partienes mål er politisk innflytelse. Målet om å oppnå politisk innflytelse kan føres tilbake til teorier om hva som leder til regjeringskoalisjoner. De Swaan (1973: 88) hevder at partienes hovedmålsetning med å delta i regjeringer er å gjennomføre sin egen politikk. Dette synes så å lede til to forskjellige utfall ettersom om det er flertalls eller mindretallsregjeringer.¹

Under mindretallsregjeringer der det er liten grad av kontroll med agendaen til parlamentet slik som i Norge, leder dette til en forventning om at partier er svært kompromissvillige. I denne tradisjonen blir partiene forstått som svært rasjonelle i den forstand at de vil være villige til å inngå *alle* kompromisser som gjør politikken som føres

¹Dette blir utbrodert og illustrert i avsnitt 1.4 på side 13.

likere sitt eget standpunkt. Partiene forventes altså å stemme for alle forslag de foretrekker over alternativet, uansett hvor langt unna forslaget er partiets primærstandpunkt.

Under flertallsregjeringer, eller i situasjoner der partier har monopol på forslagstilling, kan innflytelsesmaksimering forventes å lede til andre typer atferd. Når regjeringen allerede har flertall kan ikke partiene oppnå innflytelse over regjeringen gjennom å støtte forslagene de foretrekker. Dewan og Spirling (2011: 345) viser derimot at opposisjonspartier kan oppnå innflytelse ved å stemme ned ethvert forslag fra regjeringen i denne typen situasjoner. Forventningen til at partiene kun vil kunne deles inn i regjering og opposisjon kan også knyttes til en annen tradisjon innen studiet av koalisjoner. Riker (1962: 33) hevder partienes hovedmålsetning er å delta i regjering, og partiene i opposisjon kan dermed forsøke å gjøre det vanskelig for regjeringspartiene ved å gå imot alle forslag fra regjeringen.

1.2.2 Stortinget og innflytelsesmaksimering

I den norske konteksten kan både innflytelsesmaksimering og regjering-opposisjon synes å være mindre sannsynlig som hovedmønster. Siden de fleste regjeringene som blir studert er mindretallsregjeringer, og forslagstilling er åpent for alle medlemmer i Odelstinget² er det lite som tyder på at regjeringens makt over Stortinget er så stor som er nødvendig ifølge Dewan og Spirling (2011). Under flertallsregjeringene i perioden vil det derimot være mulig at denne dynamikken spiller inn og forventningene til dette blir presentert i avsnitt 1.4.3 på side 16.

Sjöblom (1968: 74) og Strøm og Müller (1999: 5) hevder begge at partiene har flere målsetninger enn bare politikk og at de vekter disse ulikt i forskjellige situasjoner. Mens Strøm og Müller (1999) viser til tre hovedmålsetninger, politisk innflytelse, vinne valg og komme i regjering, mener Sjöblom (1968) at også partisamhold er et viktig mål. Det vil her hevdes at dette gir grunnlag for forventninger om at partiene ikke kun følger målet om politisk innflytelse i stemmegivningen.

Når det gjelder målet om å realisere politikk hevder Warwick (2000: 38-39) og Pedersen (2012: 301) partiene ikke bare er opptatt av innflytelse, men også av hvor nær politikken som blir vedtatt er primærstandpunktet til partiet. I partisystemer som det norske, med mange partier og hvor ingen har flertall alene, er kompromisser nødvendige for å oppnå innflytelse. Det vil dermed alltid ligge en mulig konflikt mellom innflytelse og det å være trofast mot partiprogrammet eller sitt primærstandpunkt (Strøm og Müller 1999: 7-8). Partier må altså godta å støtte politikk som ikke er helt i tråd med partiets primære ønske. Dermed får en situasjoner der partier inngår «hestehandler» eller må «sluke kameler» for

²Fra 2009 alle stortingsrepresentanter.

å oppnå innflytelse. At partiene skulle være villige til å inngå ethvert kompromiss for å oppnå politikk som ligger nærmere deres primærstandpunkt synes usannsynlig. I noen tilfeller kan en derfor forvente at partiene stemmer utifra et hensyn om å være tro til sitt partiprogram. Altså stemmer de mot et alternativ, som på tross av at det er bedre enn alternativet, likevel er regnet som for langt unna partiets standpunkt.

I studiet av velgeratferd settes ofte Downs (1957) sin nærhetsteori og retningsteorien for stemmegivning som er utviklet av Rabinowitz og Macdonald (1989) opp mot hverandre. Rabinowitz og Macdonald (1989:109) mener at partiene tjener på å innta ytterliggående standpunkter på et saksfelt og at velgerne stemmer på det partiet som har sterkest standpunkt på det saksfeltet de er opptatt av. Downs (1957:49-50) mener at velgerne stemmer på partiet som ligger nærmest politisk og at dette ledet til konkurranse om sentrum av politikken. Likevel understreker Downs (1957:126-127) at partiene i et flerpartisystem også vil være avhengig av å skille seg ut for å kunne oppnå stemmer (se også diskusjon i Anthun 2007). Om partiene er avhengige av å skille seg ut kan vi forvente at de i mindre grad vil ønske å støtte kompromisser som ligger langt unna primærstandpunktet.

En tredje mulig årsak til at partiene vil være forsiktig med å delta i kompromisser er at partiene ønsker å holde seg samlet og at for store kompromisser vil være vanskelige å godta for deler av partiet. Både Strøm (1999:211-212) og D'Alimonte (1999:165) finner interndemokrati som en av årsakene til at forsøk på å danne regjeringskoalisjon har mislyktes i henholdsvis Norge og Italia. Pedersen (2010:749, 2012:309) sine funn støtter dette og viser at styrken til partidemokratiet påvirker partiene villighet til å inngå kompromisser og til å delta som støtteparti til regjeringer. Rommetvedt (1991:277-278) finner at valgkampmedarbeiderne i norske partier er mindre villige til å inngå kompromisser enn partienes velgere.

I de senere årene har dannelsen av Stoltenbergs andre regjering tydeliggjort konflikten mellom innflytelse og primærstandpunkt. Sosialistisk Venstreparti, som deltok i regjering for første gang, diskutert innad konflikten mellom innflytelse og det å «opptre i pakt med historie og tradisjon» (Rossavik 2012:467). Blant annet mente daværende leder av Sosialistisk Ungdom, Kirsti Bergstø, at det var bedre å trekke seg enn å «føre en politikk en vi ikke kan stå inne for» (Bergstø sitert i Rossavik 2012:469). En kunne kanskje argumentert for at det er annerledes for partiene i regjering enn i stortingsvoteringene, og det er en forskjell på å måtte støtte en hel pakke, og å støtte enkeltsaker en ikke er enige i. Likevel er konflikten den samme, få innflytelse over resultatet eller være tro mot eget politisk ståsted.

Studier av stortingsrepresentantene ser heller ikke ut til å støtte en innflytelsemaksime-

rende modell. Heidar (1997: 106) finner i liten grad at representantene inntar rollen som «policy advocate», en som arbeider for kompromisser og innflytelse, men i større grad inntar rollen som partikadre og parlamentarikere. Narud og Valen (2007: 188) finner mer kompromissøkende politikere, men også at stortingspolitikere er mer ytterliggående enn velgerne i primærsakene til partiet. Narud og Skare (1999: 59-60) finner også at de delvis er mer ekstreme enn partimedlemmene på lavere nivåer.

Selv om politisk innflytelse er viktig for partiene kan det altså synes å være en smerteterskel for hvor mye et parti kan være villig å gå med på. Warwick (2000) introduserer begrepet «politisk horisont», og hevder at selv om forslag innenfor en viss avstand til primærstandpunktet vurderes etter målet om innflytelse, vil forslag utenfor denne horisonten bli avvist uansett. Partiene vil altså i visse situasjoner ofre innflytelse for å være tro mot partiprogrammet.

For å forstå bedre hva slags konsekvenser de to måtene å stemme på vil ha for stemmegivningen, vil de bli illustrert i avsnitt 1.4. Først vil systemer der partiene er innflytelsesmaksimerende bli presentert. Deretter vil konsekvensene av at partiene har politiske horisonter bli vurdert.

1.3 Studier av norsk politikk: Skillelinjemodellen

Uansett om partiene kun søker innflytelse eller også er begrenset av politiske horisonter vil det være nødvendig å kjenne til de politiske dimensjonene som dominerer norsk politikk for å forstå stemmegivningen. I studiet av norske partier står skillelinjebegrepet sentralt. Rokkan og Lipset (1967) mente konfliktene i det norske samfunnet kunne deles inn etter visse skillelinjer som til sammen forklarte framveksten av partier i Norge. Det norske politiske systemet var preget av fem skillelinjer, en territoriell (mellom hovedstad og provins), en sosiokulturell (mellom europeiserte byborgere og nasjonsorienterte bønder), en religiøs (mellom sekulariserte byborgere og ortodokse kristne i periferien), og til slutt to økonomiske (mellom produsenter og konsumenter av landbruksprodukter og mellom selgere og kjøpere av arbeidskraft) (Rokkan 1987: 137-138). Disse skillelinjene la grunnlaget for framveksten av de norske partiene. Selv om Rokkan (1987) har blitt forstått som svært opptatt av sosial struktur er skillelinjemodellen fortsatt relevant om en ønsker å kjenne partienes politiske ståsteder. Det ligger nemlig også en forståelse av ideologi og politisk overbevisning i modellen (se også Sartori 1969: 207; Skare 1998: 182-183). Skillelinjene var på en og samme tid tilstede i samfunnets sosiale struktur og avhengig av partienes aktivisering. Forståelsen av skillelinjene som mindre strukturelle og mer ideologiske har

senere blitt utbrodert.

Etter at Rokkan og Lipset (1967) skrev har skillelinjebegrepet blitt angrepet. Nye partier har vokst fram, og koblingen mellom sosial struktur og stemmegivning har blitt mindre tydelig. Siden den strukturelle delen av skillelinjene i mindre grad har vist seg å ha forklaringskraft de siste årene har Aardal (1994: 230) hevdet at «holdningsdimensjon» er et bedre begrep. Basert på velgernes holdninger til visse underliggende dimensjoner er det mulig å forklare valg av parti. På tross av at det «sosiostrukturelle festet» til skillelinjene er svekket, er fortsatt holdningsdimensjoner som overlapper med skillelinjene til Rokkan og Lipset (1967) sentrale i forklaringen av velgernes stemmegivning. Partiene er fortsatt knyttet til omtrent de samme posisjonene på holdningsdimensjonene som de var på Rokkan og Lipset (1967) sine skillelinjer. Fra å legge vekt på sosiostrukturell plassering og å forklare framveksten av partiene, har fokuset vært velgernes politiske holdninger og valg av parti.³ I motsetning til funn fra blant annet USA, viser disse holdningene seg også å være relativt stabile over tid (Aardal 2011: 127). Holdningsdimensjonene identifisert i Valgundersøkelsen har variert noe, men de senere årene har de vært relativt stabile. For valget i 2009 ble det identifisert seks holdningsdimensjoner (Aardal 2011: kap. 4). Av disse kan tre sies å overlappe med skillelinjene, offentlig-privat, sentrum-periferi og moral-religion. De tre andre kan i liten grad sies å ha noe strukturelt feste og er vekst-vern, innvandring og global-nasjonal.

Dimensjonaliteten i norsk politikk har blitt studert på mange måter, og det er forskjeller i graden av dimensjonalitet som blir funnet. Holdningsdimensjonene har primært vært studert gjennom Valgundersøkelsen sin survey, men gjennom å stille liknende spørsmål til stortingsrepresentanter har Narud og Valen (2007: 180-181) vist at representantene har tilsvarende, men noe mer ekstreme, holdninger enn velgerne i en rekke politiske spørsmål. Valen (1992: 215) bruker velgernes rangering av partiene til å finne politiske dimensjoner. Han finner tre dimensjoner, høyre-venstre, vekst-vern og moral-religion. Det norske politiske rommet er også blitt studert gjennom ekspertvurderinger, som viser seg å sammenfalle med de andre studiene (se for eksempel Ray og Narud 2000). Manifesto-prosjektet (Klingemann, Volkens mfl. 2006; Volkens mfl. 2012) har også kodet norske partiprogrammer, og Strøm og Leipart (1989: 275-278) finner fire dimensjoner i partiprogrammene, to høyre-venstre-aksesser, moral-religion og sentrum-periferi. Rasch (2003) bruker stortingsrepresentantenes rangering av partiene til å studere dimensjonaliteten til

³Det har også vært gjort en god del studier av «nye» strukturelle skillelinjer, for eksempel kjønn og sektor (se for eksempel Valen og Aardal 1989: kap. 12; Knutsen 2001). Disse er ikke like aktuelle for denne oppgaven, da de sjelden legger vekt på den ideologiske delen av skillelinjene, men heller studerer hvordan strukturelle forhold påvirker stemmegivning.

partiene. I motsetning til studiene basert på holdningsdata, mener han å finne kun én dimensjon i dataene som svarer til venstre-høyreaksen.⁴

Høyre-venstreaksen er altså felles for de aller fleste studier, men det er også vanlig å finne flere dimensjoner. Antallet dimensjoner eller skillelinjer en finner kommer delvis an på hva en ønsker å forklare. Rokkan (1987) var opptatt av å forklare framveksten av partiene fram til han mente partisystemet frøs fast på starten av 1920-tallet. De nye partiene som har vokst fram har vært vanskelig å forklare med de gamle skillelinjene. Utviklingen av nye holdningsdimensjoner som miljø og innvandring, som nødvendigvis ikke bare kan være knyttet til sosiostrukturell plassering, men også har et element av holdning, har vært nødvendig. I den følgende delen vil jeg vurdere hvilke dimensjoner en kan forvente å finne i voteringene i Stortinget.

1.3.1 Politiske dimensjoner

For å ha forventninger om hvilke politiske dimensjoner som er viktige i Stortinget er det nødvendig også å ha en idé om hvilke saker som kommer til votering. I noen parlamenter er forslagsretten svært begrenset, gjerne til kun regjeringen, parlamentene har liten kapasitet til å utforme egne forslag selv om representantene har forslagsrett, eller noen kontrollerer agendaen og kan dermed stoppe forslag fra å nå votering. I Stortinget finnes få av disse begrensningene. Ikke bare har alle medlemmer av Odelstinget, i dag hele Stortinget, forslagsrett, men Stortingets egen kapasitet til utredninger har blitt økt de siste årene (Rommetvedt 2002: 72). Heller enn å være totalt avhengig av regjeringens egne forslag har Stortinget blitt definert som et «working parliament», hvor lover også blir utformet (Arter 1999: 213-215).

Det er to årsaker til at det er sannsynlig at høyre-venstreaksen er den mest sentrale aksens i Stortinget. For det første er det en god del saker som alltid vil bli tatt opp og som kan forventes å bli vurdert primært etter venstre-høyreaksen. Statsbudsjettet er et eksempel på dette. Siden økonomiske spørsmål som skattelovgivning og sosiale ordninger er sentralt i statsbudsjettet kan vi forvente at partiene primært plasserer seg på høyre-venstreaksen i disse voteringene. Dette er også en mulig forklaring for denne aksens sentrale betydning i de fleste parlamenter. Rommetvedt (1991: 157-158) finner også at det er avstanden i finanskomiteen som har størst betydning for mulighetene til regjeringskoalisjoner. Vi kan dermed forvente at dette blir den viktigste og mest stabile politiske aksens, mens andre saksfelt i større grad varierer i betydning.

⁴Det at dette ikke passer for Senterpartiet kan kanskje tyde på at det også finnes en sentrum-periferidimensjon i dataene, selv om Rasch (2003) ikke kommenterer dette.

For det andre er en forståelse av høyre-venstreaksen som kun relatert til ett enkelt saksfelt for snever. Høyre-venstreaksen kan forstås både som bærer av et spesifikt politisk felt (for eksempel Valgundersøkelsens offentlig-privat), òg som den viktigste forenklingen av den politiske konflikten i samfunnet (Klingemann og Fuchs 1989: 205-207). Som Downs (1957: 98) skriver er ideologi en nødvendig forenkling av den politiske konflikten som gjør det mulig å kjenne et partis standpunkt på et nytt saksfelt uten å vite hva partiet mener på forhånd. Dette er også mye av grunnlaget for Sejersted (2000: 158-159) sin kritikk av høyre-venstreaksen. Etter hans mening fanger ikke denne opp dagens relevante konflikter. Basert på de internasjonale funnene, men også funn i Norge, synes det sannsynlig å tolke høyre-venstreaksen som et slikt orienteringsskjema for politikk. For saksfelt som ikke kan knyttes til andre spesifikke dimensjoner kan dermed høyre-venstreaksen forventes å være sentral for koalisjonsdannelsene.

Det er nødvendig å presisere en begrensning ved oppgaven. Spørsmålet som søkes besvart er hvilke koalisjoner som oppstår og hva som forklarer disse. Siden de samme koalisjonene kan oppstå av forskjellige årsaker vil det være mulig at høyre-venstreaksen, om denne er den største andelen saker, tar opp i seg andre dimensjoner. For at en annen politisk dimensjon skal bli fanget opp må den være en kryssende konfliktlinje. Den må altså være grunnlaget for koalisjoner som ikke oppstår ellers. Om høyresiden er pro-sentrum, mens venstresiden er pro-periferi vil sentrum-periferiaksen kunne ha betydning for stemmegivningen, men den vil overlappe med høyre-venstreaksen og dermed bli fanget opp av denne. I denne oppgaven vil det kun bli funnet et minimalt antall dimensjoner, overlappende dimensjoner vil bli telt som én dimensjon. Basert på tidligere resultater er det også sannsynlig at en mulig andre dimensjon vil fange opp flere av de kryssende konfliktlinjene.

Om en starter med de to eldste konfliktlinjene moral-religion og sentrum-periferi er det tydelig at disse krysser høyre-venstreaksen. De to partiene som inntar det ene ytterpunktet på disse aksene, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, er sentrumspartier på høyre-venstreaksen (Aardal 2011: 110). Selv om Sosialistisk Venstreparti, som ligger ytterst på høyre-venstreaksen, inntar det andre ytterpunktet på moral-religionaksen vil enhver koalisjon som inkluderer Kristelig Folkeparti og få andre partier bryte med høyre-venstreaksen. Det samme gjelder for sentrum-periferiaksen.

Sentrum-periferi og moral-religion har også hatt betydning for dannelsen av regjeringskoalisjoner i perioden som blir studert. Borgerlig samarbeid har ofte vært vanskelig på grunn av uenighet om nettopp denne typen spørsmål. Kristelig Folkeparti valgte å stå utenfor Willochs første regjering på grunn av Høyres fristilling av

representantene i abort-spørsmålet (Notaker 2012: 80-82).⁵ Også sentrum-periferiaksen har hatt betydning. Presthus sine forsøk på å felle Brundtland-regjeringen i den såkalte «høstjakten» og «vårjakten» mislyktes på grunn av Senterpartiets krav om at landbruksoppgjøret skulle været en del av mistillitsforslaget, noe Fremskrittspartiet ikke kunne godta (Strøm 1999: 195-196). Med den nye EU-striden, som blant annet aktiviserte sentrum-periferidimensjonen, ble det i 1990 umulig for Senterpartiet å sitte i Syse-regjeringen sammen med Høyre, og da Jagland-regjeringen gikk av etter valget i 1997, var det også en ren sentrumsregjering, og ikke en sentrum-høyre-regjering som ble dannet. Disse to holdningsdimensjonene har altså vist seg å ha relativ stor betydning i perioden som studeres. Det er dermed sannsynlig at sentrum-periferi- og moral-religiondimensjonen vil bryte med høyre-venstreaksen.

Som nevnt identifiseres det flere holdningsdimensjoner i Valgundersøkelsen og, i tillegg til moral-religion og sentrum-periferi, er det er særlig vekst-vern og innvandring som har blitt trukket fram med relativt stor forklaringskraft for velgernes stemmegivning. Det er derimot ikke knyttet like sentrale historiske hendelser til disse to dimensjonene. Spørsmålet blir da i hvor stor grad disse er krysser høyre-venstreaksen og i hvor stor grad de kan forventes å ha betydning for stemmegivningen. Når det gjelder grad av kryssende konfliktlinje er Sosialistisk Venstreparti og Fremskrittspartiet i hver sin ende av innvandringsdimensjonen, mens Høyre ligger utenfor Fremskrittspartiet på vekst-verndimensjonen. Fløypartiene er dermed de samme som på høyre-venstreaksen og på begge aksene er Venstre og Kristelig Folkeparti de partiene som ligger nærmest Sosialistisk Venstreparti i den enden av aksene.

Miljødimensjonens betydning har vært relativt stor over en lengre periode, og Aardal (1993: 318-319) finner at den i betydelig grad krysser høyre-venstreaksen allerede fra 1977 til 1989. Det kan altså synes sannsynlig at denne har betydning for koalisjonsdannelsene i Stortinget. Plasseringen av Arbeiderpartiet sammen med Høyre og Fremskrittspartiet, som bryter med høyre-venstreaksen, er også relativt stabil over tid (Valen og Aardal 1995: 87; Aardal mfl. 1999: 86; Aardal 2007: 88). Av de to dimensjonene ser innvandring ut til å være den som har fått betydning sist. Verdier på innvandringsaksen varierer også noe over tid, og i perioder skiller den primært ut Sosialistisk Venstreparti og Fremskrittspartiet fra resten av partiene (Aardal mfl. 1999: 82). Det kan synes som om denne dimensjonen i hvert fall tidligere i liten grad har hatt betydning for de resterende partiene. Om det kun er Sosialistisk Venstreparti og Fremskrittspartiet sin stemmegivning som skiller seg ut på denne dimensjonen passer den godt med høyre-venstreaksen siden disse da er fløypartier

⁵Selv om Willoch selv ønsket å kalle sin periode som statsminister for én regjering har den i denne oppgaven blitt delt i tre. Kriteriene for å dele inn regjeringer blir forklart i avsnitt 2.2.1 på side 27.

på begge de to aksene. Det er først om den leder til nye koalisjoner sammen med andre partier at den vil krysse høyre-venstreaksen. Forventningene til de to dimensjonene blir dermed at det i størst grad vil være vekst-vern som bryter med høyre-venstreaksen, mens innvandringsaksen i større grad vil overlappe, og dermed ikke vil ha den samme betydningen for koalisjonsdannelsene i Stortinget.

Forventningen til de forskjellige dimensjonene er at det i størst grad vil være høyre-venstreaksen som har betydning. Denne aksen forventes heller ikke å bare ta opp i seg klassiske høyre-venstrespørsmål, men i større grad dekke et bredt spekter saker. Den andre dimensjonen vil derimot forventes ta opp i seg de tre kryssende konfliktlinjene sentrum-periferi, moral-religion og vekst-vern, men i mindre grad å dekke klassiske høyre-venstrespørsmål og innvandring.

1.4 Forventede stemmegivningsmønstre

Selv om det har blitt utledet forventninger til det politiske innholdet som ligger til grunn for koalisjonene i Stortinget vil også antakelsene om hva partiene søker å oppnå med stemmegivningen ha betydning. I denne delen presenteres først prosedyrene for stemmegivning i Stortinget, før konsekvensene av innflytelsesmaksimering, horisont og type regjering blir forklart. For å illustrere stemmegivningen vil partinavnene fra den skandinaviske fempartimodellen bli brukt (se Arter 1999: 50). Fra venstre mot høyre blir det dermed sosialister, sosialdemokrater, liberale, agrarpartiet og konservative.

1.4.1 Prosedyrene for stemmegivning

Før det er mulig å spesifisere modellene for stemmegivningen er det nødvendig å kjenne til prosedyrene som ligger til grunn for stemmegivningen i Stortinget. Ifølge Grunnloven §73 er Stortinget stemmedyktig om halvparten av representantene er tilstede, og det er sedvane at det er stemmeplikt for de som er tilstede i salen (Hansen og Mo 1993: 154-155; Rasch 1982: 54). Bortsett fra i grunnlovssaker trengs det kun et enkelt flertall av de frammøtte representantene for å gjennomføre et vedtak, og alle avstemninger foregår mellom bare to alternativer. Fram til 2009 var Stortinget delt i to kamre. I motsetning til det som er vanlig i andre land utgikk begge disse kamrene fra den samme gruppen valgte representanter, og de to kamrene varierte dermed ikke i partisammensetning. Odelstinget besto av tre fjerdedeler av representantene, mens resten satt i Lagtinget. Kun representanter i Odelstinget hadde forslagsrett, i tillegg til regjeringen, og vedtak i Odelstinget måtte bekreftes av Lagtinget. Om Lagtinget avviste forslag gikk det tilbake

til Odelstinget for ny behandling. Dette var ofte knyttet til feil i frammøtet i Odelstinget under den første behandlingen, men kunne også knyttes til endringsforslag fra Lagtinget (Østbø 2001: 102). Etter Odelstingets andre behandling gikk saken igjen til Lagtinget. Om det fortsatt ikke var enighet ble saken tatt til siste behandling i plenum. I alle voteringene hadde stortingspresidenten dobbeltstemme ved stemmelikhet, og kunne dermed vippe flertallet.

Stemmegivningen i Stortinget følger som hovedregel seriemetoden (Rasch 1982: 72). Grunnprinsippet er at det mest ytterliggående forslaget blir tatt først, og at dette rangerer forslagene (Rasch 1982: 62). Vurderingen av hva som er ytterliggående blir tatt av presidentskapet, men kan for eksempel baseres på økonomisk størrelse på forslagene. I de aller fleste avstemninger følges en åpen seriemetode (Rasch 1982: 72). Altså stemmes det over hvert forslag for seg, og forslaget blir vedtatt om det får flertall. Om ikke noe forslag får flertall vil det ikke gjøres noen endring i status quo. I behandling av noen saker, for eksempel stortingsmeldinger fra regjeringen, betyr dette at om ingen endringsforslag får flertall vil stortingsmeldingen bli vedtatt uten endringer. I voteringer der status quo ikke er et reelt alternativ, for eksempel knyttet til statsbudsjettet, eller det bare er to forslag, vil (den siste) avstemningen følge alternativmetoden.

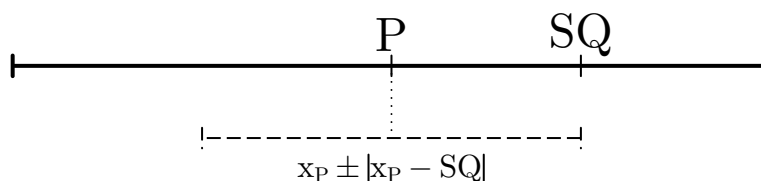
1.4.2 Innflytelse under mindretallsregjering

For å forstå hvilke forslag et parti vil støtte kan vi ta utgangspunkt i en situasjon med et parti P , som kun søker politisk innflytelse. I figur 1.1 på neste side har dette partiets politiske plassering tegnet inn. Dagens situasjon, status quo, er ført inn som SQ . Målsetningen til partiet er altså å minske avstanden mellom det politiske utfallet og sin egen plassering. Partiet vil altså foretrekke alle alternativer som er nærmere sitt primærstandpunkt enn status quo framfor status quo. Dermed kan en forvente at det vil støtte alle forslag som ligger mellom status quo og partiets posisjon, men også alle forslag som ligger på den andre siden av partiet s primærstandpunkt, men som fortsatt er nærmere enn status quo. Partiets politiske rom, området for forslag partiet vil støtte kan dermed beskrives med formelen:

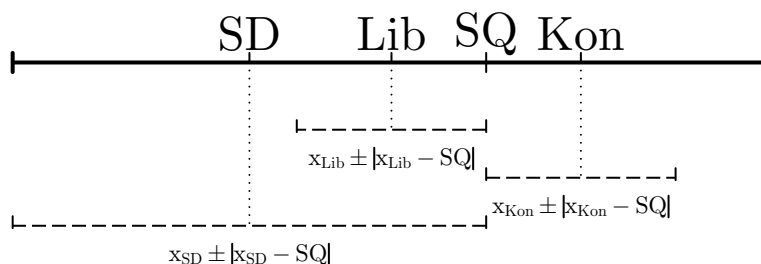
$$P \pm |P - SQ|$$

Her blir den absolutte verdien for avstanden til status quo, $|P - SQ|$, lagt til og trukket fra partiets primærstandpunkt P . Partiet støtter altså forslag som ligger nærmere seg selv enn status quo framfor status quo, uansett om forslaget ligger mellom status quo og partiet eller på den andre siden.

Figur 1.1: Modell for stemmegivning med ett parti

Figur 1.2: Modell for stemmegivning med tre partier

I figur 1.2 har modellen blitt utvidet slik at det inngår tre partier, sosialdemokrater, liberale og konservative. Det politiske rommet til de forskjellige partiene varierer med avstanden til status quo. Jo lengre unna et parti ligger status quo, jo større blir rommet for forslag det vil støtte. Et fløyparti vil i denne modellen forventes å støtte ethvert forslag som ligger nærmere partiet enn det status quo gjør. Det er dermed enkelt å oppnå flertall for sentrumpartiernes politikk så lenge den er på flertallets side av status quo. I dette tilfellet vil de liberale kunne få støtte fra sosialdemokratene for forslag som ligger på sitt primærstandpunkt, selv om dette er langt unna sosialdemokratene sitt primærstandpunkt. Rangeringen av partiene der alle partiene til en side for et parti alltid vil være enig med partiet, altså hvor de liberale alltid vil være enig med enten sosialdemokratene eller de konservative tilsvarer det som kalles en Guttman-skala (Guttman 1944: 143). Hver enkelt avstemning vil altså dele rangeringen av partiene i to på ett punkt på en akse. Dette punktet er midt i mellom status quo og forslaget. Partiene som ligger nærmere status quo enn kuttpunktet stemmer mot forslaget, mens partiene som ligger nærmere forslaget enn kuttpunktet stemmer for forslaget. Partiene til hver side for dette kuttpunktet vil altså stemme sammen.

Standardprosedyren for votering i Stortinget bygger opp under denne logikken. En begynner med det «mest ekstreme» forslaget først og så beveger en seg nærmere og nærmere sentrum. Dermed vil fløypartiene først få stemme for sine forslag, og deretter vil en bevege seg mot sentrum til en av fløyene får flertall. Siden bevegelsen er skrittvis mot

sentrum blir det første forslaget som får flertall også det «mest ekstreme» forslaget som foretrekkes av et flertall. Ved å begynne ytterst vil det mest ytterliggående partiet på en av sidene stadig foretrekke forslag som ligger nærmere sentrum for vært forslag som faller.

1.4.3 Flertallsregjering: opposisjon mot regjering

Selv om det er stemmegivningen som bestemmer hvilke vedtak som blir gjort, ligger det mye makt i å bestemme innholdet i forslagene det stemmes over. I noen situasjoner kan stemmegivningen være mindre viktig enn hvilke forslag som kommer til votering. Partiene kan altså forventes å også ta hensyn til konsekvensene stemmegivningen har for forslagene som kommer til votering når de stemmer. Dewan og Spirling (2011) viser for eksempel hvordan det kan være hensiktsmessig for opposisjonen, i systemer der bare regjeringen har forslagsrett, å stemme ned alle forslag fra regjeringen fordi innflytelsen begrenser seg til å påvirke hvilke forslag regjeringen foreslår. Siden forslagsretten i det norske Stortinget i tillegg til regjeringen gjelder alle representantene i Odelstinget, har regjeringen mindre kontroll over sakene enn det den har i de parlamentene Dewan og Spirling (2011) studerer. Basert på funnene til Hix og Noury (2012) og Hix og Jun (2009: 680) er det likevel mulig at en liknende situasjon kan oppstå i Stortinget.

Under flertallsregjeringer er opposisjonens innflytelse begrenset. Stoltenberg II-regjeringen har for eksempel gått så langt som å kodifisere hvordan regjeringen og regjeringspartiene i Stortinget skal samarbeide (se for eksempel *Retningslinjer for arbeidet - Saksgangen mellom Regjeringa og partiene i Stortinget* 2005). I *storfraksjonen* diskuterer representanter for både stortingsgruppene til regjeringspartiene og regjeringen forslagene regjeringen vil komme med. Dermed er regjeringens forslag sikret flertall i Stortinget før de når behandlingen i komiteene og voteringen i Stortinget. For opposisjonen er muligheten for innflytelse liten. Om partiene stemmer for de forslagene den foretrekker over alternativet, vil den ikke kunne oppnå noen påvirkning på politikken som føres, siden regjeringen allerede har sikret seg flertall før forslaget når Stortinget. Det er kun gjennom å påvirke prosessen *før* forslagene når salen at opposisjonen får innflytelse.

Ifølge Dewan og Spirling (2011) er det mulig for opposisjonen å oppnå innflytelse over forslagsprosessen gjennom å forhåndsbinde seg til en viss stemmegivning. I figur 1.3 på side 18 illustreres en situasjon med fem partier der tre er i en flertallsregjering. Det mest sentrumsnære regjeringspartiet agrarpartiet ligger her nærmere opposisjonssiden av politikken enn det mest sentrumsnære opposisjonspartiet, de liberale. Om regjeringen skal finne en felles plattform ser vi at denne begrenses av agrarpartiets politiske rom. Det mest «venstreorienterte» alternativet i dette tilfellet vil altså ligge akkurat innenfor det

doble av avstanden fra status quo til agrarpartiet, her gitt ved F_{Agrar} . Om de to andre regjeringspartiene isteden hadde kunnet danne flertall med de liberale ville det politiske utfallet kunnet havne lengre til venstre, i prinsippet i F_{Lib} . De liberales politiske rom overlapper til og med med sosialdemokratene sitt primærstandpunkt i dette tilfellet.

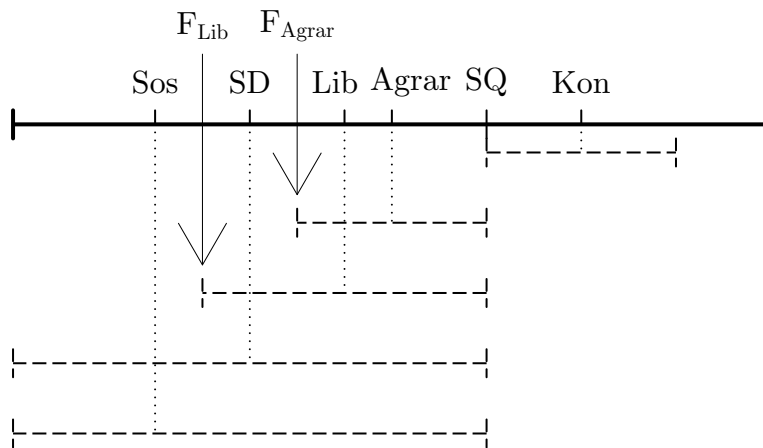
I en situasjon der det kun er regjeringens forslag som vil ha mulighet til å oppnå flertall vil de liberale ha størst innflytelse om det nekter å samarbeide med regjeringen uansett forslag. For de liberale vil nettopp et forslag som er avhengig av agrarpartiet, for eksempel F_{Agrar} , sikre en politikk som ligger nærmere partiet enn et samarbeid mellom partiet og de to andre regjeringspartiene, for eksempel om F_{Lib} . For det andre opposisjonspartiet, de konservative, er dette enda tydeligere siden enhver bevegelse mot høyre på figuren vil være å foretrekke for partiet. For opposisjonen er det altså lettest å oppnå innflytelse gjennom å sikre at agrarpartiet må støtte ethvert forslag fra regjeringen og dermed at forslagene havner innenfor dette partiets politiske rom. Ved å avvise tilnærminger fra regjeringen kan opposisjonspartiene styrke agrarpartiets innflytelse på utfallet av de interne prosessene i regjering. Selv om dette eksempelet gjelder flertallsregjering kan liknende situasjoner oppstå under mindretallsregjeringer om samarbeidet med støttepartiene er formalisert slik som det er vanlig i Danmark og som også gjaldt under Willochs første regjering (1981-1983).

Siden det er liten grad av regjeringskontroll over forslagene i Stortinget vil også opposisjonspartiene ha mulighet til å foreslå politikk selv under flertallsregjeringer. Selv om dette ofte ikke vil ha mulighet til å oppnå flertall kan det være en måte å vise sitt primærstandpunkt på, og til å markere fellesskap blant opposisjonspartiene (Rasch 2011). I voteringene over opposisjonens forslag er det lite sannsynlig at opposisjonen stemmer samlet. Regjeringen vil kanskje sjelden støtte denne typen forslag, men opposisjonen vil likevel kunne være splittet. I analysen vil det derfor skilles ut de forslagene der regjeringen stemmer *ja* for å sikre at ikke forslag fra opposisjonspartiene som splitter opposisjonen reduserer andelen avstemninger som passer med dette mønsteret.

1.4.4 Horisont og tosidig opposisjon

Warwick (2000) hevder altså at partiene har horisonter som begrenser hvor store kompromisser de er villige til å inngå. Partiene støtter primært forslaget de foretrekker over alternativene, men om forslagene ligger for langt unna partiets primærstandpunkt vil det fortsatt stemme mot. Den politiske horisonten legger altså begrensninger på hva som oppleves som akseptabelt for partiet. Partier kan foretrekke at et forslag faller framfor å

Figur 1.3: Opposisjonspolitik

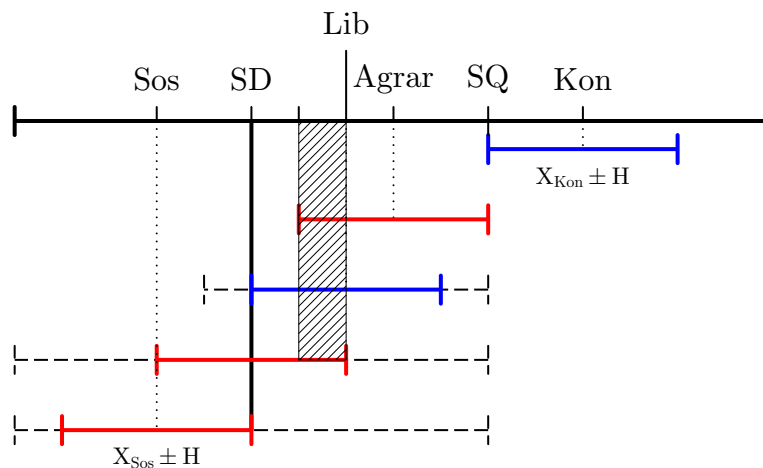

inngå et kompromiss som er for langt unna politisk. Partienes ønske om å oppnå innflytelse over politikken som føres er altså betinget av at politikken også er innenfor horisonten og dermed akseptabel for partiet.

Politiske horisonter har store konsekvenser for betydningen av ideologisk avstand. Om partier vektlegger politisk innflytelse vil det ha liten betydning hvor stor den ideologiske avstanden er. Kompromisser vil kunne inngås av partiene på hver sin fløy. I et system der partiene har en politisk horisont er dette annerledes. Jo større avstanden er mellom de forskjellige partiene jo mindre sannsynlig blir det at partienes horisonter overlapper. Dermed er også politiske kompromisser vanskeligere å få til. Når for eksempel Sartori (1990: 331) hevder ideologisk avstand og polarisering leder til ustabilitet ligger det implisitt en forståelse av at partiene har politiske horisonter som begrenser mulighetsrommet deres.

I figur 1.4 på neste side er de fem partienes ståsted plassert på en akse. Den stiplete linjen er det politiske rommet som partiene ville fulgt med innflytelsesmaksimering, altså hva partiene foretrekker over status quo. Den heltrukne linjen symboliserer den politiske horisonten, altså området som partiet opplever som akseptabel politikk. Betydningen av horisonten varierer med to faktorer. Den første er hvor stor horisonten er. Jo mindre politisk horisont partiene har, jo vanskeligere blir det å finne forslag som ligger innenfor et flertall av partienes horisont. For det andre vil partiene som ligger nær status quo, for eksempel de konservative i dette tilfellet, begrenses mindre av horisonten. Området for politikk det foretrekker over status quo er allerede smalt siden dette er avhengig av avstanden til status quo. For partiene som ligger lengre fra status quo har en politisk horisont derimot mer å si. For sosialistene i figur 1.4 vil det politiske rommet begrenses mye. Horisonten begrenser altså ytterpartiene mest, siden det er disse partiene som vil

Figur 1.4: Partier med politisk horisont

ligge lengst fra status quo i flest tilfeller (Pedersen 2011: 307). Selv om det kan være gode grunner til å forvente at horisontene varierer mellom partiene, vil dette holdes utenfor i denne oppgaven (se for eksempel Pedersen 2011: 311, 2010: 751; Wagner 2012).⁶ Vi lar horisontene gå i begge retninger rundt partiet P og være gitt ved:

$$P \pm H$$

Siden både horisonten og avstanden til status quo begrenser partienes politiske rom er altså horisonten bare av betydning om den er mindre enn avstanden til status quo:

$$H < |P - SQ|$$

Det framgår av figur 1.4 at horisonter vil kunne ha stor betydning for hvilke forslag som kan oppnå flertall. I en situasjon uten politisk horisont vil de fire partiene som ligger til venstre for status quo støtte alle forslag som ligger innenfor agrarpartiets område. Siden de liberale ikke er nødvendig for å oppnå flertall vil et forslag som ligger i venstre ytterkant av de liberale sitt politiske rom være sannsynlig. Da vil agrarpartiet og de konservative gå imot forslaget og de andre partiene støtte det.

⁶Basert på Wagner (2012: 81-82) sine funn er det også sannsynlig at det er fløypartiene som vil ha størst begrensninger i horisont.

I en situasjon der partiene tar hensyn til politisk horisont forandres mulighetene til å oppnå flertall på hver fløy. Siden horisontene dekker en mindre del av det rommet er partiene avhengig av å ligge nærmere hverandre for at de skal ha overlappende politiske rom. Om partiene ligger for langt fra hverandre blir det umulig å få flertall for politikken siden ingen horisonter vil overlappe. I figur 1.4 på forrige side er det to mulige utfall, enten et samarbeid mellom sosialdemokratene, de liberale og agrarpartiet om et forslag i det skraverte feltet, eller et samarbeid mellom sosialistene, sosialdemokratene og de liberale på posisjonen til sosialdemokratene. Dette bryter altså med det en vil forvente dersom innflytelsesmaksimering legges til grunn.

Siden plasseringen til partiene er sentralt for hvilke samarbeid som er mulig er det nødvendig å ha forventninger om hvordan partiene fordeler seg på akse. Downs (1957: 122) hevder flerpartisystemer oppstår fordi velgerne plasserer seg på flere forskjellige punkter i det politiske rommet. Han mener også at topartisystemer oppstår på grunn av en normalfordelt velgerskare, og det virker rimelig å anta at det er en stor mengde velgere i sentrum. Norsk politikk har markante fløypartier i Sosialistisk Venstreparti og Fremskrittspartiet, men det er fortsatt en sterk tendens til det er i sentrum mange av partiene ligger. Om en stor andel av partiene ligger i sentrum kan en, basert på teorien om politiske horisonter, forvente at det er koalisjoner mellom sentrumspartier som støtter forslag som får flertall. Fløypartiens horisonter overlapper da ikke med nok andre partier til å kunne oppnå flertall, mens partiene i sentrum har større grad av overlapp mellom horisonter.

Oppsummert vil altså politiske horisonter påvirke mønsteret i stemmegivingen. I situasjonen med en endimensjonal struktur vil fortsatt partiene primært forventes å stemme etter politisk standpunkt, men i noen tilfeller vil partier kunne stemme mot forslag de ikke oppfatter som gode nok (altså som er utenfor den politiske horisonten). Om alle partiene har like store politiske horisonter vil det være fløypartiene som i størst grad bryter med sin forventede atferd. Ett eller begge fløypartiene vil alltid være lengst unna forslagene det blir stemt over. Altså kan vi forvente at begge fløypartiene vil kunne stemme sammen mot sentrumsorienterte løsninger. En kan forvente det Sartori (1990: 330) kaller tosidig opposisjon. I et flerdimensjonalt rom vil igjen forskjellen gjelde hvilke partier som til enhver tid er fløypartier og som dermed ligger lengst unna enkeltforslagene. Tidligere studier av Stortinget tilsier at finnes en god del såkalt «proteststemmegiving» (se for eksempel Shaffer 1998; Bjurulf og Glans 1976: 235).

Partienes horisont kan også tenkes å ha innflytelse under flertallsregjeringer. Nettopp den samme mekanismen som gjør forslag som ligger for langt unna primærstandpunktet

uakseptable, vil kunne gjøre det vanskelig å stemme imot forslag som ligger for nærme primærstandpunktet. Altså vil regjeringen kunne foreslå politikk som ligger så nærme ett eller flere av opposisjonspartiene at det er mulig å avvise for dem. Igjen er det altså forskjeller i forventningene om partiene søker innflytelse eller er bundet av en politisk horisont, men i motsetning til i situasjoner med mindretallsregjeringer vil det nå være de sentrumsnære partiene vi forventer at bryter med det vi forventer for innflytelsesmaksimering. Det er disse som vil ligge nærmest regjeringen og dermed også er de som vil ha størst problem med å avvise regjeringens forslag. Skjeie (1999:49) viser til det å sette «en kile» inn mellom de borgerlige partiene som en bevisst strategi fra Arbeiderpartiets side.

1.4.5 Angående flerdimensjonalitet

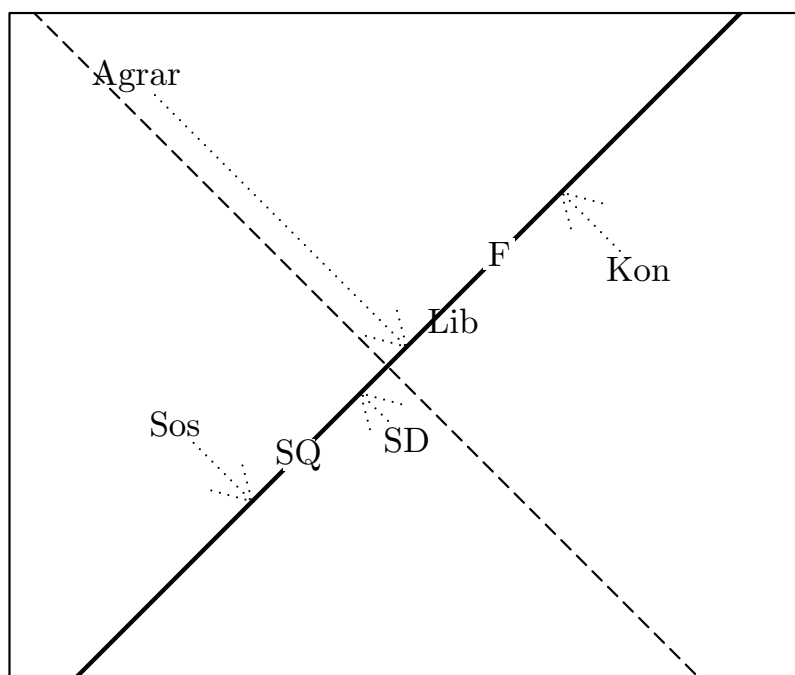
Selv om diskusjonene over har vært basert på et endimensjonalt politisk rom vil de samme mekanismene gjelde i et flerdimensjonalt rom. I et todimensjonalt rom slik som i figur 1.5 på neste side er partiene, forslaget og status quo plassert i to dimensjoner. Når status quo og forslaget plasseres i rommet danner de en akse gjennom rommet. Alle partienes plassering i forhold til de to alternativene vil kunne reduseres til en plassering på denne akse (Poole 2005:60-61). Om partiene maksimerer innflytelse vil partiene som ligger nærmere forslaget enn status quo foretrekke dette og stemme for. Partiene som ligger nærmere status quo vil derimot stemme mot forslaget. Dermed vil det politiske rommet for hver enkelt sak kunne forstås som endimensjonalt, selv om det politiske rommet totalt har flere dimensjoner. Hovedpoenget er at partiene kan plasseres i forhold til hverandre på én akse for hver enkelt sak eller hvert enkelt saksfelt, selv om det politiske rommet er flerdimensjonalt.

1.5 Hypoteser

Diskusjonen leder til de fire hypotesene som ble formulert i innledningen av kapitlet. Basert på internasjonal forskning, andelen saker i Stortinget og aksens betydning for den politiske konkurransen er det mulig å forvente at høyre-venstreaksen er viktigst i Stortinget:

Hypotese 1: Parlamentskoalisjonene dannes av partier kun basert på en høyre-venstreakse.

Figur 1.5: Flerdimensjonalitet

I den tradisjonelle norske partiforskningen er skillelinjemodellen sentral. Forventningen er altså et mer flerdimensjonalt Storting, der også særlig moral-religion- og sentrum-periferidimensjonen krysser høyre-venstreaksen :

Hypotese 2: Kryssende konfliktlinjer bryter med høyre-venstreaksen og påvirker også koalisjonsdannelsene.

I situasjoner med flertallsregjeringer viser både internasjonale, og tidligere norske, studier at den sentrale konflikten går mellom regjering og opposisjon. Dette kan også være rasjonelt for opposisjonspartiene for å maksimere innflytelsen over parlamentet:

Hypotese 3: I periodene med flertallsregjeringer er det kun skillet mellom regjering og opposisjon som bestemmer stemmegivningen.

At innflytelsesmaksimering er det eneste partiene er opptatt av er lite trolig, og en kan forvente at partiene i visse situasjoner vil stemme mot forslag de egentlig foretrekker over alternativet. Dette er mest sannsynlig for fløypartiene siden disse vil havne lengst fra forslag på høyre-venstreaksen. En kan dermed forvente et mønster med tosidig opposisjon, der fløypartiene stemmer sammen:

Hypotese 4: Selv om høyre-venstreaksen er viktig, leder fløypartiernes avvisning av kompromisser til tosidig opposisjon.

1.6 Veien videre

Oppbyggingen av resten av oppgaven blir som følger. Først kommer metodekapitlet der datasettet blir presentert og metodiske spørsmål diskutert. Deretter kommer tre analysekapitler. Det første undersøker i hvor stor grad en endimensjonal modell er tilfredsstillende, og om denne i så fall passer med høyre-venstreaksen. I det neste analysekapitlet vurderes det i hvor stor grad en regjering-opposisjonmodell kan forklare stemmegivningen under flertallsregjeringer, og graden av tosidig opposisjon i perioden blir analysert. I det siste analysekapitlet gjennomføres det todimensjonale analyser av periodene, og saksinnholdet for sakene som ikke passer med den første dimensjonen blir vurdert opp mot forventningene om hvilke holdningsdimensjoner som har innflytelse på stemmegivningen. Til slutt oppsummeres funnene i konklusjonen, sammen med en vurdering av betydningen.

Strukturen på oppgaven blir dermed slik:

1. Innledning
2. Metode
3. Analyse 1: Endimensjonalitet og høyre-venstreaksen
4. Analyse 2:
 - (a) Regjering mot opposisjon
 - (b) Tosidig opposisjon
5. Analyse 3: Kryssende konfliktlinjer
6. Konklusjon

Kapittel 2

Metode

2.1 Innledning

I dette kapitlet vil datamaterialet og metoden presenteres. Først vil datamaterialet presenteres og en del utfordringer knyttet til særlig vektingsproblematikk bli diskutert. Deretter vil de to typene analysemetoder bli presentert og begrunnet. Til slutt gjennomføres operasjonaliseringer av de forskjellige holdningsdimensjonene som forventes å bli funnet i Stortinget.

2.2 Data

Stortingets voteringsdata er tilgjengelige fra Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste (NSD) sitt Voteringsarkiv.¹ Stortinget har registrert alle voteringsgjennomførte med det elektroniske votingssystemet siden høsten 1979. NSD har data fra 1979 fram til 2010, da Stortinget la om til nye nettsider med voteringsdata.² Dataene er, med unntak av perioden fra 1981-1989, koblet til enkeltrepresentanter, og det er dermed mulig å vite hvem som har stemt hva til enhver tid. I tillegg er det varierende mengder informasjon om avstemningene. Nyere data er direkte koblet til Stortingets nettsider med saksinfo, mens eldre data har informasjon om saksnavn og er registrert med Stortingets sortering av sakstyper og saksinnhold.

Selv om datamaterialet er omfattende har det noen begrensninger. For det første blir ikke alle avstemninger holdt over det elektroniske systemet, og dermed ikke registrert.

¹ Materialet er stilt til disposisjon av Stortingsarkivet og tilrettelagt av NSD. Verken Stortingsarkivet eller NSD er ansvarlige for analysen av data eller de tolkninger som er gjort her.

²I løpet av skrivingen av denne masteroppgaven har Stortinget utvidet sitt datamateriale på <http://data.stortinget.no>, men foreløpig ligger det bare data ute fra 1986 og framover.

Dette gjelder særlig to typer avstemninger. Når mindretallet er svært lite blir det ikke alltid gjennomført voteringer. Private forslag fra småpartier blir dermed sjelden registrert. Den andre typen saker er saker der det er konsensus, altså saker som blir vedtatt med støtte fra alle partiene. Denne typen konsensuspolitikk har flere årsaker, men sikrer blant annet at vedtak på viktige saksfelt ikke blir gjenstand for omkamp om det er regjeringsskifte. Uansett årsak gjør dette at dataene i større grad vil vise et konfliktfylt Storting enn det som er tilfellet. I tillegg vil små partier framstå som nærmere de andre partiene siden saker der de stemmer alene ikke alltid vil bli registrert.

Den andre hovedutfordringen med dataene er knyttet til måten stemmegivningen foregår på i Stortinget. I de fleste tilfeller vil bare en representativ andel av representantene møte for å gjennomføre en votering. Antallet representanter vil være nok til de er vedtaksdyktige, og vedtaket vil bli det samme som i en situasjon med alle til stede. Likevel fører det til noen utfordringer for metoden jeg vil bruke. Siden hver enkelt avstemning har en høy grad av fravær kan plasseringen av enkeltrepresentanter bli usikker hvis det er slik at det finnes representanter som kun møter hvis det er spesielle saksfelt, eller om det er noen representanter som bare møter hverandre i voteringer. Det er ikke grunn til å tro at dette skulle være noe stort problem, men det vil være en sannsynlig forklaring på svært avvikende plasseringer av representanter. En mulig utfordring er også knyttet til at representanter kan tenkes å ikke være til stede i salen heller enn å stemme mot egen gruppe. Rasch (1982: 49) viser for eksempel til Torild Skards beskrivelse av voteringen over økning i frimerkesatsene. Da forlot en av Sosialistisk Venstrepartis stortingsrepresentanter voteringen heller enn å stemme sammen med gruppen. Om dette er vanlig vil det altså være uenighet internt i gruppene som blir undervurdert.

Jeg har også valgt å studere voteringene i lagtinget og odelstinget samlet. Dette har flere årsaker. For det første har jeg ikke noen forventninger om at stemmegivningen i de to kamrene skal være forskjellig. Begge består av den samme andelen representanter fra hvert parti. For det andre er det en god del voteringer der representanter fra begge kamrene møtes, så det bør være mulig å plassere representantene i forhold til hverandre på tvers av kamrene. Om dette leder til at det er representanter som plasseres svært avvikende vil det undersøkes nærmere.

Til slutt vil det kunne være skjevheter knyttet til betydningen av enkeltvedtak. Siden seriemetoden åpner for avstemninger om alle forskjellige endringsforslag på ett enkelt vedtak kan noen vedtak ha svært mange avstemninger, mens andre bare har én avstemning. Altså kan noen vedtak bli overrepresentert i datamateriale og dermed få større vekt enn de egentlig har. En mulig løsning på dette problemet kunne vært å kun bruke den siste

voteringen for hver sak. Dette ville likevel begrenset analysen, og sannsynligvis kunnet gitt et bilde av partiene som deler av blokker. Ved å ta med alle avstemningene viser figurene stemmegivningen som den er, og også koalisjoner som dannes av mindre grupper partier enn de som får flertall til slutt blir tatt med.

2.2.1 Tidsperioder og partier

NSD har altså data for stortingsvoteringene for perioden fra 1979 til 2010. I denne oppgaven har jeg valgt å inkludere alle periodene der hele stortingsperioden er registrert. Dette betyr å fjerne 1979 til 1981 og 2009 til 2010. I disse periodene blir antallet avstemninger lite og dermed blir resultatene mindre sikre. Perioden fra 2009 til 2010 likner også i stor grad på perioden før, og bidrar slik sett med lite nytt. Det hadde også vært en mulighet å begrense utvalget perioder enda mer. Dette har ikke blitt gjort av et ønske om å inkludere de to periodene med flertallsregjering som er registrert (1983-1985 og 2005-2009). Siden det er klare forventninger knyttet til forskjeller i atferd mellom flertalls- og mindretallsregjeringer er disse to periodene verdifulle da det er få flertallsregjeringer. De to periodene skiller seg også fra hverandre i tid, i regjeringssammensetning og i sammensetning av Stortinget og like funn i begge periodene vil være en sterk indikator på at funnene er valide.

Datamaterialet i denne oppgaven er omfattende og dekker en lang periode. For å få mest mulig valide resultater er det nødvendig å dele det inn i perioder. Inndelingen i denne oppgaven følger delvis Rasch (2004: 41-43) sin inndeling. Han setter skiller ved stortingsvalg, ved endring i regjeringssammensetning og ved bytte av statsminister. Et første utgangspunkt er altså å dele inn i stortingsperioder. Dette hindrer at endringer i hvilke representanter som sitter for de forskjellige partiene har betydning. Dessuten kan endringer i partienes størrelse spille inn på stemmegivningen, og det er dermed hensiktsmessig å fjerne den mulige betydningen dette har. I tillegg har perioden blitt delt inn etter regjeringer. Selv om regjeringen i liten grad kan kontrollere agendaen, kommer en stor andel av forslagene fra regjeringen og en kan dermed forvente at forskjellige regjeringer vil påvirke hvilke saker som tas opp i salen. Samtidig vil en del av regjeringene være koalisjoner, og siden regjeringskoalisjonene forventes å stemme likt vil atferden være forskjellig for partiene når de deltar eller ikke deltar i regjeringskoalisjoner. Det siste kriteriet til Rasch (2004) blir ikke brukt. Siden et bytte av statsminister i seg selv ikke forventes å påvirke koalisjonsdannelsene i Stortinget når det ikke også betyr bytte av statsministerens parti, vil ikke dette bli brukt som et skille. Dermed blir perioden fra 1993 til 1997 da Gro Harlem Brundtland og senere Thorbjørn Jagland satt som statsministre bli regnet som én periode og ikke to. Inndelingen i perioder er oppgitt i tabell 2.1 og viser

tydelig den store andelen mindretallsregjeringer i perioden.

I løpet av perioden er det en del variasjon i hvilke partier som er representert. Et par av gruppene er i stor grad regionale lister (Framtid for Finnmark og Kystpartiet), andre er utbrytergrupper av andre partier og en tredje gruppe har relativt stabile politiske program. Da det er et mål med oppgaven å se hele perioden i sammenheng, og det ikke er knyttet forventninger til stemmegivningen til flere av disse partiene har jeg valgt å ikke kommentere plasseringen deres. Alle representantene som har deltatt på nok voteringer i Stortinget har blitt brukt i de eksplorerende analysene. I den grad representanter har byttet parti har de blitt kodet som to forskjellige representanter for at ikke forskjeller i partilinje skal lede til feilplassering. Kriteriet som har blitt brukt for å bestemme hvilke partier som har blitt inkludert i analysen er at partiet må ha blitt valgt inn på Stortinget i minst tre av periodene. Dette ekskluderer dermed de innvalgte partiene Kystpartiet, Framtid for Finnmark, Rød Valgallianse og Tverrpolitiske Folkevalgte, i tillegg til representanter som har blitt uavhengige i løpet av perioden på grunn av splittelser i stortingsgruppene.

Tabell 2.1: Inndeling i perioder

Periode	Regjeringspartier	Statsminister	Regjeringstype
1981-1983	H	Willoch	Mindretall
1983-1985	H, Krf og SP	Willoch	Flertall
1985-1986	H, Krf og SP	Willoch	Mindretall
1986-1989	AP	Brundtland	Mindretall
1989-1990	H, Krf og SP	Syse	Mindretall
1990-1993	AP	Brundtland	Mindretall
1993-1997	AP	Brundtland og Jagland (1996-)	Mindretall
1997-2000	Krf, SP og V	Bondevik	Mindretall
2000-2001	AP	Stoltenberg	Mindretall
2001-2005	Krf, H og V	Bondevik	Mindretall
2005-2009	AP, SV og SP	Stoltenberg	Flertall

Partiet med statsministeren er oppført først for koalisjonsregjeringene.

2.2.2 Partier og saksfelt

En utfordring er at både partier og representanter brukes som er studieobjekter. Norsk politikk er preget av en høy grad av partisamstemthet, men det er likevel slik at noen saker vil gå på tvers av partigruppene. For å undersøke graden av samstemthet er målet *Rice*, utviklet av Rice (1925:63) hensiktsmessig å bruke. *Rice* måler hvor stort flertallet er innad i et parti. Prosentandelen som stemmer ja trekkes fra prosentandelen som stemmer

nei og dermed får en hvor stort flertallet er for en avstemning. Målet går dermed fra 0 til 100. Når alle stemmer likt er altså målet 100, mens når halvparten stemmer for og halvparten imot er målet 0.³ Om vi tar gjennomsnittet av *Rice* for alle avstemningene får vi dermed det gjennomsnittlige samholdet i partiene.⁴

Tabell 2.2: Rice: Grad av intern samstemthet i partiene.

	1981	1985	1989	1993	1997	2001	2005
SV	98.1	97.9	98.3	98.0	98.3	98.7	99.3
AP	97.8	98.2	98.7	99.1	98.8	98.5	99.5
SP	96.5	96.8	98.3	98.0	98.1	98.0	99.3
Krf	97.1	95.7	98.1	98.0	98.2	99.2	97.7
V	98.4			100.0	97.4	100.0	97.5
H	98.7	97.2	98.1	98.6	97.9	99.3	98.0
Frp	97.6	98.7	98.1	98.7	98.1	98.8	98.5

De manglende estimatene for Venstre skyldes at Venstre ikke var valgt inn på Stortinget i perioden. Estimaten på 100 prosents samstemthet skyldes at Venstre hadde svært få representanter, en i 1993-1997 og to i perioden 2001 til 2005.

Desposato (2005:736) viser at små partier konsekvent vil ha høyere grad av samstemthet, og at en dermed bør ta forskjeller mellom partiene med forbehold. Som det framgår av tabellene 2.2 er det veldig stor grad av samstemming innad i de norske partiene. Forskjellen mellom partiene er heller ikke store. Det er derfor liten grunn til å tro at det vil skape store forskjeller i estimatene om en opererer med partiene som enhetlige aktører eller ikke.

Derimot vil det også her kunne være en vektingsproblematikk. Siden det er stor grad av samstemthet innad i partigruppene vil en, om en tar utgangspunkt i representantene, vekte de store partiene mer. Om en derimot tar utgangspunkt i enkeltpartiene vil de små partiene få større vekt. Ved å ta utgangspunkt i representantene vil en beskrive virkeligheten best, siden det er disse som sitter på Stortinget. I tillegg åpner dette for å vise forskjeller i stemmegivning innad i de forskjellige partiene. Om en derimot tar utgangspunkt i partiene vil i større grad de forskjellige synspunktene komme fram, og dette vil muligens kreve en større grad av dimensjonalitet siden det kan synes som om forskjellige partier

³ Rice = | prosentandel ja - prosentandel nei |

⁴Et alternativ til *Rice* er Careys (2009:115) vektete versjon *WRICE*. Denne vekter avstemningene etter hvor stort flertallet er. Jo mindre flertallet er, jo større sjanse er det for at partiene vil tvinge representantene til å stemme med partilinjen. Dermed vil partiene forventes å ha lavere *Rice* enn *WRICE* siden *WRICE* gir de tette avstemningene større betydning og disse i større grad kan forventes å være «pisket». I 2 på side 124 i vedlegget er resultatene for *WRICE* oppgitt og disse skiller seg ikke nevneverdig fra *Rice*

baserer seg på forskjellige dimensjoner. Løsningen valgt for de siste kapitlene i denne oppgaven er en kombinasjon. Først undersøkes endimensjonaliteten basert på partiene. Deretter kjøres det analyser på representantene. I den siste delen blir det likevel undersøkt graden av feilprediksjoner for de forskjellige partiene for å sikre at det ikke er noen partier som systematisk passer dårligere med modellene. Dermed kontrolleres det for effekten av partistørrelsen.

Tabell 2.3: Saksfelt per periode i prosent

	Venstre– høyre	Moral– religion	Sentrum– periferi	Vekst– vern	Finans	Inter– nasjonalt	Andre	Antall
1981-1983 H	8	2	3	2	73	5	8	600
1983-1985 H, KrF og SP	7	2	10	2	56	8	18	1021
1985-1986 H, KrF og SP	2	0	1	0	93	0	5	328
1986-1989 AP	11	3	8	3	62	6	10	1781
1989-1990 H, KrF og SP	6	3	10	1	75	4	3	1309
1990-1993 AP	7	4	7	4	66	9	7	4458
1993-1997 AP	8	3	10	4	58	8	13	5240
1997-2000 KrF, SP og V	7	5	13	3	36	10	28	1325
2000-2001 AP	13	5	17	7	26	15	23	1102
2001-2005 H, KrF og V	10	10	15	6	28	13	25	3291
2005-2009 AP, SV og SP	12	8	19	7	24	11	26	2682
Snitt	9	5	11	4	51	9	16	23137

Som det ble diskutert i teorikapitlet er det sannsynlig at mengden forskjellige saker det blir stemt over har betydning for hvilke dimensjoner som får betydning. I tabell 2.3 er saksfeltene delt inn etter tema (se avsnitt 2.4 på side 37). Som det går tydelig fram av tabellen er finansspørsmål i en særposisjon, med til sammen over 50 prosent av alle voteringene. Selv om betydningen av finansspørsmål reduseres over tid er den fortsatt en av vanligste saksfeltene mot slutten av perioden. At økonomisk politikk og statsbudsjettet altså har større betydning enn de andre saksfeltene er dermed svært sannsynlig. Av de andre saksfeltene ser sentrum-periferi- og andre-kategorien ut til å ha flest saker, og det blir flere av begge over tid. Om høyre-venstreaksen er knyttet til de økonomiske spørsmålene kan den altså forventes å ha fått redusert betydning over tid.

2.3 Dimensjonsanalyse

Den statistiske analysen vil bygges opp rundt to forskjellige typer tilnærminger til stemmegivningsdataene. Den første typen vil være basert på teoretiske modeller av hva en kan forvente av stemmegivningen. Her vil altså partienes posisjon på en akse være gitt av tidligere kunnskap. Den andre tilnærmingen vil være mer eksplorerende i den forstand

at den har færre forventninger og det i større grad er den statistiske modellen som finner mønstrene i dataene. Begge typene modeller vil gi estimerer for hvor gode tilpasninger de er til dataene⁵, og det vil dermed være mulig å sammenlikne dem.

2.3.1 Analyse av teoretisk utledede dimensjoner

En mulig innvending mot dimensjonsanalyser av voteringsdata er at de er *for* intuitive. Siden visuell inspeksjon er vanlig i vurderingen av det politiske innholdet i en dimensjon vil det være mulig å finne mønster og system som passer i ettetid heller enn å spesifisere hypoteser på forhånd.

I denne oppgaven testes de enkelte rangeringene av partiene direkte på stemmegivningsmaterialet. Det undersøkes altså hvor stor andel av votingene som passer med en viss rangering av partiene. Forventningen er at koalisjonene som dannes i Stortinget passer med høyre-venstreaksen. Her vil det altså telles hvor mange avstemninger der det ytterste partiet på høyre-venstreaksen stemmer alene mot resten. Deretter hvor mange avstemninger de to ytterste partiene stemmer mot resten, og så videre. Dette tester i hvor stor grad stemmegivningen kan sies å følge en Guttman (1944) skala med den gitte plasseringen av de forskjellige partiene. Om stemmegivningen følger en Guttman-skala vil en kunne plassere partiene på én akse og deretter forvente at avstemningene vil dele partiene i to ett sted på aksen. Altså vil alle til venstre for punktet stemme likt og alle til høyre for punktet stemme det motsatte i den gitte votingen. Selv om hypotesen er at høyre-venstreaksen er den eneste aksene om det er endimensjonalitet, vil denne bli sammenliknet med flere andre mulige dimensjoner.

Denne metoden vil også bli brukt til å undersøke hypotese 3 og andelen av voting mellom opposisjon og posisjon. Ved å dele inn partiene i to grupper er det mulig å se hvor ofte disse to gruppene stemmer mot hverandre. Dette er altså ment som en innledende analyse som kan gi en idé om graden av endimensjonalitet i Stortinget og vurdere om innflytelsesmaksimering kan synes å være av størst betydning for partiene.

2.3.2 Eksplorerende analyser

Metoden jeg bruker i den videre analysen er optimal classification.⁶ Denne metoden har én hovedantakelse om stemmegivningen. Denne er at representantene og avstemningene

⁵Se avsnitt 2.3.4 på side 36.

⁶Kjøringene av optimal classification er gjort ved hjelp av OC-pakken i statistikkprogrammet R. Denne pakken er utviklet av Keith Poole, Jeffrey Lewis, James Lo and Royce Carroll og er tilgjengelig fra The Comprehensive R Archive Network: <http://cran.r-project.org/>.

kan plasseres i et rom med et gitt antall dimensjoner slik at representantene deles i to grupper av avstemningene etter hva de har stemt (Poole 2005: 46). Målet er å finne den måten å plassere representantene og voteringene på, som i størst grad muliggjør at voteringene deler representantene i to grupper etter hva de stemmer. I en endimensjonal løsning betyr dette å rangere representantene langs en linje slik at alle avstemningene kan krysse linjen og dermed skille alle representantene som stemmer *for* fra alle som stemmer *mot* (Poole 2005: 26). Om analysen gjennomføres med to dimensjoner vil representantene plasseres i et rom med der enkeltavstemningene skjærer gjennom rommet som linjer.

Siden metoden ikke har noen antakelser om hvorfor avstemningene skiller representantene fra hverandre er det beste den kan foreslå et område for representantene som avskjæres av avstemninger. En endimensjonal løsning kan dermed bare rangere representantene, men ikke si noe om avstanden mellom dem. Også i en flerdimensjonal løsning vil en være avhengig av at det finnes avstemninger som skiller to representanter fra hverandre for å plassere dem på to forskjellige steder. På samme måte som i en urotet faktoranalyse vil den horisontale akse i en flerdimensjonal optimal classification forklare flest avstemninger, mens betydningen av de resterende dimensjonene vil være mindre.

Framgangsmåten som ligger til grunn for optimal classification er en gjentakelse av flere skritt som hver for seg nærmer seg en optimal beskrivelse av stemmegivningen (Poole 2005: 82). Utgangspunktet er plasseringen av like mange representanter som en ønsker å få ut dimensjoner. Disse representantene har en substansiell årsak til å tro at innehar ekstremposisjonene på de forskjellige dimensjonene en forventer å finne.⁷ Deretter forsøker programmet å plassere avstemningene slik at de i størst mulig grad deler representantene i gruppene for og mot. Etter å ha plassert kuttlinjene på denne måten flyttes de representantene som har blitt plassert feil, og en går tilbake til å plassere kuttlinjene. Prosedyren fortsetter til plasseringen av både kuttlinjene og plasseringen av representantene gir det samme resultatet.

Standardversjonen av Optimal Classification genererer bare én kuttlinje per avstemning. Dermed vil alle på hver side av kuttlinjen forventes å stemme likt. Om representantene har en politisk horisont vil dette bryte med antakelsen til modellen og den vil dermed passe dårlig fordi representanter fra begge fløyene av det politiske spekteret kan forventes

⁷Hvilke politikere som er brukt som utgangspunkt rapporteres i tabell 3 på side 124 i vedlegget. Det er Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti sine parlamentariske ledere i de forskjellige periodene som har blitt brukt for alle de eksplorative analysene. For et par perioder har den av de parlamentariske lederne som har sittet mest i Stortinget blitt brukt. Dette gjør for eksempel at Harald Synnes også har blitt brukt for perioden Kjell Magne Bondevik var parlamentarisk leder (1981-1983) fordi Bondevik senere i samme stortingsperiode gikk inn som minister i regjeringen. Dette bør likevel ikke ha noen betydning for utfallet.

å stemme sammen mot sentrumsforslag. Dette kan lede til at flere dimensjoner er nødvendige for å oppnå en høy grad av korrekte prediksjoner enn det som faktisk ligger bak stemmegivningen. Dette kan for eksempel ha ledet til Shaffer (1998:196) sitt funn av en opposisjonsdimensjon. I kapittel 4 brukes det derfor også en spesiell versjon av Optimal Classification utviklet av Keith Poole og brukt av blant annet Rosenthal og Voeten (2004) i deres studie av det franske parlamentet.⁸ I denne versjonen har hver avstemning to kuttlinjer, og det er dermed mulig for fløyene å stemme sammen mot midten siden hvert kuttpunkt betyr et bytte i stemmegivning. Dessverre er denne metoden foreløpig kun mulig å bruke med en endimensjonal løsning.

Det er vanlig å fjerne avstemninger der det er veldig få representanter på en av sidene av en avstemning. I studiet av Stortinget kan dette ha den negative bieffekten at avstemninger der de små partiene stemmer alene ikke blir tatt med i beregningen av partienes plassering. På samme måte som mangelen på registrering av avstemninger der de små partiene stemmer alene kunne dette ledet til en plassering av de små partiene for nærmere sentrum. Siden også disse voteringene har en substansiell tolkning har de blitt inkludert. Dessuten er dette et mindre problem for optimal classification enn for blant annet *NOMINATE*.

Siden det er nødvendig at representantene deltar på et visst antall voteringer for å kunne plasseres presist har jeg primært fjernet representanter som har deltatt på færre enn hundre voteringer. For et par av periodene der det er få voteringer totalt er dette kriteriet satt lavere (se tabell 2.4). For disse periodene vil det altså være nødvendig å tolke plasseringer av representanter langt fra resten av partiet forsiktig. Sannsynligvis vil dette være representanter som har deltatt på for få voteringer til å kunne plasseres korrekt. Antallet saker og voteringer for hver periode er oppgitt i tabell 2.4 på neste side. Poole (2005: 46) skriver at optimal classification er svært presis med over 500 voteringer og over 100 representanter. Alle periodene utenom perioden fra 1985 til 1986 passer med dette kriteriet, og det kan være nødvendig å ikke legge for mye i plasseringene av partiene i denne perioden.

Siden det også har vært vanlig å bruke andre metoder i studiet av stemmegivning kan det være hensiktsmessig å raskt kommentere hvorfor optimal classification er det beste valget i dette tilfellet. Det er to andre metoder som skiller seg ut som mye brukt til denne typen analyser. I stemmegivningslitteraturen har *NOMINATE* vært et utbredt valg (se for eksempel Landi og Pelizzo 2006; Hix og Jun 2009; Curini og Zucchini 2012; Hix og Noury 2012), og i studiet av politiske holdninger brukes ofte en form for faktoranalyse

⁸Denne er tilgjengelig som et separat program, *PERF2PT*, fra Keith Pooles nettside: voteview.com/dwnl_for_friends.htm.

Tabell 2.4: Deskriptiv statistikk for voteringene

	Kriterier:					
	Avstemninger		Representanter		Størrelse	Saker per
	Beholdt	Totalt	Beholdt	Totalt	mindretall	representant
1981-1983 H	600	600	155	155	1	50
1983-1985 H, Krf og SP*	1020	1021	155	155	1	100
1985-1986 H, Krf og SP	328	328	157	157	1	25
1986-1989 AP	1779	1781	157	157	1	100
1989-1990 H, Krf og SP	1305	1309	213	309	1	25
1990-1993 AP	4452	4458	230	309	1	100
1993-1997 AP	5224	5240	238	313	1	100
1997-2000 Krf, SP og V	1321	1325	192	335	4	100
2000-2001 AP	1096	1102	211	335	4	50
2001-2005 H, Krf og V	3287	3291	210	296	1	100
2005-2009 AP, SV og SP*	2664	2682	227	317	4	100

Antallet representanter inkluderer vararepresentanter for hele stortingsperioden. Der det har vært bytte av regjering vil dette antallet være høyt. Fra 1981 til 1989 er voteringen kun fordelt på setene i Stortingssalen, ikke på representantene.

eller principal component-analyse (se for eksempel Aardal 2003, 2007, 2011; Narud og Valen 2007). En fordel med *NOMINATE* er at det er mulig å beregne graden av sikkerhet ved estimatene, noe som ikke er mulig med optimal classification. Hovedproblemet er en del antakelser som ikke synes realistiske i den norske konteksten. Når en bruker *NOMINATE* antar en at stemmegivningen baserer seg på representantenes politiske posisjon i et rom. Dette kan være hensiktsmessig i en amerikansk kontekst der påvirkningen fra partiene er liten på stemmegivningen, mens det i Norge blir problematisk med svært sterk partikontroll over representantenes stemmegivning. I den franske fjerde republikken finner Rosenthal og Voeten (2004) også at variasjoner i partisamhold påvirker resultatene av analysen. Kommunistene som i stor grad stemte sammen havner i ytterkanten av plottet siden deres resultater har større grad av sikkerhet enn de resterende partiene. Disse havner derimot i sentrum på grunn av mer usikkerhet. Det andre problemet med *NOMINATE* er knyttet til hypotesene. Siden metoden antar at representantenes stemmegivning baserer seg på hvilket politisk alternativ representantene er nærmest og en av hypotesene bryter med denne antakelsen er det problematisk å bruke metoden.

Når det gjelder faktoranalyse har denne metoden også blitt brukt til å undersøke voteringsdata, men er altså enda mer utbredt i studiet av holdninger. Det er et praktisk og et metodologisk problem med faktoranalyse i dette tilfellet. Det metodologiske problemet ligger igjen i antakelsene til metoden. Faktoranalysen antar en lineær sammenheng mellom den bakenforliggende faktoren og de observerte variablene (van Schuur og Kiers 1994: 97). Siden voteringsdataene er dikotome (ja eller nei) er denne forutsetningen brutt. Plasseringen på den underliggende faktoren (i dette tilfellet politisk standpunkt)

kan nødvendigvis ikke variere lineært med den dikotome variabelen siden denne bare har to verdier. Den praktiske konsekvensen ved dette bruddet er at faktoranalysen leder til for mange dimensjoner (van Schuur og Kiers 1994: 101). Brazill og Grofman (2002: 222-223) undersøker voteringsdata og finner at faktoranalyse konsekvent gir én ekstra faktor, og mener dette har ledet til feilvurderinger av dimensjonaliteten i tidligere analyser.

2.3.3 Tolkning av dimensjoner

Optimal classification er en metode som ikke tar hensyn til innholdet i hver enkelt avstemning. Den søker kun å finne fram til den beste beskrivelsen av datamaterialet. Dermed er enhver tolkning av resultatene avhengig av analyse i etterkant. Det er vanlig å ta utgangspunkt i den intuitive tolkningen av representantenes plassering på de relevante dimensjonene, men i noen analyser er dette den eneste analysen av dimensjonene (se for eksempel Noury og Mielcova 2005; Rosenthal og Voeten 2004; Shaffer 1998). Selv om dette kan være et godt utgangspunkt er reliabiliteten til en slik tolkning lav. Siden den grafiske framstillingen gir et bilde som er «lett» å tolke vil ikke nødvendigvis to forskere komme fram til den samme tolkningen. Brazill og Grofman (2002) finner også at dimensjonene i studier der faktoranalysen har ledet til for mange dimensjoner, har fått substansielle (og plausible) tolkninger. Dermed er det nødvendig å bruke mer reproduerbare metoder for å komme til bunns i hva de forskjellige dimensjonene betyr, og basere tolkningen på mer enn plasseringen til enkeltpartiene.

I den endimensjonale analysen har jeg derfor valgt å begynne med en testing av forklaringskraften til forskjellige holdningsdimensjoner. De innledende analysene er dermed ikke basert på hvilke dimensjoner som blir funnet i dataene, men derimot testing av dimensjoner som er funnet andre steder. Disse dimensjonene er uavhengige av dataene som analyseres. Dette vil gi en innledende retning på analysen. Når det gjelder den eksplorerende analysen vil denne primært tolkes gjennom visuell inspeksjon og sammenlikning med høyre-venstreaksen. I den flerdimensjonale modellen er hvilke saker som tapper de forskjellige dimensjonene et godt utgangspunkt for å vurdere hva dimensjonene betyr (Hug og Schulz 2007: 315). Siden voteringene plasseres i rommet er det mulig å undersøke hvilke saker som i størst grad krysser de forskjellige dimensjonene. Altså kan sakene som krysser vertikalt i en todimensjonal løsning si noe om den horisontale hoveddimensjonen, mens de som krysser horisontalt kan bidra til å forstå den vertikale dimensjonen. Her tar jeg både utgangspunkt i saksfeltene slik de er kodet i Voteringsarkivet, og jeg går inn i enkeltsaker og vurderer innholdet basert på saksopplysningen.

2.3.4 Grad av dimensjonalitet

Forskjellen på hypotese 1 og 2 er i hvor stor grad det er nødvendig med en flerdimensjonal modell. Om de endimensjonale analysene støtter at en høyre-venstreakse er den dimensjonen som forklarer mest kan det likevel være nødvendig å gjennomføre en flerdimensjonal analyse. For å vurdere dette benyttes det fire kriterier. Først blir det vurdert hvor stor andel av avstemningene som blir forklart av analysen og om rangeringen av partiene har face validity. Deretter vurderes det om det er systematiske forskjeller i andelen feil mellom saksfelt og mellom partier. For at en endimensjonal løsning skal bli akseptert må den altså ikke skille seg ut på noen av disse fire kriteriene. Forskjeller i graden av oppfyllelse av kriteriene vil også ligge til grunn for vurderingen av hvor godt de forskjellige modellene passer med stemmegivningen.

Som nevnt tidligere gir ikke optimal classification noen estimerer på graden av sikkerhet. For å kunne sammenlikne modellene er det dermed nødvendig å vurdere i hvor stor grad de lykkes i å predikere stemmegivningen til representantene. Det finnes flere mulige mål på dette. En mulighet er å studere hvor stor andel av representantenes avstemninger som blir predikert korrekt. Dette vil altså si antallet korrekte predikerte enkeltavstemninger delt på det totale antallet avstemninger. Denne tilnærmingen har særlig ett viktig problem. Siden den ikke tar hensyn til hvordan avstemningene ser ut kan en få inntrykk av å klare å predikere veldig mye korrekt. Om alle forslag blir vedtatt med 90 prosent av stemmene vil vi kunne predikere 90 prosent av stemmene ved å hevde at alle stemmer for til enhver tid. Poole (2005: 129) foreslår isteden å vurdere modeller etter hvor stor andel av de resterende voteringene som blir predikert korrekt. Altså at en vurderer hvor mye bedre en modell er enn det å hevde at alle følger flertallet til enhver tid. *APRE*⁹ som målet har blitt kalt kan altså skrives som:

$$APRE = \frac{\sum \{\text{mindretallets prosentandel} - \text{prosent feilprediksjoner}\}}{\sum \text{mindretallets prosentandel}}$$

APRE varierer mellom 0 og 100, hvor 0 betyr at modellen ikke forklarer noe mer enn en modell som hevder at alle stemmer sammen med flertallet, mens 100 betyr at all variasjon er forklart. Målet gir altså den forklarte andelen av variasjonen som en ren flertallsmodell ikke forklarer. Selv om *APRE* gir informasjon om hvor god tilpasning en modell er, er det nødvendig å undersøke om det er mønstre i hvilke representanter og hvilke saker som ikke blir forklart.

Selv om en endimensjonal løsning kan gjøre det bra på de rent statistiske målene

⁹Aggregate Proportional Reduction of Error

vil det være nødvendig at den også gir substansiell mening. Om den ikke ser ut til å ha face validity vil det undersøkes om det er nødvendig med flere dimensjoner. Siden metodene som blir brukt ikke kjenner innholdet i enkeltsakene, og dermed kun baserer seg på samvoteringene til representantene vil ikke alle løsninger godtas om de ikke ser ut til å stemme med tidligere kunnskap.

Som nevnt vil en modell basert på representantene vekte de store partiene. Selv om en forklarer en stor andel av representantenes stemmegivning kan det dermed fortsatt være slik at stemmegivningen til representantene til ett eller flere av de små partiene ikke blir forklart. Da vil ikke modellen fange opp det som forklarer disse representantenes stemmegivning. Den samme logikken kan gjelde enkeltsaksfelt. Som vist i tabell 2.3 på side 30 er det store forskjeller i antall mellom de forskjellige saksfeltene, og om det er få saker innenfor de saksfeltene der koalisjonene annerledes vil det kunne gi inntrykk av at én dimensjon er tilstrekkelig. Om derimot feilene er fordelt jevnt utover saksfelt og representanter har det ikke betydning for tolkningen av resultatet. I tillegg til å undersøke hvor godt en endimensjonal løsning predikerer dataene kan en studie av vinklene i en flerdimensjonal løsning si noe om betydningen av flere dimensjoner. Om nesten alle vinklene står vinkelrett (er vertikale) på hoveddimensjonen vil det være mindre grunn til å tilføre den andre dimensjonen enn om de krysser rommet på mange forskjellige måter.

2.4 Operasjonalisering av politiske dimensjoner

I den første delen av analysen vil det undersøkes i hvilken grad de politiske dimensjonene passer til stemmegivningen. Jeg har valgt å bruke holdningsdimensjonene fra Valgundersøkelsen som indikatorer på de forskjellige dimensjonene. Disse er oppgitt i Valen (1992:236); Valen og Aardal (1983:170, 1989:64-68, 1995:83-87); Aardal mfl. (1999:84-87) og Aardal (2003:86-90, 2007:85-92, 2011:100-108). Det er et problem med offentlig-privatdimensjonen til Valgundersøkelsen. Fremskrittspartiets velgere er generelt mer positive til offentlig virke enn Høyre sine, og partiet blir dermed plassert nærmere sentrum enn Høyre. Forskjellen her kan muligens knyttes til de to måtene å forstå høyre-venstreaksen som ble presentert i avsnitt 1.3.1 på side 10. I hvert fall velgerne til Fremskrittspartiet inntar et standpunkt som er lengre til venstre enn forventet når det gjelder et konkret saksfelt knyttet til høyre-venstreaksen. Når det derimot gjelder aksene som et overordnet orienteringsskjema for politikk blir denne plasseringen av partiet mer problematisk. Siden det er denne siste fortolkningen av høyre-venstreaksen som primært ligger til grunn for hypotesen om at aksene dominerer i stemmegivningen brukes

en modifisert versjon av aksene fra Valgundersøkelsen der Fremskrittspartiet er plassert på ytterste høyre fløy.¹⁰

Det kan være hensiktsmessig å kommentere hvordan enkeltsakene vil bli vurdert opp mot holdningsdimensjonene. Jeg baserer meg her i stor grad på resultatene fra Valgundersøkelsen. Høyre-venstreaksen blir tolket som primært å handle om størrelsen på offentlig forbruk, og offentlig styring kontra private initiativ (Valen og Aardal 1995: 81-82). Saker som gjelder skatt, velferd og omfordeling vil bli regnet til denne kategorien. Moral-religionaksen knyttes til både typiske religiøse spørsmål som statskirken og bioteknologi, men også mindre tydelig religiøse, som bistand. Sentrum-periferi vil ta opp i seg kommunesammenslåinger og andre lokaldemokratiske utfordringer, i tillegg til næringsspørsmål knyttet til primærnæringene. Vekst-vern eller miljødimensjonen vil knyttes opp mot både spørsmål om tradisjonelt naturvern, men også saker knyttet til energiutbygging og skattlegging av miljøødeleggende forbruk.

For å kunne si noe sakenes tematikk har det også vært nødvendig å dele inn sakene etter tema. Som det framgår av tabell 2.3 på side 30 har jeg delt inn de forskjellige sakene i sju saksfelt. Da jeg bare har hatt tilgang på emnegruppene har det ikke vært mulig med en like findelt oppdeling som Teigum (1995) opererer med. Dermed har blant annet utdanning ikke blitt plassert i en kategori.¹¹ De fire første av disse overlapper med de politiske dimensjonene i avsnitt 1.3.1 på side 10. Finansspørsmål er beholdt som en egen kategori fordi denne uansett har en stor andel av sakene, og sannsynligvis har en relativt stor bredde i politiske tema. Saker som har blitt kodet som arbeidsliv, industri og sosialvesen har blitt kategorisert som høyre-venstrespørsmål. Miljø- og energispørsmål inngår i vekst-vern sakene. For moral-religion er familie, kirke og kulturspørsmål inkludert, mens fiskeri, landbruk, kommunikasjon og lokalforvaltningen er blitt plassert i kategorien for sentrum-periferi. Internasjonalt inkluderer forsvar, sjøfart, utenriks og handel. Til slutt gjenstår helsevesen, rettsvesen, statsforfatning, statsforvaltningen og utdanning i kategorien andre. Denne inndelingen gir en grov oversikt over de forskjellige saksfeltene, og, selv om den ikke er uttømmende for de forskjellige dimensjonene kan den bidra til å gi et inntrykk av stemmegivningen.

¹⁰ *Rile-indeksen* fra manifestoes-prosjektet som tar opp i seg en stor andel av indikatorene fra partiprogrammene og som skal tappe venstre-høyreaksen ble også testet, men lå jevnt over noe under offentlig-privat i andelen avstemninger som passet (Klingemann, Volkens mfl. 2006: 165).

¹¹ Teigum (1995) plasserer privatskoler i moral-religion. Det samme gjør hun med bistandsspørsmål.

Kapittel 3

Høyre-venstreaksen og endimensjonalitet

3.1 Innledning

I dette kapitlet blir de innledende analysene presentert. Den sentrale problemstillingen i dette kapitlet er hvor godt en endimensjonal rangering av partiene på høyre-venstreaksen kan forklare koalisjonsdannelsene i Stortinget. I mye av den internasjonale forskningen på stemmegivning er nettopp endimensjonale rangeringer utbredt. Først i kapitlet blir de forskjellige holdningsdimensjonene fra Valgundersøkelsen testet på stemmegivningen. Her undersøkes det altså både om holdningsdimensjonene passer med stemmegivningen og om offentlig-privataksen står i en særstilling. I denne delen blir aggregerte data på partinivå benyttet. Deretter vil analysen i større grad være eksplorerende med data på representantnivå. Her blir rangeringen av representantene gitt av statistiske modeller og ikke på forhånd. Dermed er det mulig å vurdere i hvor stor grad den rangeringen som passer best med stemmegivningen kan sies å være en høyre-venstreakse. Til slutt vurderes det i hvor stor grad disse enkle endimensjonale modellene gir en tilstrekkelig beskrivelse av dataene.

I dette kapitlet testes altså forventningen om at høyre-venstreaksen forklarer parlamentskoalisjonene i Stortinget. Selv om dette forventes å være det primære mønsteret er det to årsaker til å forvente variasjon. Under regjeringene der sentrumpartiene deltar (1983-1986, 1989-1990, 1997-2000 og delvis 2001-2005) forventes det at høyre-venstreaksen i enda større grad er dominerende enn i de øvrige periodene. Dette leder også til en forventning om at det er sentrumpartiene det vil være vanskelig å plassere på en høyre-venstreakse, og at saker som omhandler tema innen moral-religion og

sentrum-periferi i lavere grad vil bli forklart av høyre-venstreaksen. I tillegg vil regjering-opposisjonstemmegivning under flertallsregjeringene kunne lede til svært høye andeler forklarte avstemninger for periodene med flertallsregjeringer.

3.2 Holdningsdimensjoner - en analyse

Teoretiske forventninger ligger altså til grunn for de første analysene. Her testes forklaringskraften til de enkelte holdningsdimensjonene til Valgundersøkelsen. Målet med denne analysen er å vurdere offentlig-privatdimensjonens forklaringskraft for koalisjonene i Stortinget. Ved å inkludere de andre holdningsdimensjonene er det mulig å sammenlikne resultatene og dermed vurdere om denne står i en særstilling slik det er forventet. I tillegg er det mulig å vurdere styrkeforholdet mellom de andre holdningsdimensjonene.

De følgende analysene er basert på partienes stemmegivning, og partiene forventes i denne delen å maksimere innflytelse gjennom å stemme på det alternativet de foretrekker til enhver tid, altså ved å støtte det forslaget som ligger nærmest dem selv. Om stemmegivningen da kun følger én dimensjon vil den minne om en Guttman-skala.¹ I tabell 3.1 på neste side oppgis andelen avstemninger som følger mønsteret for de ulike holdningsdimensjonene under regjeringene i perioden. Utregningen består av en opptelling av avstemninger som skiller partiene som en ville forvente etter en slik rangering. Først telles antallet avstemninger der partiet lengst til venstre på dimensjonen stemmer forskjellig fra resten, deretter antallet avstemninger der de to partiene lengst til venstre stemmer sammen mot resten, osv. Til slutt er dette antallet blitt delt på det totale antallet avstemninger.

Resultatene i tabell 3.1 på neste side viser med andre ord andelen av avstemningene som deler inn partiene på samme måte som vi skulle forvente om partiene søker å maksimere sin innflytelse basert på de gitte politiske dimensjonene. I tillegg til denne andelen oppgis også *APRE* i parentes for de periodene der andelen er høyere enn det gjennomsnittlige flertallet. *APRE* viser hvor mye bedre den politiske dimensjonen er til å forklare stemmegivningen enn en modell der alle stemmer slik som flertallet.² I de to siste kolonnene er det oppgitt det gjennomsnittlige flertallet i hver periode og det totale antallet avstemninger. I tabellen blir altså det første tallet i den første kolonnen, 66 prosent, andelen av avstemningene i perioden 1981 til 1983 som forklares av offentlig-privatdimensjonen fra Valgundersøkelsen. Tallet i parentes, 14, angir hvor stor andel offentlig-privatdimensjonen forklarer av de

¹Se 1.4.2 på side 14.

²Se 2.3.4 på side 36 for mer om *APRE*.

Tabell 3.1: Grad av endimensjonal stemmegivning i prosent, APRE i parentes der relevant

Periode	Offentlig-privat	Vekst-vern	Likestilling	Moral-religion	Inn-vandring	Sentrum-periferi	Fler-tall	Antall
1981-1983 H	66 (14)	12	44				61	602
1983-1985 H, Krf og SP*	79 (50)	5	57				57	1023
1985-1986 H, Krf og SP	77 (53)	1	1	0			52	330
1986-1989 AP	52	42	37	9			67	1783
1989-1990 H, Krf og SP	89 (55)	65	65	29			76	1311
1990-1993 AP	70	74	66	25			78	4460
1993-1997 AP	39	39		14	18		73	5242
1997-2000 Krf, SP og V	67	59		4	57		73	1327
2000-2001 AP	60	58		3	51		73	1104
2001-2005 H, Krf og V	61	40		12	43	11	73	3293
2005-2009 AP, SV og SP*	68	13		4	30	12	71	2684
Gjennomsnitt	63	38	48	11	37	12	70	23159

Gjennomsnittet er basert på stortingsperioder og ikke over regjeringer.

Dimensjonene er fra Valgundersøkelsen. Offentlig-privataksen har blitt modifisert slik at Frp ligger ytterst til høyre. Antallet saker i denne analysen er litt lavere fordi alle saker der et av partiene ikke har stemt er ekskludert fra analysen.

39 prosentene en modell der alle stemmer med flertallet ikke forklarer. I tabell 3.1 er resultatene for de forskjellige regjeringene siden 1981 oppgitt. Resultatene er gitt for seks av holdningsdimensjonene fra Valgundersøkelsen.³ Som det framgår av tabellen er det bare offentlig-privat- og vekst-verndimensjonen som er utarbeidet for alle periodene utenom valget i 1989.^{4 5}

Gjennomsnittstallene for holdningsdimensjonene indikerer som forventet at det er offentlig-privatdimensjonen som har størst forklaringskraft med over 60 prosent i snitt. Likestillingsdimensjonen har også relativt høy forklaringskraft, med 48 prosent. Av de resterende dimensjonene passer over 35 prosent av avstemningene i snitt med både innvandring- og vekst-verndimensjonen. Moral-religion- og sentrum-periferidimensjonen viser seg derimot ikke å passe med noen stor andel av avstemningene.

At offentlig-privatdimensjonen i størst grad passer med stemmegivningen er ikke overraskende. Denne tar opp i seg en sentral del av innholdet i venstre-høyreaksen, og det virker altså som om stemmegivningen i størst grad følger denne. Offentlig-privatdimensjonen ligger også over de andre dimensjonene i alle periodene utenom 1990 til 1993 der vekst-verndimensjonen ligger høyere, og er den eneste dimensjonen som oppnår

³Offentlig-privatdimensjonen er modifisert slik at Fremskrittspartiet ligger lengst til høyre. Partiet ligger konsekvent til venstre for Høyre på denne dimensjonen i undersøkelsene.

⁴Grunnet manglende data fra 1989 har data fra valget i 1985 blitt brukt for denne perioden.

⁵For flere av dimensjonene har rangeringen av partiene vært uklar, eller to partier har havnet på omtrent samme plass. I disse tilfellene har alle mulige rangeringer blitt testet før den som i størst grad passet med stemmegivningen har blitt valgt. Selv om dette gjør resultatene høyere enn de ellers ville vært, sikrer det også at ikke tilfeldige valg av rangeringer basert på holdningsdimensjoner der forskjellene er små mellom partiene får betydning for resultatene.

en forbedring over en modell basert på at alle stemmer sammen med flertallet.

Når det gjelder utviklingen over tid er det noen interessante resultater i tabell 3.1. For det første er det kun på 1980-tallet at offentlig-privatdimensjonen er en forbedring over en flertallsmodell. Høyre-, og sentrum-høyre-regjeringene i denne perioden synes å passe godt til offentlig-privatdimensjonen. De tre siste av regjeringene oppnår en *APRE* på over 50, noe som betyr at dimensjonen forklarer over 50 prosent av variasjonen som en flertallsmodell ikke forklarer. Under Arbeiderpartiets mindretallsregjeringer i samme periode er andelen avstemninger som passer med dimensjonen en god del lavere. Selv om Stortingets sammensetning holder seg likt mellom Willochs siste regjering (1985-1986) og Brundtland sin andre regjering (1986-1989), og mellom Syses regjering (1989-1990) og Brundtlands tredje regjering (1990-1993), reduseres andelen voteringer som passer med dimensjonen med henholdsvis 25 og 19 prosentpoeng. En mulig tolkning av dette er at sentrum-høyre-regjeringene i større grad samarbeidet Fremskrittspartiet enn det Arbeiderparti-regjeringene gjorde med Sosialistisk Venstreparti og sentrum i denne perioden. For at stemmegivningen skal passe med holdningsdimensjonen må nemlig Sosialistisk Venstreparti enten stemme med Arbeiderpartiet, eller stemme alene, og det samme gjelder for Fremskrittspartiet og sentrum-høyrepartiene. Brundtland sine regjeringer kan altså synes i større grad å ha samarbeidet på tvers av sentrum enn det sentrum-høyre-regjeringene gjorde.

Selv om det er en høy andel av avstemninger som passer med offentlig-privatdimensjonen kan dette også være basert på en høy grad av regjering-opposisjonstemmegivning. Siden enhver avstemning som skiller regjeringspartiene og Fremskrittspartiet fra partiene på venstresiden vil passe med offentlig-privatdimensjonen vil det være mulig at resultatene er høye fordi regjeringen og opposisjonen stemmer forskjellig i en stor andel av avstemningene. Dette vil derfor undersøkes i neste kapittel.

Når det gjelder de andre dimensjonene i periodene fram til 1993 er det likestillingsdimensjonen som passer best til dataene, men den passer likevel dårligere enn offentlig-privatdimensjonen i alle periodene. Offentlig-privatdimensjonens forrang i perioden styrkes også av de svært lave resultatene for de andre dimensjonene under Willochs tredje regjering (1985-1986). Et interessant trekk er vekst-verndimensjonens økende betydning. Fra å passe med en liten andel av avstemningene på starten av 1980-tallet når den over 60 prosent av avstemningene under Syses regjering (1989-1990), og for Brundtlands tredje regjering (1990-1993) passer den bedre med stemmegivningen enn offentlig-privatdimensjonen med 74 prosent av avstemningene. Vekst-verndimensjonens økte betydning passer også med velgernes oppfatninger under stortingsvalget i 1989. Miljøsaken hadde steget i betydning

og var ved valget den nest viktigste saken for velgerne, så det at det skulle bli dannet koalisjoner basert på denne akse er ikke overraskende (Aardal 1993: 210-211). Samtidig kan det være dimensjonen egentlig overlapper med andre typer koalisjoner. Forskjellen mellom vekst-vern og offentlig-privat ligger i Arbeiderpartiets posisjon til høyre eller venstre for Senterpartiet og Kristelig Folkeparti (se dimensjonene i Valen og Aardal 1989: 64-65). At den gir en bedre tilpasning kan altså være en kombinasjon av miljøsakene og at Arbeiderpartiet i perioden samarbeidet med høyresiden i politikken.

I stortingsperioden 1993 til 1997 går resultatene ned for alle dimensjonene. Denne stortingsperioden var særlig påvirket av EU-striden og folkeavstemningen i 1994. Allerede i perioden før ble Syse-regjeringen delt på EF-spørsmålet, og EF-saken påvirket også sammensetningen av Stortinget, med blant annet framgang for det viktigste nei-partiet, Senterpartiet (Jenssen 1995: 190). På samme måte som ved folkeavstemningen i 1972 kan det virke som om avstemningen har aktualisert en del politiske dimensjoner som ikke i like stor grad var viktige i tiden før eller etter. Samtidig er det ikke slik at de andre dimensjonene synes å øke noe i forklaringskraft og det er dermed også mulig at stemmegivningen i særlig stor grad var preget av tosidig opposisjon i denne perioden. Shaffer (1998) finner det siste i sin analyse av stemmegivningen.

Etter 1997 øker offentlig-privatdimensjonen igjen i forklaringskraft selv om den ikke når nivåene fra 1980-tallet. Vekst-vern holder seg også jevnt over høyt, og særlig i starten av perioden oppnår innvandringsdimensjonen sterke resultater. I motsetning til 1980-tallet passer ikke Bondeviks sentrum-høyreregjering i 2001 til 2005 veldig godt til offentlig-privatdimensjonen, og heller ikke flertallsregjeringen til Stoltenberg fra 2005 synes å bli forklart i noen veldig stor grad av denne. Den lave andelen avstemninger som passer under den borgerlige regjeringen i 2001 til 2005 kunne blitt tatt til inntekt for tosidig opposisjon. Selv om tosidig opposisjon ikke var mulig under den rødgrønne flertallsregjeringen er resultatene for denne perioden omtrent like. Dermed kan det synes som om det er flere politiske dimensjoner som ligger til grunn for stemmegivningen enn tosidig opposisjon.

Resultatene for offentlig-privatdimensjonen er altså relativt gode for hele perioden med unntak av 1993 til 1997, men 1980-tallets sentrum-høyreregjeringer passer særlig godt med denne dimensjonene. Folkeavstemningen om EU ser ut til å ha hatt relativt stor påvirkning på koalisjonene i Stortinget, men etter denne perioden stiger forklaringskraften til offentlig-privatdimensjonen igjen. Likevel når den ikke nivåene fra 1980-tallet. De innledende analysene indikerer altså at koalisjonsmønstrene i ganske stor grad gikk tilbake til å bli dominert av høyre-venstreaksen igjen etter 1997. Når det gjelder de andre holdningsdimensjonene er det de tre «nye» holdningsdimensjonene som i størst grad

synes å ha noen forklaringskraft, likestilling, miljø og innvandring, men ingen av disse ligger i nærheten av offentlig-privatdimensjonen i andelen forklarte avstemninger. Moral-religion og sentrum-periferi har derimot jevnt over lave resultater, og disse ser altså ikke ut til å forklare koalisjonene i noen stor grad. Den foreløpige analysen støtter altså venstre-høyreaksen som en hovedakse, men det synes ikke å være slik som forventet at moral-religion eller sentrum-periferi har noen særlig sentral plass. Dette er ikke nødvendigvis så spesielt siden de krysser høyre-venstreaksen. Om stemmegivningen i størst grad følger denne er det altså bare mindre andeler av stemmegivningen som vil passe med moral-religion og sentrum-periferi. Samtidig er det fortsatt få perioder der holdningsdimensjonene forklarer mer enn en modell der alle stemmer med flertallet. Når det gjelder tosidig opposisjon ser dette kanskje ut til å være relevant for Brundtland-regjeringene på 1980-tallet og særlig lite relevant for sentrum-høyre-regjeringene i samme periode, men ellers er det vanskelig å tolke mye utifra resultatene.

3.3 Eksplorerende analyse: optimal classification

De første analysene antyder som forventet at høyre-venstreaksen operasjonalisert som offentlig-privatdimensjonen passer godt med stemmegivningskoalisjonene i Stortinget. Samtidig er det fortsatt store deler av stemmegivningen som ikke blir forklart med utgangspunkt i denne aksen, og i de fleste tilfeller oppnår ikke denne aksen en forbedring i forhold til å hevde at alle stemmer med flertallet. For å finne ut hva som kjennetegner stemmegivningen er det derfor nødvendig å gå videre med modeller som er mindre teoretisk bundet. Basert på resultatene fra disse modellene vil det være mulig å vurdere i hvor stor grad høyre-venstreaksen passer med hoveddimensjonen i stemmegivningen, i tillegg til å vurdere om en flerdimensjonal modell, eller en modell som tar hensyn til tosidig opposisjon synes mer hensiktsmessig.

Under analyseres det i hvor stor grad det er mulig å dele inn stemmegivningen etter én dimensjon, men i motsetning til tidligere vil dimensjonen være gitt av dataene og ikke av teorien på forhånd. Altså vil metoden generere den rangeringen av representantene på én akse som i størst mulig grad passer med stemmegivningen, ikke vurdere i hvor stor grad en gitt dimensjon passer med stemmegivningen. Denne metoden baserer seg også på en Guttman-skala og det forventes altså at enkeltavstemningene kan dele inn representantene i to grupper på den genererte aksen. Én side av aksen vil stemme for, og den andre vil stemme mot. Først presenteres løsningen av en slik endimensjonal analyse, optimal classification. Deretter undersøkes det hvor godt denne ser ut til å passe med en

høyre-venstreakse og med kriteriene for en tilfredsstillende modell som ble presentert i avsnitt 2.3.4 på side 36:

1. Forbedring i forhold til en flertallsmodell: *APRE*.
2. Rangering som har *face validity*.
3. Ingen systematiske forskjeller mellom saksfelt.
4. Ingen systematiske forskjeller mellom partier.

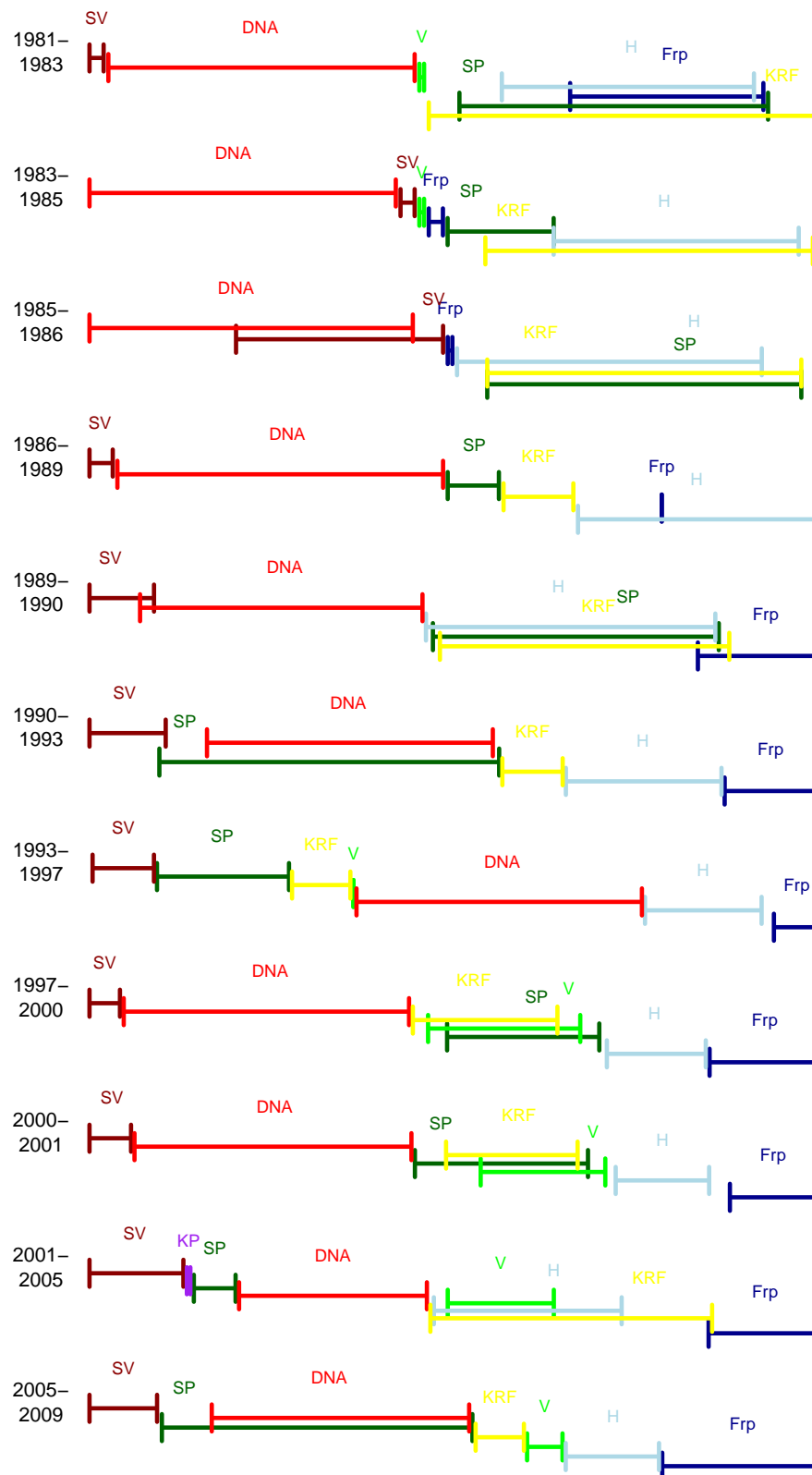
Utgangspunktet for den videre analysen er altså enkeltrepresentantenes stemmegivning, og det er rangeringen av disse på én dimensjon som blir gjennomført. I figur 3.1 på neste side er partienes representanters plassering på denne ene akse blitt tegnet for de forskjellige periodene. Partinavnene er plassert på medianrepresentantens plassering. Dette er altså inndelingen som i størst grad passer med stemmegivningen for hver periode. Enkeltavstemningene kan plasseres på den samme akse, og representantene på hver side av avstemningen vil da forventes å stemme forskjellig fra hverandre. Siden optimal classification ikke tar hensyn til innholdet i sakene, er dimensjonen som blir produsert kun den beste mulige rangeringen av representantene, ikke en rangering basert på det politisk innholdet i sakene.

Vurderingen av hvor godt denne rangeringen passer med dataene er gitt i tabell 3.2 på side 47. Tallene i den første kolonnen er andelen av representantenes enkeltstemmegivning som passer med rangeringen. Den andre kolonnen indikerer hvor mye bedre modellen er enn en modell der alle stemmer med flertallet. Tallene er altså sammenliknbare med tabell 3.1, men denne gangen er det enkeltrepresentanter og ikke partiene som ligger til grunn for utregningen. Utregningen i tabell 3.1 er også en del strengere da den kun teller antallet hele voteringer som passer med rangeringen mens det i denne tabellen er antallet enkeltrepresentanters stemmegivning som har blitt telt. Dermed vil enkeltrepresentanter som ikke passer med rangeringen ha større innflytelse i tabell 3.1.

Som det framgår av tabell 3.2 passer større deler av avstemningene med denne rangeringen enn med offentlig-privataksen. Andelen avstemninger som passer med rangeringen ligger over 90 prosent og med en *APRE* over 70 prosent er forbedringene i forhold til en flertallsmodell også store.

Partienes rangering ser ut til å passe godt til stemmegivningen. Dermed er det interessant å vurdere om rangeringen passer med en høyre-venstreakse eller en annen plausibel akse. I den grad rangeringen ikke ser ut til i det hele tatt å ha *face validity*, stemme overens med kunnskapen om partisystemet, vil det være nødvendig med andre modeller.

Figur 3.1: Endimensjonal løsning basert på optimal classification

3.3.1 Høyre-venstre?

Under Willochs ettpartiregjering (1981-1983) er overlappen stor mellom de borgerlige partiene utenom Venstre, men ellers passer plasseringen godt med en høyre-venstreakse. Med inngangen i regjering av Kristelig Folkeparti og Senterpartiet blir avstanden til Fremskrittspartiet tydeligere og partiet havner overraskende nok i sentrum. Her ligger også Sosialistisk Venstreparti nærmere regjeringen enn Arbeiderpartiet. Det kan altså synes som om dynamikken under flertallsregjeringen skiller seg en del fra perioden under Høyres mindretallsregjering, med større avstand til det alternative regjeringspartiet Arbeiderpartiet, og en samling av alle opposisjonspartiene på én side av regjeringen. Selv om fløyene passer med en høyre-venstreakse, er plasseringen av partiene på denne akse mindre konsistent. Det samme mønsteret fortsetter likevel under Willochs mindretallsregjering etter valget i 1985. Med byttet av regjering til Brundtland-regjeringen i 1986 bryter de borgerlige partiene opp, og Sosialistisk Venstreparti plasseres igjen på venstresiden av Arbeiderpartiet. Fremskrittspartiet plasseres midt i Høyre, men ellers passer resultatene godt med en høyre-venstreakse.

Tabell 3.2: Korrekte klassifiseringer og APRE for den endimensjonale modellen

	Andel korrekt	APRE
1981-1983 H	97	92
1983-1985 H, Krf og SP*	99	97
1985-1986 H, Krf og SP	99	98
1986-1989 AP	95	85
1989-1990 H, Krf og SP	98	93
1990-1993 AP	96	83
1993-1997 AP	93	74
1997-2000 Krf, SP og V	95	81
2000-2001 AP	93	73
2001-2005 H, Krf og V	95	80
2005-2009 AP, SV og SP*	96	85

Etter valget i 1989 er det igjen samling av de borgerlige partiene i regjering, med Fremskrittspartiet på høyrefløyen. Dette tyder på mindre grad av samstemthet mellom regjeringen og Fremskrittspartiet. Med Syse-regjeringens fall overlapper Senterpartiet med Arbeiderpartiet og det er Senterpartiet som inntar posisjonen nest lengst til venstre. Dette peker fram mot Arbeiderparti-regjeringen fra 1993 til 1997. Her er det tradisjonelle mønsteret brutt helt med alle sentrumpartiene til venstre for Arbeiderpartiet. Perioden 1993 til 1997 skiller seg altså ut. Inndelingen av partier kan i denne perioden se ut til i større grad å følge EU-spørsmålet med ja-partiene Høyre, Arbeiderpartiet

og Fremskrittspartiet, til høyre og nei-partiene, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Venstre til venstre. Høyre-venstreaksen ser altså ikke ut til å forklare stemmegivningen i denne perioden, selv om EU-spørsmålet kun ser ut til å omrokere partiene i sentrum da Sosialistisk Venstreparti fortsatt ligger lengre til venstre enn Senterpartiet, og Fremskrittspartiet lengre til høyre enn Høyre. Resultatene for *APRE* er også lavere enn de foregående årene på 74 prosent, og dette kan tyde på en større grad av dimensjonalitet i perioden siden det altså er flere avstemninger som ikke passer med rangeringen.

Under Bondeviks første regjering (1997-2000) ligger sentrumspartiene igjen i sentrum, og det er små endringer med byttet av regjering til Stoltenberg-regjeringen i 2000. Med den borgerlige mindretallsregjeringen fra 2001 ligger Senterpartiet lenger til venstre enn Arbeiderpartiet. Denne plasseringen av Senterpartiet kan synes overraskende, men passer med plasseringen av partiet på offentlig-privatdimensjonen i Valgundersøkelsen. Under den siste regjeringen er Kristelig Folkeparti det mest regjeringssnære partiet, og rangeringen av partiene passer godt med høyre-venstreaksen.

Det kan altså synes som om det er noe variasjon i hvor stor grad stemmegivningen følger et høyre-venstremønster, men at det er stor grad av endimensjonalitet i stemmegivningen. Regjeringsdeltakelse påvirker ikke overraskende i stor grad stemmegivningen, og plasseringen av Fremskrittspartiet i sentrum under Willochs flertallsregjering tyder muligens på en viss grad av regjering-opposisjonstemmegivning i denne perioden. Igjen skiller perioden fra 1993 til 1997 seg særlig ut som en periode som bryter med venstre-høyremønsteret. Selv om det er mulig å tolke de forskjellige avvikene på akse basert på hendelser i tiden er det nødvendig å undersøke om det er systematiske forskjeller i hvor stor grad modellen passer til de forskjellige partiene og saksfeltene. I periodene med sterkt høyre-venstremønster kan det være at sentrumspartiene og sentrum-periferi- og moral-religionspørsmål i liten grad blir forklart. I så fall kan perioden fra 1993 til 1997 derimot forklarer disse godt, men ikke klare å forklare typiske høyre-venstrespørsmål.

3.3.2 Saksfelt

I stemmegivningen i Stortinget er det store forskjeller i antallet saker som omhandler forskjellige temaer. For noen saksfelt er det svært få avstemninger, mens opp mot halvparten av avstemningene er finansspørsmål.⁶ En mulig konsekvens av dette er at det er store forskjeller i hvor stor grad de forskjellige saksfeltene passer med rangeringen. Basert på vurderingen over synes også rangeringen av partiene i nesten alle tilfeller å passe

⁶Se tabell 2.3 på side 30 for oversikt over andelen av avstemningene for hvert saksfelt.

godt med en venstre-høyreakse, og det kan dermed tenkes at rangeringen av partiene ikke passer med de andre potensielle dimensjonene. Disse viste seg også å forklare en mye lavere andel av avstemningene enn resultatene til offentlig-privatdimensjonen i avsnitt 3.2. Om modellen viser seg å forklare de forskjellige saksfeltene like godt vil det altså gi støtte til at det ikke er nødvendig med mer avanserte modeller.

Tabell 3.3: Andel feil per saksfelt

	Venstre- høyre	Moral- religion	Sentrum- periferi	Vekst- vern	Finans	Inter- nasjonalt	Andre	Snitt
1981-1983 H	3,3		3,7		3,3	3,1	4,7	3,6
1983-1985 H, Krf og SP*	2,7		2,2	2,2	0,9	2,0	2,3	2,0
1986-1989 AP	5,6	8,3	8,3	5,5	5,4	5,2	7,3	6,5
1989-1990 H, Krf og SP	2,2	2,7	2,6		1,7	1,4	1,9	2,1
1990-1993 AP	4,6	6,2	4,7	5,6	3,9	3,1	5,8	4,9
1993-1997 AP	5,9	10,4	7,6	6,0	9,4	6,2	9,3	7,8
1997-2000 Krf, SP og V	5,2	4,6	7,0	7,0	5,7	7,8	6,1	6,2
2000-2001 AP	8,1	5,2	11,0	11,6	6,1	10,1	8,5	8,7
2001-2005 H, Krf og V	5,7	5,9	6,1	6,7	6,9	6,8	6,2	6,3
2005-2009 AP, SV og SP*	5,4	5,0	3,8	5,1	5,4	4,0	5,3	4,9
Snitt	5,0	6,5	5,8	5,9	5,5	5,1	6,1	5,6

Der det er færre enn 20 saker er ikke andelen oppgitt.

I tabell 3.3 er det oppgitt andelen avstemninger som predikeres feil av en endimensjonal løsning. Avstemningene er inndelt etter politisk innhold, og kategoriene passer med forskjellige politiske dimensjoner.

De gjennomsnittlige forskjellene mellom saksfeltene synes små. Variasjonen er på i overkant av ett og et halvt prosentpoeng mellom venstre-høyreaksen som har minst feil, og moral-religion, som har en gjennomsnittlig feilprosent på 6,5. I motsetning til det en kunne forvente er ikke *Finansspørsmål* den kategorien som blir best klassifisert selv om den har en svært stor andel av avstemningene. Dette kan bety at den inneholder et bredere spekter saksfelt siden dette er alle avstemningene om statsbudsjettet.

Avstemningene som kan plasseres innenfor venstre-høyreaksen passer spesielt godt med rangeringene til modellen. Denne har lavere feilprosent enn de andre kategoriene, og det ser altså ut som om koalisjonene som oppstår på venstre-høyreaksen er de som passer best med rangeringen. Dette gir også mening basert på vurderingen av rangeringen over. Rangeringen av partiene er for de fleste periodene passende med en venstre-høyreakse.

Om en sammenlikner de forskjellige tidsperiodene er mønsteret ikke overraskende ganske likt som i tabell 3.2 på side 47. Periodene på 1980-tallet passer bedre med rangeringen enn 1990-tallet. Særlig er 2000 til 2001 en periode som passer dårlig. Noe overraskende har ikke venstre-høyrespørsmål noen spesielt stor andel feilprediksjoner for Brundtland- og Jagland-regjeringene fra 1993 til 1997. Dette tyder altså på at

rangeringen av partiene med Arbeiderpartiet til høyre for sentrum også gir mening for venstre-høyrespørsmål, og ikke bare for andre politiske dimensjoner. Selv om EU-spørsmålet kan ha aktualisert andre politiske dimensjoner enn tidligere, ser det også ut til å ha påvirket partienes plassering på venstre-høyrespørsmål (Rommetvedt 1991:318). At denne perioden heller ikke ser noen sterk forbedring når det gjelder sentrum-periferispørsmål overrasker også. En kunne tenkt seg at en plassering sammen av partiene i den «sentrumsorienterte» enden av sentrum-periferiaksen, Høyre, Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet, ville passet bedre med stemmegivningskoalisjonene på denne typen spørsmål.

Selv om denne inndelingen etter saksfelt tyder på at rangeringen av partiene er best tilpasset venstre-høyreaksen, er forskjellene likevel så små at det er vanskelig å entydig avvise en endimensjonal løsning. Likevel antyder denne inndelingen at det er noe uforklart variasjon som kan gjøre det nødvendig med flerdimensjonale modeller.

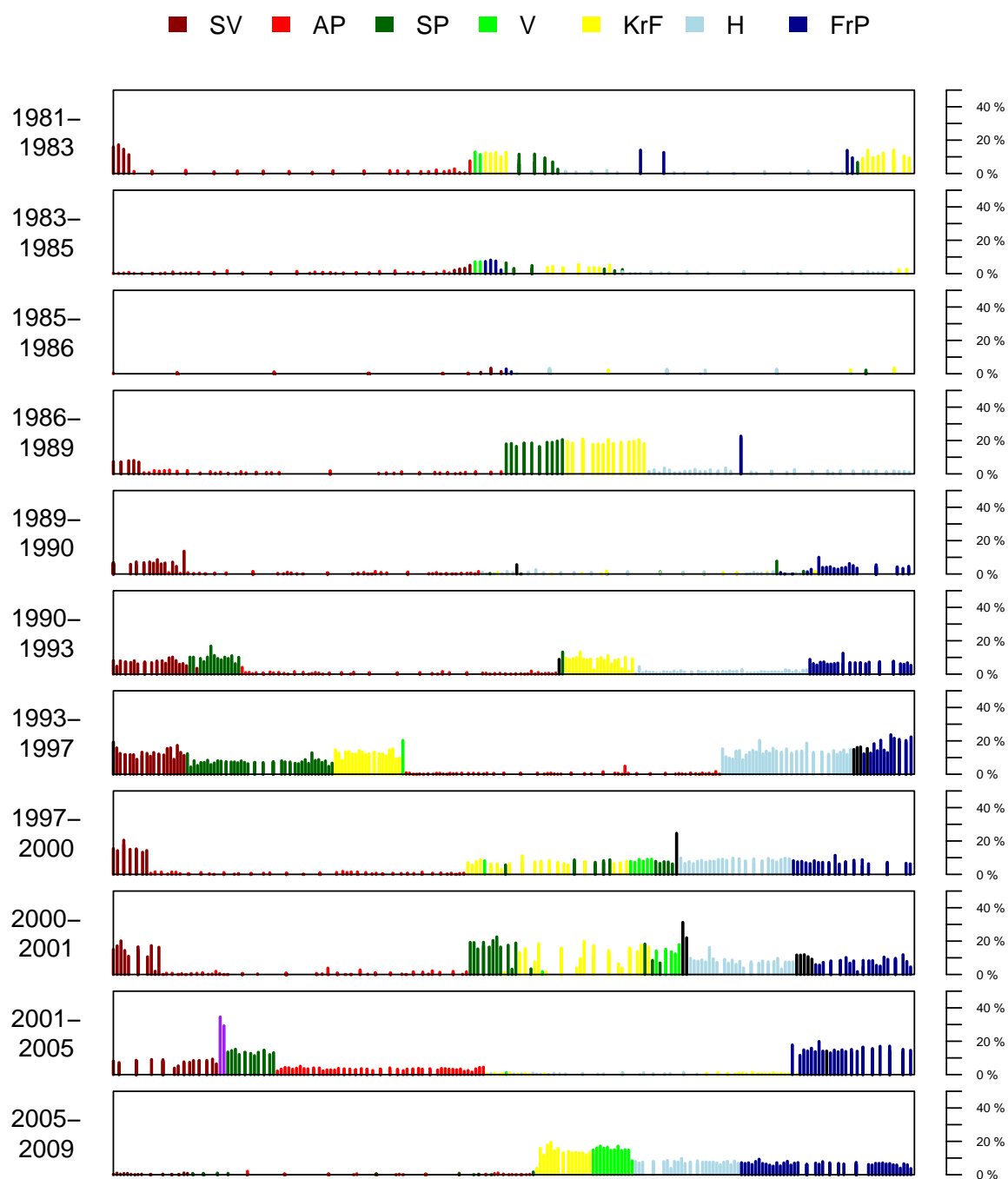
3.3.3 Partispesifikk tilpasning

På samme måte som det kan være forskjeller i hvor godt den endimensjonale modellen passer til forskjellige saksfelt, kan den passe i større eller mindre grad for de forskjellige partiene. Siden det er representantene og ikke partiene som ligger til grunn for analysen vil de store partiene ha større betydning for resultatet. Dermed kan det være slik at rangeringen ikke passer de mindre partiene like godt som de store. Samtidig kan den endimensjonale løsningen som ser ut til å passe en høyre-venstreakse for de fleste periodene, ikke forklare stemmegivningen til sentrumpartiene siden disse i større grad enn de andre partiene bryter med denne aksen. For fløypartiene, Sosialistisk Venstreparti og Fremskrittspartiet, synes det sannsynlig at den endimensjonale løsningen passer godt. Hvis ikke er det sannsynlig det er perioder med tosidig opposisjon.

I figur 3.2 på neste side er andelen av enkeltrepresentantenes stemmegivning som ikke passer med den endimensjonale modellen inntegnet. Representantene er plassert på den horisontale aksen etter den endimensjonale rangeringen, og har fått farge etter partiet de tilhører.

Som forventet er det de største partiene som passer best med de endimensjonale rangeringene. Arbeiderpartiet har konsekvent lave feilandeler, med noen prosent under Bondeviks andre regjering (2001-2005) som høyeste verdier. De andre partienes representanter oppnår tilsvarende resultater når de enten har store stortingsgrupper eller når de inngår i regjeringskoalisjoner og dermed stemmer likt med en større andel av

Figur 3.2: Prosentandelen av enkeltrepresentantenes stemmegivning som ikke passer med den endimensjonale løsningen.

representantene. For Sosialistisk Venstreparti gjelder dette under Stoltenberg-regjeringen fra 2005 til 2009, for sentrumspartiene under sentrum-høyre-regjeringene på 1980-tallet (1981-1986 og 1989-1990), under sentrumsregjeringen (1997-2000) og under sentrum-høyre-regjeringen til Bondevik fra 2001 til 2005. Høyres representanter stemmer i ganske stor grad etter mønsteret generelt, men har også spesielt lave feilandeler under de forskjellige sentrum-høyre-regjeringene partiet inngikk i.

Det er også forskjeller i nivå mellom periodene. Særlig ser periodene under sentrum-høyre-regjeringene på 1980-tallet ut til å ha lave nivåer av feilprediksjoner for alle partiene. Disse periodene viser seg altså ut til å passe særlig godt til den endimensjonale rangeringen på for alle kriteriene fastlagt i 2.3.4 på side 36. I de resterende periodene er det derimot tydelig at rangeringen passer bedre til noen av partiene, og det kan synes hensiktsmessig å undersøke om det er mulig å bøte på dette gjennom en mer flerdimensjonal modell.

For sentrumspartiene er det flere perioder der den endimensjonale modellen gjør det dårlig. Selv om dette kan antyde at det er flere dimensjoner som ligger til grunn for stemmegivningen vil det også kunne skyldes sentrumspartiens plassering i sentrum. Om partiene ligger ganske likt i sentrum og Arbeiderpartiet har lyktes i å slå kiler inn i de borgerlige partiene kan det være variasjon i hvilke av sentrumspartiene som samarbeider med partiet til enhver tid. Dermed kan Kristelig Folkeparti og Senterpartiet bytte på å samarbeide til venstre, men siden de ikke kan ligge likt på høyre-venstreaksen kan en god andel av de to partienes stemmegivning bli predikert feil. Det er dermed nødvendig å undersøke både hva slags saker og hvilke koalisjoner det er som ikke blir forklart av den endimensjonale modellen.

Om en ser på fløypartiens representanter spesielt, er det ikke et tydelig mønster av at deres stemmegivning passer godt til rangeringen. I perioden fra 1986-1989 har Fremskrittspartiets representanter en feilandel på over 20 prosent. Fremskrittspartiets representanter har relativt høye feilandeler fra 1993 til 1997 og fra 2001 til 2005, og Sosialistisk Venstrepartis representanter ligger heller ikke spesielt lavt utover på 1990-tallet. For flere av periodene går mønsteret også motsatt av forventet, med lav andel feilprediksjoner i sentrum, mens fløyene har høyere andeler. For et par av periodene kan en modell med tosidig opposisjon eller horisontstemmegivning dermed synes hensiktsmessig. Særlig tyder resultatene fra 1993 til 2005 på horisontstemmegivning da ett eller begge fløypartiens representanter i disse periodene har størst andel feil.

3.4 Foreløpige resultater

Dette kapitlet har til en viss grad bekreftet hypotese 1 om at høyre-venstreaksen er viktigst for stemmegivningen. Offentlig-privatdimensjonen viser seg å være den holdningsdimensjonen som best passer med stemmegivningen, og også den eksplorerende analysen antyder et høyre-venstremønster. Likevel er det noen utfordringer med denne aksens. For det første er det en del variasjon i hvor godt aksens passer. For de periodene der den forklarer størst andel av stemmegivningen på 1980-tallet ser det kanskje ut til heller å handle om regjering-opposisjonstemmegivning enn høyre-venstreaksen i seg selv, noe som vil bli undersøkt i neste kapittel. Når det gjelder perioden som passer dårligst med høyre-venstreaksen, 1993 til 1997, bryter partiplasseringene i denne perioden med aksens både i testen av offentlig-privatdimensjonen og i den eksplorerende analysen. Når denne rangeringen i tillegg gir en lav andel forklarte avstemninger synes det nødvendig med flere dimensjoner for å forklare stemmegivningen i perioden.

Når det gjelder enkeltpartiene er både sentrumspartiene og fløypartiene vanskelig å plassere. Problemet med å predikere fløypartiens stemmegivning kan antyde en viss grad av tosidig opposisjon. Selv om det kan være andre årsaker til at sentrumspartiens stemmegivning er vanskelig å predikere virker det igjen nødvendig å undersøke koalisjonsmønsteret med en flerdimensjonal analyse. Særlig gjelder dette når det også er et mønster i at noen saksfelt ikke synes å bli forklart like godt. Særlig blir klassiske moral-religions spørsmål i lavere grad forklart. Kombinert med den lave graden av forklaringskraft for sentrumspartiene kan dette tyde på at det er en del spørsmål der koalisjonene ikke kan forklares av venstre-høyreaksen.

Kapittel 4

Regjering mot opposisjon og tosidig opposisjon

4.1 Innledning

I dette kapitlet testes to hypoteser om parlamentskoalisjonene. Mens den ene modellen er en forenkling som kun skiller regjering og opposisjon åpner den andre for samarbeid mellom partiene på begge siden av sentrum. I teorikapitlet ble det argumentert for at det kunne være rasjonelt for partier i opposisjon å motsette seg alle forslag fra regjeringen fordi dette ville forbedre utfallet av vedtaket til slutt. Dette ble forventet for flertallsregjeringer, og flertallsregjeringen fra 1980-tallet viste seg å passe veldig godt til en endimensjonal modell. Det er dermed nødvendig å undersøke i hvor stor grad disse periodene egentlig bare er dominert av et regjering-opposisjonskille.

Selv om innflytelsesmaksimering er én mulig strategi for partiene på Stortinget er det også mulig at partiene oppfører seg etter en mer rigid tolkning av partiets standpunkt. Med politiske horisonter forventes partiene å stemme mot politikk fordi den regnes som for dårlig, selv om de foretrekker forslaget over alternativet. I forrige kapittel ble det funnet noen antydninger til dette. Stemmegivningen til fløypartiene viste seg vanskeligere å predikere enn det en skulle forvente av partiene om de kun forholder seg til høyre-venstreaksen. I andre del av dette kapitlet testes det i hvor stor grad det er tosidig opposisjon i Stortinget.

4.2 Opposisjon mot regjering

Både basert på teoretiske forventninger, på resultater fra tidligere studier og på resultatene fra vurderingen av offentlig-privatdimensjonen forventes det at skillet mellom regjering og

opposisjon vil dominere i periodene med flertallsregjeringer. I tabell 4.1 på neste side er resultatene fra en vurdering av skillet mellom regjering og opposisjon oppgitt. Tabellen er delt i to deler. Til venstre i tabellen er resultatene fordelt på *alle* avstemningene oppgitt. I den høyre delen av tabellen er kun andelen av avstemningene der regjeringen har stemt *for* et forslag oppgitt. Dette er fordi en kan tenke seg at opposisjonen er delt seg imellom på forslag fra de andre opposisjonspartiene, men vil stemme nei til alle forslag som regjeringen foreslår.¹ Denne delen inneholder også avstemninger der regjeringen støtter forslag fra opposisjonen, men siden dette trolig ikke er en så stor andel av avstemningene er forventningen at det primært dekker forslag som kommer fra regjeringen til Stortinget.²

Hver av de to delene av tabellen er igjen delt i to. Til venstre oppgis resultatene der regjeringspartiene stemmer sammen, men annerledes enn alle de andre partiene.³ Til høyre oppgis resultatet for sentrum-høyre regjeringene der Fremskrittspartiet også deltar på regjeringssiden da det ikke er grunn til å tro at Fremskrittspartiet ville ha noe å tjene på å konsekvent stemme imot en regjering på samme side av sentrum. Det er oppgitt tall for de to flertallsregjeringene under Willoch og Stoltenberg i tillegg til de resterende sentrum-høyre regjeringene på 1980-tallet og Bondeviks andre regjering da disse i forrige kapittel viste seg å ha en svært høy andel av avstemningene som passet med offentlig-privatdimensjonen.

I den første kolonnen er resultatene for de to flertallsregjeringene (markert med stjerne) overraskende lave. Når det gjelder alle avstemningene stemte Willochs mindretalls- og flertallsregjering i den første stortingsperioden (1981-1985) alene i under sju prosent av tilfellene, mens Stoltenberg sin regjering (2005-2009) lå på 21 prosent. Selv om regjeringspartiene i disse periodene ikke var avhengige av andre partier for å oppnå flertall er det altså en svært stor andel avstemninger der flertallet var større enn bare regjeringen selv. Resultatene for mindretallsregjeringene varierer mer. Willochs siste regjering (1985-1986) stemte alene (mot flertallet), det vil si tapte, i 18 prosent av avstemningene, mens Syse- og Bondevik-regjeringene (1989-1990 og 2001-2005) lå på henholdsvis 3 og 7 prosent.

Når Fremskrittspartiet inngår på regjeringssiden øker andelen avstemninger som skiller regjering og opposisjon. Dette gjelder både for mindretalls- og flertallsregjeringene. Under Willochs tredje regjering (1985-1986) gikk over 76 prosent av avstemningene mellom regjeringen, sammen med Fremskrittspartiet på den ene siden, og resten av opposisjonen

¹Se avsnitt 1.4.3 på side 16 for en diskusjon.

²Dessverre inneholder ikke dataene informasjon om hvilke forslag som kommer fra regjeringen, så det er vanskelig å operasjonalisere dette på noen annen måte.

³For den første perioden, 1981 til 1983, er Kristelig Folkeparti og Senterpartiet regnet inn som del av regjeringen da Høyre ikke hadde flertall alene, og disse inngikk i regjeringens parlamentariske grunnlag.

Tabell 4.1: Stemmegivning opposisjon mot regjering

	Alle avstemninger		Regjering stemmer ja	
	Regjering	–med Frp	Regjering	–med Frp
1981-1983 H	5,7	40,8	6,7	53,0
1983-1985 H, Krf og SP*	6,9	55,9	7,7	57,5
1985-1986 H, Krf og SP	18,4	76,2	19,4	76,4
1989-1990 H, Krf og SP	2,8	24,8	1,2	22,9
2001-2005 H, Krf og V	7,3	16,4	1,7	16,8
2005-2009 AP, SV og SP*	21,1		23,9	

på den andre. Om en legger dette sammen med de gangene regjeringen stemte alene mot resten gikk altså opp mot 95 prosent av avstemningene mellom regjeringen, med eller uten Fremskrittspartiet, og resten av opposisjonen under Willochs siste regjering. Også under de tidligere Willoch-regjeringen ligger denne andelen høyt på over 46 og over 63 prosent. Funnene støtter dermed en forståelse av stemmegivningen delvis som dominert av regjering-opposisjonsdynamikk. Likevel er det fortsatt opp mot 40 prosent av avstemningene som ikke skiller mellom kun regjering og opposisjon. Under Syse og Bondeviks regjeringer (1989-1990 og 2001-2005) er mønsteret annerledes enn for Willoch-regjeringene. Fremskrittspartiet inngår sjeldnere i samarbeidet, og regjeringene samarbeider med partiet i henholdsvis 25 og 16 prosent av avstemningene.

I den andre delen av tabellen oppgis andelen avstemninger der regjeringen støtter et forslag, mens opposisjonen går imot. Dette er altså et forsøk på å fjerne avstemninger som er forslag fra ett opposisjonsparti, men hvor opposisjonspartiene ikke er enige. For alle flertallsregjeringene øker nå andelen avstemninger. Dette er som forventet for flertallsregjeringene som ikke er avhengig av støtte fra andre partier for å danne flertall. Likevel er tallene fortsatt relativt lave med en topp på nesten 24 prosent for Stoltenberg-regjeringen. Selv når regjeringen har flertall er det altså ikke slik at opposisjonen stemmer ned regjeringens forslag konsekvent. At den rødgrønne regjeringen i over 75 prosent av sakene har støtte fra minst ett av opposisjonspartiene synes i liten grad å tyde på at det kun er skillet mellom regjering og opposisjon som dominerer Stortinget i dag.

For de to regjeringene som er de tydeligste mindretallsregjeringene, Syse-regjeringen og Bondeviks andre regjering, synker nå andelen avstemninger i den første kolonnen. Regjeringene har altså i mindre grad gått på tap i avstemninger der de selv støtter forslaget enn der de ikke støtter forslaget. Regjeringene har, i mellom 1 og 2 prosent

av avstemningene, presentert forslag som bare regjeringen har støttet og som dermed ikke har fått flertall, mens regjeringene i 3 og 7 prosent av alle avstemninger har vært i mindretall. Dette tyder på «at regjeringene tilpasser framlegg etter opposisjonens forventede reaksjoner» (Nordby 2004: 253), altså høy grad av det Rasch (2011: 246) kaller «anticipated reaction».

Når det gjelder forholdet til Fremskrittspartiet er det igjen forskjell mellom Willoch sine regjeringer og sentrum-høyre-regjeringene til Syse og Bondevik. Over 50 prosent av politikken som ble vedtatt i stortingsperioden fra 1981 til 1985-perioden ble vedtatt av en bred sentrum-høyrekoalisjon som inkluderte Fremskrittspartiet, og Willochs siste regjering som var avhengig av Fremskrittspartiet for flertall, vedtok politikk sammen med partiet i over 75 prosent av tilfellene. Både Syse og Bondevik sine regjeringer var i samme situasjon som Willoch, men samarbeidet i mye mindre grad med Fremskrittspartiet. Andelen avstemninger er til og med lavere for Syses regjering når det gjelder ja-voteringer. Regjeringen dannet altså flertall sammen med bare Fremskrittspartiet oftere for å stoppe politikk fra venstresiden enn for å vedta felles politikk.

For Bondeviks andre regjering indikerer en sammenlikning av tallene i tabell 4.1 og tabell 3.1 på side 41 at regjeringen har samarbeidet med bare Arbeiderpartiet i den grad den har samarbeidet med den andre siden av sentrum. Siden samarbeidet med Fremskrittspartiet var så lite som det var virker det som om samarbeidet i større grad har gått mot venstresiden. Samtidig er tilpasningen til offentlig-privatdimensjonen i tabell 3.1 på side 41 mye mindre i denne perioden enn for Syse sin regjering, og dette tyder på at samarbeidet ikke involverte alle partiene på venstresiden. Hadde alle partiene til venstre for regjeringen vært del i kompromissene ville dette ledet til at offentlig-privataksen hadde forklart flere av avstemningene. For denne perioden kan det virke sannsynlig at flertallet ble dannet i sentrum, mens begge fløyene stemte imot. Dermed er en mulig tolkning at denne perioden var preget av tosidig opposisjon. Dette testes i neste halvdel av dette kapitlet.

Selv om tallene fra Willoch sine regjeringer kan tyde på en sterk grad av regjering-opposisjonsdynamikk også under mindretallsregjeringen, ser tallene fra de nyere regjeringene ut til å tyde på at dette også var betinget av andre faktorer. Verken under flertallsregjeringene til Stoltenberg, eller sentrum-høyre-regjeringene til Syse eller Bondevik, synes koalisjonsmønstrene å være så dominert av regjering-opposisjons skillet.

Det er i liten grad støtte for en streng regjering-opposisjonmodell for stemmegivningen i Stortinget. Under Willochs regjeringer minner mønsteret om dette, men for de resterende regjeringene har det liten støtte. Det er to mulige forklaringer for denne forskjellen. For

det første kan resultatene tolkes som om denne dynamikken krever et svært ideologisk splittet Storting, og dermed ikke handler om flertalls- og mindretallsregjeringer spesielt. Willochs regjering gjennomførte store reformer knyttet til deregulering, og møtte her stor motstand fra Arbeiderpartiet (Notaker 2012:135). Innen Syse kom til makten var disse reformene allerede gjennomført, og nye reformer var både i større grad avhengig av penger og av støtte blant Kristelig Folkeparti og Senterpartiet. Den sterke todelingen av politikken ble altså mindre tydelig i denne perioden. At det er under sterk politisk polarisering at stemmegivning følger regjering-opposisjonsdynamikken bryter med Dewan og Spirling (2011) sitt argument. De hevder det nettopp er når opposisjonen og regjeringen overlapper politisk at dette er en strategi som kan gi innflytelse. Siden skillet kommer samtidig med en sterk ideologisk todeling er det lite sannsynlig at kravet om overlapp mellom posisjon og opposisjon er nådd. Selv om regjering-opposisjons skillet hadde stor betydning synes dette altså heller å være basert på den ideologiske uenigheten enn på en innflytelsesmaksimerende strategi fra opposisjonens side.

En annen forklaring på endringen i 1989 kan være fløypartiernes framgang. De to første Willoch-regjeringene hadde flertall uten Fremskrittspartiet, og da Fremskrittspartiet kom på vippen i 1985 var det etter et dårlig valg, og et løfte om ikke å bidra til noen Arbeiderparti-regjering, et løfte som Hagen senere brøyt. (Notaker 2012:202). Ved valget i 1989 gikk Fremskrittspartiet derimot drastisk fram, og hadde dermed en helt annen legitimitet til å stille krav (Narud 1995:18-19). Når Syse likevel ønsket å behandle partiet «slik Arbeiderpartiet behandlet SV» (Notaker 2012:203) brøyt det med konsekvensene av valgresultatet. Hagen (2007:170-171) gir inntrykk av å ha samarbeidet godt med Syse, men resultatene tyder på at regjeringen i stor grad også har samarbeidet med venstresiden. Sentrumpartiene ønsket også i liten grad å samarbeide med Fremskrittspartiet, og Syse-regjeringen kan ha vært mer interessert i et samarbeid med Arbeiderpartiet og venstresiden. Siden regjeringen ikke hadde flertall uten Fremskrittspartiet kan Sosialistisk Venstreparti og Arbeiderpartiet ha oppnådd innflytelse på politikken gjennom å samarbeide heller enn å være i opposisjon. Da regjeringen gikk av og Senterpartiet støttet en Arbeiderparti-regjering var det også tydelig at sentrumpartiene i mindre grad enn tidligere var knyttet til høyresiden av politikken.

Forskjellen mellom de to flertallsregjeringene er også slående. At deler av opposisjonen i perioden under den rødgrønne regjeringen fra 2005 til 2009 stemmer sammen med regjeringen i over tre fjerdedeler av avstemningene tyder på at partiene stemmer for forslagene de støtter uansett om det er en flertallsregjering eller ikke. Selv om regjeringen muligens fortsetter Arbeiderpartiets strategi for å dele opposisjonen bryter

altså opposisjonenens stemmegivning med strategien Dewan og Spirling (2011) presenterer. Altså ser nærhet mellom opposisjonen og regjeringen å føre til at opposisjonen heller stemmer sammen med regjeringen enn mot den. Uansett årsak ser ikke mønsteret med ensidig opposisjon mot regjeringen å gjelde for mer enn noen av periodene, og det ser ut til å være betinget av en viss avstand over sentrum, heller enn nærhet.

4.3 Tosidig opposisjon

Både i vurderingen av høyre-venstreaksen og i analysen over har det vært tegn som tyder på tosidig opposisjon. Blant annet var det en høy grad av feilprediksjoner knyttet til fløypartiene i de endimensjonale modellene og Bondeviks andre regjering ser ut til å verken å ha samarbeidet med Fremskrittspartiet eller Sosialistisk Venstreparti. For å vurdere om dette er tilfellet er det likevel nødvendig med andre mer spesifikke analyser. Her gjennomføres det derfor en optimal classification-analyse med to kutt punkter. Siden den endimensjonale aksene kuttet to steder kan begge sider av sentrum stemme likt. Dermed åpner det for tosidig opposisjon fra de to fløypartiene Sosialistisk Venstreparti og Fremskrittspartiet.

Tabell 4.2: Forbedring, tosidig opposisjon og alene

	Forbedring		Andel SV og FrP		Stemmegivning alene		
	APRE	Andel	Ja og Nei	Bare nei	SV	FrP	Totalt
1981-1983 H	0,3	0,1	0,0	0,0	1,2	1,4	7,5
1983-1985 H, Krf og SP*	-0,0	-0,0	0,3	0,3	0,4	0,5	5,3
1985-1986 H, Krf og SP	-0,0	-0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	3,1
1986-1989 AP	0,4	0,1	0,5	0,3	0,9	1,5	18,4
1989-1990 H, Krf og SP	0,0	0,0	4,6	2,8	23,9	40,1	66,4
1990-1993 AP	3,0	0,9	3,4	2,1	18,6	29,3	54,9
1993-1997 AP	0,1	0,0	1,7	0,9	10,0	5,1	30,7
1997-2000 Krf, SP og V	0,6	0,2	2,6	1,5	1,3	27,0	39,3
2000-2001 AP	0,0	0,0	1,8	0,5	1,1	24,8	36,4
2001-2005 H, Krf og V	0,1	0,0	2,2	1,0	11,5	27,7	43,7
2005-2009 AP, SV og SP*	0,0	0,0			0,1	29,2	39,4

I tabell 4.2 er det oppgitt i hvor stor grad tokuttmodellen er en forbedring over den endimensjonale modellen fra forrige kapittel. I tillegg til forbedringen i andel forklarte avstemninger og i APRE oppgis prosentandelen av avstemningene der Sosialistisk Venstreparti og Fremskrittspartiet stemmer sammen mot alle de andre partiene, og prosentandelen der de to partiene stemmer nei mot alle de andre partiene. Til slutt er det oppgitt prosentandelen av avstemningene der Sosialistisk Venstreparti eller

Fremskrittspartiet stemmer helt alene, og den totale andelen avstemninger hvor ett parti stemmer alene i perioden.

Resultatene for forbedring i de to første kolonnene er overraskende lave, og viser at modellen ikke passer noe særlig bedre til stemmegivningen. For et par av periodene reduseres til og med andelen forklarte avstemninger minimalt. Kun for perioden under Brundtlands regjering fra 1990 og 1993 er det en forbedring på nesten ett prosentpoeng i andelen forklarte avstemninger. Dette er perioden Shaffer (1998) finner tosidig opposisjon. Når det gjelder stemmegivningen er det også i denne stortingsperioden at de to fløypartiene i størst grad stemmer sammen. De to partiene stemmer sammen i 4,6 og 3,4 prosent av avstemningene under henholdsvis Syse og Brundtland. Når det gjelder forskjellen på samstemming i alle avstemningene og samstemming når partiene stemmer nei, er det en viss overvekt av nei-voteringer, men dette mønsteret er ikke entydig. I begge de to siste periodene er andelen de to partiene stemmer nei mindre enn halvparten av andelen ganger de to partiene stemmer sammen, og også i de andre periodene er forskjellen mellom andelen ja og nei relativt liten. Om en sammenlikner figur 1 på side 122 med figur 3.2 på side 51, der andelen feilprediksjoner per parti er illustrert for den tosidige og den endimensjonale modellen, ser den tosidige modellen ut til i liten grad lede til en forbedring for partiene.

Det er overraskende at mønsteret i så liten grad ser ut til å støtte teorien om politisk horisont. At partiene stemmer sammen *for* politikk passer dårlig med en horisontmodell, at partiene ikke ønsker å støtte politikk som de oppfatter som for langt unna partiets primærstandpunkt. Heller enn bare å være enige om å være mot, ser det ut som de to partiene i noen avstemninger også er enige om å være for.

Syse-regjeringen er den perioden der det er størst andel avstemninger der Sosialistisk Venstreparti og Fremskrittspartiet stemmer sammen alene. Av de totalt 60 avstemningene der de to partiene stemmer sammen mot de andre partiene er 36 nei-voteringer. Av disse angår igjen sju voteringer OL på Lillehammer som begge partiene var mot (Larsen og Strand 1991:113). Siden denne motstanden var begrunnet i samme standpunkt, at lekene ville koste for mye, er det vanskelig å se den som støtte til en forståelse av stemmegivningen som preget av horisont. Av de resterende avstemningene er det en stor andel som gjelder statsbudsjettet, og bevilgninger til departementene. Begrunnelsen til partienes motstand er her vanskelig å vurdere. Derimot er det sannsynlig at den ene saken som gjelder avgift på motorvogn er et eksempel på stemmegivning basert på horisont. Både Sosialistisk Venstreparti og Fremskrittspartiet stemte mot innstillingene som gjaldt avgift på motorvogn. Dette er en sak der det er sannsynlig at partiene har totalt motsatte

holdninger, med et Fremskrittsparti som er negativ til avgifter generelt og et Sosialistisk Venstreparti som derimot er positiv til særlig miljøavgifter. Uansett om forslaget har vært en reduksjon eller økning ville en forventet at partiene stemte motsatt av hverandre. Det kan være at liknende dynamikk ligger bak motstanden mot en del av forslagene til bevilgninger til departementene. Om Sosialistisk Venstreparti ønsket mer penger og Fremskrittspartiet mindre, eller motsatt, kan partiene ha valgt å stemme mot av ulike årsaker. For perioden som fulgte, Brundtland-regjeringen fra 1990 til 1993 er det heller ikke noen klare mønstre i sakene der partiene stemte sammen. Det ser kanskje ut til å være en overvekt av statsbudsjettsaker, særlig trygdelovgivning. I tillegg er det en god del saker innenfor miljøvern, med blant annet utbygging av oljefelt. Det er altså vanskelig å se noe mønster i hvilke saker dette gjelder.

Om en sammenlikner stemmegivningen der de to partiene stemmer sammen mot resten med stemmegivningen der ett av partiene stemmer helt alene mot alle de andre partiene blir det tydelig at andelen avstemninger med tosidig opposisjon er svært liten. For perioden 1989 til 1993 der Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti stemmer mest sammen er andelen avstemninger der ett av partiene stemmer helt alene fortsatt over ti ganger så stor som andelen avstemninger de stemmer sammen mot de andre partiene. Dette er også den perioden der denne andelen er størst for begge partiene. Om Sosialistisk Venstrepartis alenestemmegivning hadde vært fordelt utover Fremskrittspartiets stemmegivning tilfeldig ville også andelen stemmegivning der de to partiene stemmer sammen vært høyere enn den viser seg å være.⁴

En kunne tenkt at bare ett av fløypartiene var langt nok unna til at det bare var dette som ble begrenset av horisont. Likevel ville det fortsatt vært tosidig opposisjon, bare i mindre grad. Det ville fortsatt være slik at partiet stemte mot politikk det egentlig var for, mens det andre partiet var mot.

4.4 Oppsummering

Hverken tosidig opposisjon eller regjering-opposisjonsstemmegivning ser ut til å få noen støtte i voteringsdataene. Willochs regjeringstid ser ut til heller å ha vært unntaket enn regelen når det gjelder stemmegivningen. For senere perioder oppnår denne liten støtte. Heller ikke Syses statsministerperiode ser ut til å følge dette mønsteret. Når det gjelder tosidig opposisjon var det antydninger til dette i en kort periode fra 1989 til 1993, men det ser ikke ut til å ha dominert i denne perioden heller. For et par av periodene gjør denne

⁴Sosialistisk Venstreparti sine 24 % av Fremskrittspartiets 40 % gir 9,5 %, mens 19 % av 29 % er 5,4 %. Altså ville fordelingen av denne typen stemmegivning tilfeldig vært større.

det også dårligere enn den vanlige endimensjonale modellen.

Disse to funnene bryter delvis med hverandre. Om partiene er innflytelsesmaksimerende synes resultatene for den tosidige opposisjonen å passe, men ikke for flertallsregjeringene. Om derimot partiene er fokusert på sitt primærstandpunkt passer det motsatte. Nemlig at partiet vil kunne overbevises av en regjering som kommer med et forslag som er nært partiets ståsted, men at fløypartiene ble forventet å i liten grad inngå kompromisser. Denne kontrasten blir tatt opp igjen i konklusjonskapitlet.

Kapittel 5

Kryssende konfliktlinjer

5.1 Innledning

Den norske partiforskningen har lenge vektlagt en flerdimensjonal forståelse av partisystemet. De første analysene viser også at det er en del voteringer som ikke kan bli forklart hverken av en endimensjonal akse, heller ikke om en tillater tosidig opposisjon. Avvikene i avstemninger i kapittel 3 så ikke ut til å være fordelt tilfeldig utover partiene, men i stor grad å gjelde sentrumspartiene og fløypartiene. Siden særlig sentrumspartiene forventes å basere sitt politiske ståsted på flere dimensjoner enn bare høyre-venstreaksen antydte dette at det kunne være nødvendig med en analyse med flere dimensjoner.

I dette kapitlet blir periodene igjen studert, denne gangen med en todimensjonal modell. Målet er todelt. For det første undersøkes det i hvor stor grad en todimensjonal modell øker andelen forklarte avstemninger. For det andre testes hypotesene om hva slags saker som blir forklart av den andre dimensjonen. At to dimensjoner i større grad forklarer stemmegivningen er i seg selv ikke veldig overraskende. En kunne tenkt seg at dette hadde å gjøre med at det var en del avstemninger som i liten grad var basert på politiske standpunkt. Om det derimot er tydelige mønstre i hva slags saksfelt som er avhengig av den andre dimensjonen og som krysser denne viser dette at dimensjonen også er nødvendig i et politisk perspektiv, og bidrar til økt forståelse av det politiske rommet.

Når det gjelder de forskjellige periodene har det allerede vist seg relativt store forskjeller i hvor stor grad stemmegivningen i periodene blir forklart av én dimensjon. 1980-tallet, og særlig sentrum-høyreregjeringene passet både svært godt med en høyre-venstreakse, og et par av periodene hadde en stor andel regjering-opposisjonstemmegivning. At disse periodene i stor grad skulle oppnå en forbedring med en todimensjonal modell er dermed tvilsomt. For de senere periodene skilte 1993 til 1997 seg ut som en spesiell periode,

både i rangeringen av partiene som ikke passet med en høyre-venstreakse, og i den lave graden av endimensjonalitet. Denne perioden særlig, men også de senere periodene synes i mindre grad enn stortingsperiodene på 1980-tallet å bli forklart av en enkeltakse. Dette mønsteret, med økningen i dimensjonalitet rundt EU-avstemningen i 1994, gjør at en kanskje kan forvente at den nye dimensjonaliteten i særlig grad er basert på en økning i sentrum-periferiaksens betydning, selv om også fløypartienes framgang i 1989-valget også sammenfaller med denne utviklingen.

5.2 Analyseopplegg

I dette kapitlet er det gjennomført tilsvarende statistiske analyser som i kapittel 3, men denne gangen har analysen blitt gjennomført med to dimensjoner. Dette er altså en analyse der det ikke er gitt på forhånd hvordan partiene skal rangeres.¹ Derimot er det gitt at stemmegivningen skal plasseres i to dimensjoner. Representantene blir så plassert slik at alle enkeltavstemningene kan tegnes inn som linjer som deler de som stemmer ja fra de som stemmer nei. Altså vil representanter som stemmer likt plasseres sammen, mens representanter som ofte stemmer forskjellig vil plasseres langt fra hverandre. I denne modellen forklarer den horisontale aksens den største andelen avstemninger. Dette betyr altså at de fleste avstemningene vil krysse figuren vertikalt og dele representantene i to grupper langs den horisontale aksens. Selv om det vil variere fra periode til periode, vil også en del avstemninger krysse horisontalt eller i andre vinkler. Dermed er det vanskelig å forstå plottene uten også å se hvordan kuttlinjene fordeler seg. Selv om figurene kan tolkes visuelt er det nødvendig å undersøke om det er forskjeller i saksfelt mellom de ulike vinklene og gå inn i enkeltsakene som krysser de to aksene.

Dette analysekapitlet vil begynne med en visuell inspeksjon av de nye todimensjonale plottene sammen med en vurdering av hvor godt de ser ut til å passe med dataene. Deretter vurderes innholdet i de to dimensjonene for hver periode. Siden alle enkeltavstemningene krysser det politiske rommet vil det være mulig å dele dem inn etter hvilken vinkel de har i forhold til den horisontale aksens. Saker som står vinkelrett, 90 grader, vil dele partiene i to grupper på den horisontale aksens, mens saker som ligger tilnærmet horisontalt (0 eller 180 grader) vil dele partiene på den vertikale aksens. Dermed vil sakene som krysser rommet horisontalt kunne si noe om den vertikale rangeringen av partiene og motsatt. For å forstå den andre dimensjonen blir det dermed særlig interessant med sakene som er tilnærmet horisontale. Om disse skiller seg i innhold fra de andre avstemningene vil det

¹Som nevnt i avsnitt 2.3.2 på side 31 er de parlamentariske lederne til Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti brukt som utgangspunkt for analysen. Disse er oppgitt i tabell 3 på side 124.

tyde på at denne aksen er basert på andre skillelinjer enn den horisontale aksen.

Siden modellen ikke kjenner til politikkenes innhold kan ikke partienes plassering til venstre eller høyre tolkes, det er kun forholdet mellom partiene som er interessant. For å forenkle lesningen av figurene er partiene plassert på den horisontale aksen slik at Sosialistisk Venstreparti plasseres på venstre side. Om modellen har gitt en plassering av Sosialistisk Venstreparti som lengst til høyre blir altså modellen speilvendt. Dette speilvender altså en del av løsningene, men er gjort for å forenkle lesningen av figurene.

5.3 Politiske dimensjoner

Før de forskjellige plottene analyseres er det hensiktsmessig å vurdere i hvor stor grad de fører til en bedre tilpasning til stemmegivningen enn den endimensjonale løsningen. I tabell 5.1 er APRE-verdiene og andelen korrekte avstemninger oppgitt, sammen med de respektive forbedringene i prosentpoeng. Forbedringen i andelen avstemninger som passer med modellene varierer fra nesten null til over fem prosentpoeng. Forbedringene i APRE er større, men følger forbedringen i andelen avstemninger. Generelt synes forbedringen å være størst for de periodene som passet dårlig med de endimensjonale modellene, med en særlig høy grad av forbedring for periodene 1993 til 1997 og 2000 til 2001. For sentrum-høyre regjeringene på 1980-tallet er forbedringene små. Willoch sine regjeringer fra 1983-1986 er et særlig lavt punkt med en økning i APRE på under to, og under ett prosentpoeng flere forklarte avstemninger. Resultatene i tabell 5.1 støtter altså opp under funnene fra de foregående kapitlene. 1980-tallets sentrum-høyre regjeringer passet godt til en endimensjonal modell, mens periodene med Arbeiderpartiets mindretallsregjeringer og periodene etter 1990 i større grad synes å være preget av flerdimensjonalitet.

Tabell 5.1: Korrekte klassifiseringer og APRE for den todimensjonale modellen.

	Andel korrekt	Forbedring	APRE	Forbedring
1981-1983 H	98,8	2,1	97,0	5,3
1983-1985 H, Krf og SP*	99,3	0,7	98,4	1,6
1985-1986 H, Krf og SP	99,8	0,6	99,6	1,3
1986-1989 AP	98,6	3,5	95,6	10,7
1989-1990 H, Krf og SP	99,5	1,1	97,8	4,7
1990-1993 AP	98,5	2,2	93,4	10,0
1993-1997 AP	98,2	5,3	93,4	19,6
1997-2000 Krf, SP og V	98,7	3,8	95,0	14,3
2000-2001 AP	97,7	5,0	91,4	18,2
2001-2005 H, Krf og V	98,6	3,9	94,7	14,5
2005-2009 AP, SV og SP*	98,7	2,9	95,4	10,0

De forskjellige periodene er tegnet inn i figurene 5.1 til 5.6 på side 70–92. Om en først tolker den horisontale aksene, synes denne å likne den endimensjonale løsningen, og altså en høyre-venstreakse. Den indikerer at stemmegivningen i stor grad var dominert av en form for høyre-venstreakse for alle periodene utenom 1993 til 1997. Denne perioden skilte seg også ut i den endimensjonale analysen og den horisontale aksene indikerer også denne gangen en form for EU-dimensjon. For periodene med sentrum-høyre-regjering på 1980-tallet er avstanden mellom fløyene såpass stor at det igjen synes å være større grad av avstand mellom regjering og opposisjon. For de andre periodene er denne avstanden mindre, og det er tydeligere avstand mellom partiene innad i fløyene.

På den vertikale aksene er det mer bevegelse og mindre tydelige mønstre. Siden denne aksene forklarer de avstemningene som ikke blir forklart av det som synes å være en venstre-høyreakse kan en forvente at den er basert andre politiske dimensjoner. Vi forventer altså at denne er basert på en vekst-vern, sentrum-periferi- og moral-religiøs akse mellom sentrumspartiene og Arbeiderpartiet/Høyre. I de første periodene på 1980-tallet skiller den vertikale aksene i stor grad sentrumspartiene fra Arbeiderpartiet og Høyre. Fremskrittspartiet ligger først i motsatt ende av sentrumspartiene på denne aksene, men ligger nærmere Sosialistisk Venstreparti og sentrum av aksene under Brundtlands regjering fra 1986 til 1989. Med sentrum-høyre-regjeringen under Syse fra 1989 til 1990 ligger Sosialistisk Venstreparti og Fremskrittspartiet i den ene enden med regjeringen og Arbeiderpartiet i den andre. Med denne regjeringens oppbrudd i 1990 splittes regjeringen opp med Høyre liggende omtrent likt og Senterpartiet og Kristelig Folkeparti i sentrum av begge dimensjonene. Perioden fra 1993 til 1997 skilte seg ut på endimensjonale løsningen, og det kan synes som om de to aksene har byttet plass i denne perioden. Den horisontale aksene minner om de vertikale aksene tidligere, med sentrumspartiene på motsatt side av Høyre og Arbeiderpartiet. Den vertikale aksene likner derimot mer på den tradisjonelle høyre-venstreaksen med Sosialistisk Venstreparti og Fremskrittspartiet i hver sin ende.

Stortingsperioden 1997 til 2001 er noe vanskelig å tolke, men sentrumsregjeringen (fram til 2000) og sentrumspartiene etterpå holder den ene enden av den vertikale aksene, med Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet i den andre. Høyre ligger nær sentrumspartiene på denne aksene under sentrumsregjeringen, men havner nærmere Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet under Arbeiderparti-regjeringen. Den store spredningen av representanter under Stoltenberg-regjeringen tyder på at en del representanter ikke deltok på nok avstemninger i denne perioden til at de blir plassert sammen med sine partier. Under Bondeviks andre regjering fra 2001 skiller den vertikale aksene Arbeiderpartiet og regjeringen fra de resterende partiene. Denne plasseringen av partiene på den vertikale aksene synes å fortsette

i perioden etter med sentrumspartiene og Høyre i den ene enden og regjeringspartiene og Fremskrittspartiet i den andre.

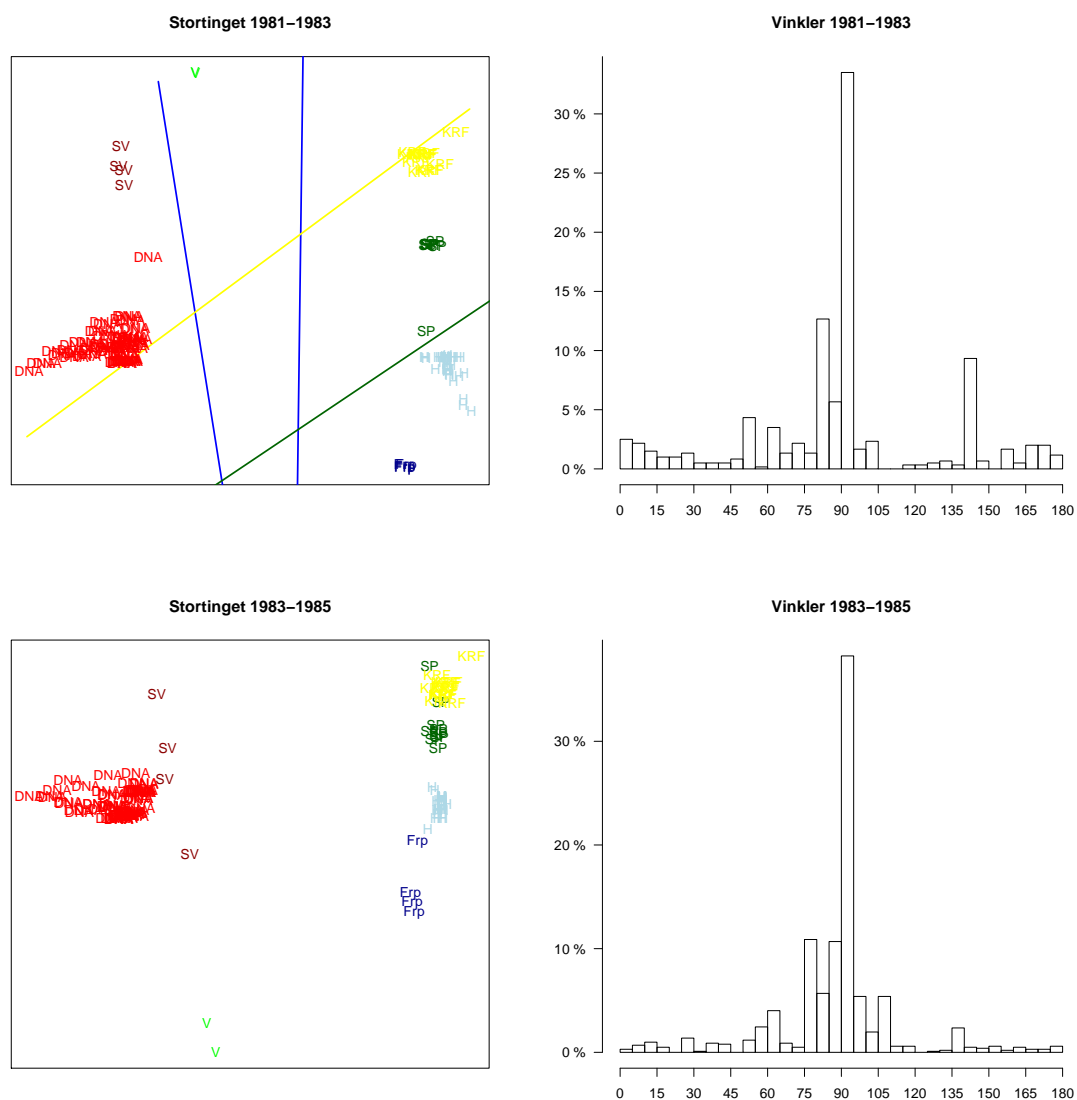
Utifra en visuell lesning av figurene synes hoveddimensjonen å være høyre-venstreaksen for nesten alle periodene. Den vertikale aksene er det derimot vanskelig å si noe helt klart om. Arbeiderpartiet og sentrumspartiene synes ofte å havne i motsatte ender av denne aksene. I noen perioder inntar også Sosialistisk Venstreparti og Fremskrittspartiet det andre ytterpunktet. Det kan altså virke som om det i noen perioder er en form for moral-religiøs eller sentrum-periferiakse. Under sentrumsregjeringen og Stoltenbergs første regjering ser regjeringssamarbeidet ut til å ha betydning på denne aksene med Høyre som nærmere regjeringspartiene til enhver tid. Likevel er det nødvendig å undersøke både hvordan enkeltsakene deler inn partiene i forskjellige koalisjoner og hvilke typer saksfelt som deler inn partiene på aksene. I den påfølgende analysen vil enkeltperiodene altså bli undersøkt nærmere, med særlig fokus på saksfelt og hvordan sakene skiller partiene.

5.3.1 Willochs første regjeringer (1981-1983 og 1983-1985)

Willochs mindretallsregjering fra 1981 til 1983 passet relativt godt til en endimensjonal modell og forbedringen er relativt lav i tabell 5.1 på side 67 med to prosentpoengs forbedring i andelen forklarte avstemninger. Om en sammenlikner den horisontale aksene i figur 5.1 på neste side med den endimensjonale modellen fra kapittel 3 er de nesten identiske. Den største forskjellen er Sosialistisk Venstrepartis plassering som nå er nærmere sentrum enn deler av Arbeiderpartiet, noe som også passer med tabell 5.3 på side 71 der Arbeiderpartiet i mindre grad synes å samarbeide med regjeringspartiene. Fremskrittspartiet plasseres også noe nærmere sentrum, men ligger tett på Høyre, Senterpartiet og Kristelig Folkeparti på den horisontale aksene. Mellom venstre- og høyresiden er det langt i figuren og dette passer med resultatene fra vurderingen av regjering-opposisjon i det forrige kapitlet. Det er en veldig stor andel saker der høyre- og venstresiden stemmer ulikt. Venstre ser ut til å ligge nærmere venstresiden enn regjeringen. Den vertikale aksene ser ut til å dele opp innad i de to fløyene, med sentrumspartiene og Sosialistisk Venstreparti i den ene enden og Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet i den andre. Det kan altså synes å likne en sentrum-periferi eller moral-religiøsdimensjon, selv om Sosialistisk Venstreparti sin plassering passer dårlig med den religiøse.

Vinklene indikerer en relativt endimensjonal løsning. Over 30 prosent av avstemningene deler partiene ved mellom 90 og 95 grader. Om en tar utgangspunkt i et litt større område

Figur 5.1: Plasseringen av representantene i en todimensjonal løsning, og vinklene til sakene som kutter gjennom figuren under Willochs høyreregjering (1981-1983) og flertallsregjering (1983-1985).

Tabell 5.2: Saksfelt fordelt på vinkler 1981-1983

	Venstre– høyre	Finans	Moral– religion	Sentrum– periferi	Miljø	Inter– nasjonalt	Andre	Antall
0-45	13,2	55,8	1,6	7,4	4,7	3,9	13,6	258
45-60	8,8	57,6	4,0	9,6	0,8	1,6	17,6	125
60-75	6,9	68,5	3,4	6,8	3,6	4,0	6,7	1160
75-90	5,0	74,2	3,8	6,1	3,3	3,8	3,8	659
90-105	4,6	64,5	3,8	9,8	4,5	4,8	8,0	932
105-120	6,6	64,5	6,8	7,9	3,3	3,8	7,1	453
120-135	9,1	66,9	2,2	6,3	2,8	8,0	4,7	679
135-180	6,5	53,8	3,2	4,8	12,4	8,1	11,3	186
Snitt	6,9	66,2	3,6	7,4	4,0	4,8	7,2	4452

Tabell 5.3: Stemmegivning sammen i prosent 1981-1983

	AP	V	SP	KrF	H	FrP
SV	81	72	21	27	13	18
AP		64	16	18	17	24
V			39	44	28	30
SP				86	86	74
KrF					77	67
H						86

er over 50 prosent av avstemningene mellom 80 og 95 grader. Siden 90 grader er en helt vertikal linje ser det altså ut til at over halvparten av avstemningene deler partiene entydig på den horisontale akse mellom høyre- og venstresiden. De to vertikale linjene i figuren viser fra venstre 80 og 90 grader, og forskjellen mellom dem synes å være forskjellen i hvilken side Venstre plasseres på. En vinkel på 80 grader inkluderer Venstre på høyresiden, mens en vinkel på over 90 grader holder Venstre på venstresiden.

For den tredje største andelen voteringer på 140 til 145 grader er dette de mer horisontale linjene (gul og grønn) i figuren. Her er det noe mer spredning av kuttlinjenes plassering, og det er disse sakene som splitter koalisjonspartnerne på høyresiden fra hverandre. Siden de inkluderer venstresiden på samme side som sentrum bryter det ikke med en høyre-venstrerangering av partiene. Det er noen særtrekk ved de 56 avstemningene som skiller regjeringen fra støttepartiene. Nesten alle er deler av statsbudsjettet, men de synes å omhandle noen spesielle saksfelt. Konflikten om statsbudsjettet passer med Willochs beskrivelse av sentrumspartiene som «utgiftspartier» i denne perioden Notaker (2012: 101). Den største gruppen gjelder bistandsbudsjettet og flyktninger. Når Bondevik (2006: 168) beskriver regjeringsforhandlingene i 1983 er også den lave prioriteringen av bistand et stridsspørsmål mellom Kristelig Folkeparti og Høyre, og forhandlingene endte

med opprettelsen av en egen u-hjelpsminister. I tillegg er det en god andel saker som synes å handle om typiske sentrum-periferispørsmål. Dette gjelder både Jordbrukssetaten, Veterinærhøgskolen, og distriktsutbygging. Til slutt er det også et par saker som angår NATO-samarbeidet, noe som også var tema under regjeringsforhandlingene.

Når det gjelder de få sakene som skiller partiene på *begge* fløyer går bistandsspørsmål på nytt igjen. Av de 68 sakene som har vinkler mellom 0 og 15 grader eller 165 og 180 grader er omtrent en tredjedel bistandsspørsmål. Bortsett fra disse er det også her en del NATO-saker, med både plassering av mellomdistanseraketter i Vest-Europa og infrastrukturprosjekter. Til slutt ligger det en liten gruppe alkoholrelaterte spørsmål, med avgifter og begrensninger på mulig avanse på alkohol.

Selv om hovedmengden saker i denne perioden skiller høyre- og venstresiden, i blant sammen med sentrumspartiene, er det noen saksfelt som synes å tydeligere bryte med venstre-høyreaksen. Sentrum-periferispørsmål synes å dele regjeringskoalisjonen i to, mens mer typiske moralspørsmål som alkoholbegrensninger og bistandsspørsmål deler begge fløyene. Også internasjonale spørsmål krysser begge sidene med særlig NATO (og igjen bistand) som betente spørsmål. En endimensjonal løsning synes altså særlig å undervurdere uenigheter knyttet til internasjonale og moralske spørsmål. Dette er dermed delvis i tråd med forventningene knyttet til betydningen av moral-religionsdimensjonen. Det er også denne typen saker som ledet til at partiene valgte å ikke sitte i regjering sammen. Samtidig er dette en svært liten andel av spørsmålene og den endimensjonale løsningen er relativt tilfredsstillende. Miljøspørsmål ser ikke ut til å ha noen betydning for den andre dimensjonen. Som ble vist i forrige kapittel gir heller ikke den todimensjonale figuren noen støtte til tosidig opposisjon da Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti er plassert i hver sin ende av figuren.

Tabell 5.4: Saksfelt fordelt på vinkler 1983-1985

	Venstre- høyre	Finans	Moral- religion	Sentrum- periferi	Miljø	Inter- nasjonalt	Andre	Antall
0-75	12,8	34,9	2,7	12,8	1,3	5,4	30,2	149
75-90	8,3	41,4	1,8	10,8	1,8	7,2	28,8	278
90-105	4,3	70,3	0,6	7,1	2,6	6,2	8,8	465
105-180	3,9	60,2	3,1	14,8	1,6	5,5	10,9	128
Snitt	6,6	56,0	1,6	9,9	2,1	6,3	17,6	1020

Med inngangen av Senterpartiet og Kristelig Folkeparti i regjeringen synker den todimensjonale modellens forbedringen i forklaringskraft, og den bidrar med en veldig

Tabell 5.5: Stemmegivning sammen i prosent 1983-1985

	AP	V	SP	KrF	H	FrP
SV	90	71	13	13	10	17
AP		70	9	8	6	13
V			30	31	27	30
SP				96	93	82
KrF					90	81
H						87

liten grad av forbedring i andelen forklarte avstemninger på 0,7 prosentpoeng (se tabell 5.1). Sosialistisk Venstreparti plasseres nærmere sentrum enn Arbeiderpartiet i figur 5.1 på side 70. Når en ser hvilke partier som stemmer sammen i tabell 5.5 ser det også ut til at Sosialistisk Venstreparti i større grad enn Arbeiderpartiet har samarbeidet med regjeringen. Spredningen på den andre dimensjonen er tydelig i figuren og regjeringspartiene overlapper i større grad. Venstre sitt bytte av side på den vertikale aksene viser sannsynligvis at det er en veldig liten andel avstemninger som danner koalisjonene på denne aksene, og at Venstre stemmer alene i et par saker og dermed kan plasseres på begge sider av de andre partiene. Spredningen mellom Sosialistisk Venstrepartis representanter indikerer også både at de ikke har vært på mange avstemninger og at det ikke er noe klart skille mellom Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti i perioden på den vertikale aksene. Vinklene i denne perioden er enda mer konsentrert om midten av skalaen, og det er ingen tydelige alternative toppe. Særlig er toppen som skilte regjeringspartiene internt nesten borte.

Når avstemningene innenfor hver vinkel blir fordelt på saksfelt tabell 5.4 på forrige side er et liknende mønster som tidligere i perioden tydelig. Statsbudsjettet skiller primært regjering og opposisjon. Også miljøspørsmål er noe overraskende overrepresentert i denne gruppen. Både sentrum-periferi, moral-religion og venstre-høyrespørsmål er derimot overrepresentert blant de andre kuttlinjene. Igjen ser det altså ut til at det er sentrum-periferi og moral-religion som i størst grad skiller partiene på den vertikale aksene. Likevel er forbedringen såpass liten at det, selv om det er noen få saker som ikke passer med den endimensjonale løsningen i denne perioden, er det vanskelig å forsvare bruken av en todimensjonal modell. Partiene passet også relativt godt til den endimensjonale modellen.

5.3.2 Willoch og Brundtlands regjeringer (1985-1989)

Perioden under Willoch sin mindretallsregjering etter valget i 1985 ser ut til å ha vært enda mer endimensjonal enn under flertallsregjeringen i perioden før. Spredningen på den vertikale aksene i figur 5.2 på side 75 har ingen substansiell tolkning, men ser ut

til bare å være en artefakt av for få avstemninger. Vinklene i denne perioden er også ekstremt ensidige med over 80 prosent av avstemningene på en vinkel mellom 90 og 95 grader. Avstemningene har altså i nesten alle sakene gått mellom regjering, sammen med Fremskrittspartiet, og opposisjon, og dette passer godt med funnene fra vurderingen av andelen regjering-opposisjonstemmegivning i avsnitt 4.2 på side 55.

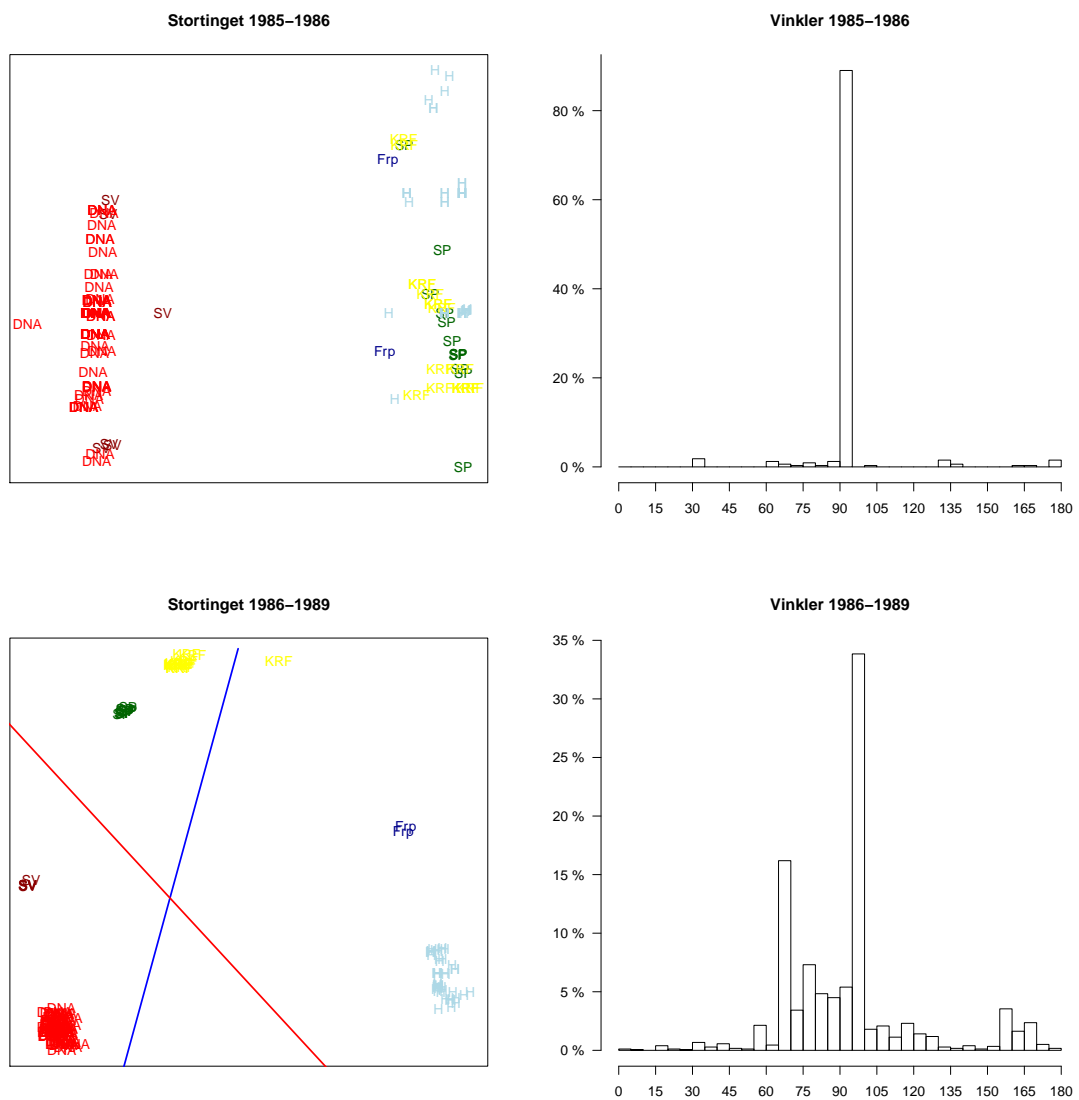
Tabell 5.6: Stemmegivning sammen i prosent 1985-1986

	AP	SP	KrF	H	FrP
SV	94	4	5	4	23
AP		2	3	2	20
SP			98	98	78
KrF				98	78
H					78

Med Brundtlands Arbeiderparti-regjering endrer mønsteret seg drastisk. I figur 5.2 på neste side indikerer den horisontale aksene en relativt tydelig venstre-høyreakse, med Sosialistisk Venstreparti på den ene fløyen og Senterpartiet som det mest venstreorienterte sentrumpartiet. Både plasseringen høyt i figur 5.1 og den høyere andelen stemmegivning sammen med Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti i tabell 5.3 indikerer at Kristelig Folkeparti i større grad orienterte seg mot venstresiden tidligere. På høyrefløyen ligger Fremskrittspartiet noe overraskende nærmere venstresiden enn Høyre, men forskjellene er små. På den vertikale aksene inntar Arbeiderpartiet og Høyre det ene ytterpunktet, og Kristelig Folkeparti og Senterpartiet det andre ytterpunktet. Sosialistisk Venstreparti og Fremskrittspartiet plasseres omtrent midt på denne aksene. Om en ser på tabell 5.1 på side 67 passer nesten 99 prosent av avstemningene med en slik todimensjonal løsning, og den oppnår også en APRE på 96. Forbedringen i APRE er på nesten 11 i forhold til den endimensjonale løsningen. Disse resultatene indikerer at den todimensjonale løsningen passer godt, og basert på den relativt høye graden av forbedring passer den også en god del bedre enn den endimensjonale løsningen.

Når det gjelder vinklene på kuttlinjene er disse mindre enhetlige enn i periodene før. Det synes å være to primære kuttlinjer på 65 til 70 grader og 95 til 100 grader. Når disse tegnes inn i figuren blir det tydelig at de kun er forskjellige variasjoner over venstre-høyreaksen med det unntaket at Fremskrittspartiet havner nærmere venstresiden enn Høyre. Denne plasseringen av Fremskrittspartiet passer også med at andelen avstemninger partiet stemte sammen med sentrum-venstrepartiene er større enn for Høyre i tabell 5.8 på side 76.

Figur 5.2: Plasseringen av representantene i en todimensjonal løsning, og vinklene til sakene som kutter gjennom figuren under Willochs mindretallsregjering (1985-1986) og Brundtlands mindretallsregjering (1986-1989).

Tabell 5.7: Saksfelt fordelt på vinkler 1986-1989

	Venstre– høyre	Finans	Moral– religion	Sentrum– periferi	Miljø	Inter– nasjonalt	Andre	Antall
0-60	15,7	66,3	1,2	6,0	2,4	2,4	6,0	83
60-75	8,1	61,1	2,0	8,4	3,4	2,8	14,3	357
75-90	11,8	58,8	3,7	7,4	4,1	2,4	11,8	296
90-105	10,8	65,9	3,3	7,7	2,6	3,4	6,3	730
105-120	8,2	58,2	1,0	17,3	1,0	2,0	12,2	98
120-180	12,1	58,6	4,2	9,3	0,5	5,6	9,8	215
Snitt	10,7	62,5	3,0	8,4	2,6	3,3	9,6	1779

Tabell 5.8: Stemmegivning sammen i prosent 1986-1989

	AP	SP	KrF	H	FrP
SV	82	70	58	21	25
AP		61	53	24	26
SP			78	34	36
KrF				37	41
H					73

I tillegg til de to hovedvinklene er det en topp mellom 155 og 170 grader. Selv om noen av avstemningene ved hovedvinklene også kan tenkes å bryte med venstre-høyreaksen, er disse helt tydelige brudd. Siden de nærmer seg 180 grader er de tilnærmet horisontale, og skiller dermed partiene i toppen fra bunnen. Når det gjelder disse sakene blir altså Kristelig Folkeparti og Senterpartiet det ene ytterpunktet, mens Høyre og Arbeiderpartiet inntar den andre ytterposisjonen. Den vertikale akse kan rent intuitivt synes å likne både en sentrum-periferi- og en moral-religiøs akse. For å kunne si dette sikkert er det likevel nødvendig å undersøke hvilken type saker som skiller partiene på denne akse. Om avstemningene som splitter på denne akse er knyttet til religiøse spørsmål eller landbruksspørsmål vil det tydeligere indikere en sammenheng.

Når en deler inn stemmegivningen på disse vinklene etter saksfelt slik som i tabell 5.7 viser det seg å være en større andel moral-religionsaker og internasjonale spørsmål, i tillegg til noe flere sentrum-periferisaker enn i snittet. Sentrum-periferi er likevel en mye større andel av sakene på 105 til 120 grader. Miljøspørsmål er underrepresentert blant saker på denne vinkelen. Om en vurderer innholdet i spørsmålene basert på saksreferanse blir mønsteret tydeligere. Av de 130 sakene som bryter med den horisontale akse gjenkjennes typiske tema som lotteri, kirke, landbruk, og distriktpolitikk. I tillegg er igjen bistandsspørsmål viktig. En stor andel av voteringene som det er mulig å tolke basert på saksreferansen plasseres innenfor en slik moral-religiøs og sentrum-periferidimensjon. Selv om dette fortsatt bare er en liten andel av avstemningene i perioden indikerer dette altså

at en todimensjonal modell er nødvendig for å forstå stemmegivningen på kjernesakene til sentrumspartiene. Miljøspørsmål ser ikke ut til å bryte med høyre-venstreaksen i denne perioden da de er overrepresentert på vinkelen fra 75 til 90 grader.

Dette funnet støttes også av andelen feil per parti som ble vist i figur 3.2 på side 51 i kapittel 3. For denne perioden var det nettopp sentrumspartiene som passet dårlig med en endimensjonal løsning. Selv om dette kunne indikert at de to sentrumspartiene byttet på å samarbeide med de forskjellige sidene, og dermed var vanskelige å predikere antyder altså den todimensjonale løsningen at det heller er spesielle saksfelt som ikke passer med den endimensjonale løsningen. Altså er den todimensjonale løsningen primært nødvendig for å forklare når sentrumspartiene stemmer forskjellig fra de andre partiene, og ikke til å forklare forskjellig stemmegivning mellom de to partiene.

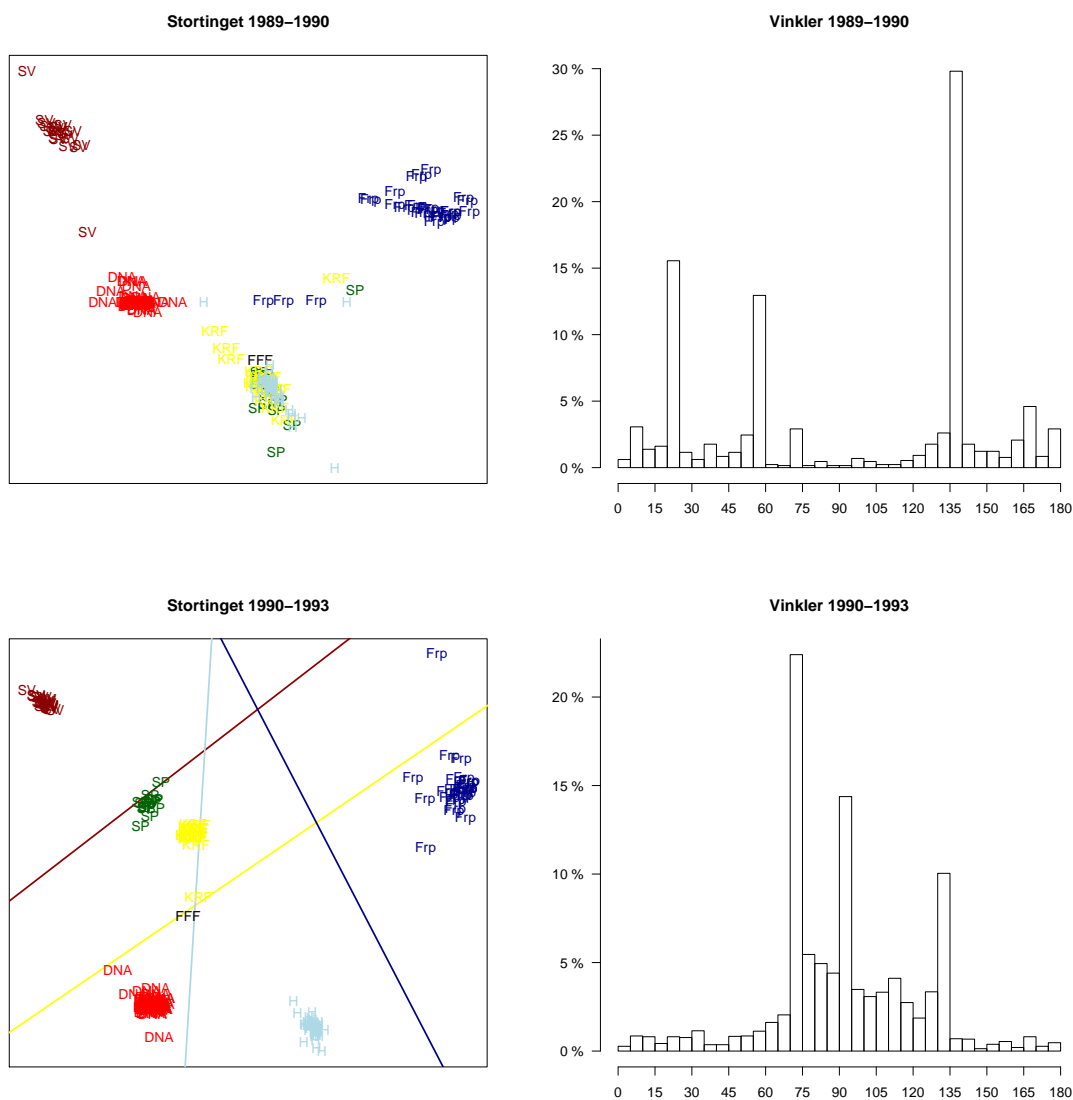
5.3.3 Syse-regjeringen (1989-1990)

Under Syse sin regjeringsperiode fra 1989 til 1990 er regjeringskoalisjonens påvirkning på stemmegivningen tydelig i figur 5.3 på neste side. På den horisontale akse tyder plassering av partiene på en venstre-høyreakse. Mens Kristelig Folkeparti og Senterpartiet lå langt unna Arbeiderpartiet og Høyre i den foregående perioden er de nå plassert tett sammen med Høyre. Overlappen mellom regjeringspartiene er stor, og selv om det er en del spredning internt i partiene er dette sannsynligvis knyttet til at det er få avstemninger i denne perioden. Siden begge sentrumspartiene som er representert er del av regjeringen er det nå de to fløypartiene som inntar ekstremposisjonen på den vertikale akse. Det er tydelig at de to partienes stortingsgrupper har vokst drastisk i 1989. Når det gjelder hvor godt plasseringen av partiene passer med stemmegivningen indikerer tabell 5.1 på side 67 at den andre dimensjonen ikke leder noen stor grad av forbedring, hverken i APRE-resultatene, eller andelen avstemninger som passer. Forbedringen er på kun ett prosentpoeng av andelen avstemninger som passer, noe som er den tredje laveste forbedringen av alle periodene.

Tabell 5.9: Saksfelt fordelt på vinkler 1989-1990

	Venstre- høyre	Finans	Moral- religion	Sentrum- periferi	Miljø	Inter- nasjonalt	Andre	Antall
0-30	5,6	76,4	1,0	7,5	2,0	3,9	3,6	305
30-60	8,9	74,4	2,7	10,5	0,4	1,6	1,6	258
75-135	2,8	77,1	0,9	14,7	0,9	0,9	2,8	109
135-150	4,9	76,9	5,6	6,3	0,9	3,0	2,3	428
150-180	3,7	75,3	3,7	8,6	2,5	3,1	3,1	162
Snitt	5,5	76,1	3,2	8,5	1,3	2,8	2,6	1262

Figur 5.3: Plasseringen av representantene i en todimensjonal løsning, og vinklene til sakene som kutter gjennom figuren under Syse (1989-1990) og Brundtland (1990-1993).

Tabell 5.10: Stemmegivning sammen i prosent 1989-1990

	AP	SP	KrF	H	FrP
SV	69	43	43	43	10
AP		70	70	69	28
SP			100	98	51
KrF				98	51
H					52

Det kan se ut som om det er fløypartiene som gjør det nødvendig med en todimensjonal modell i dette tilfellet, selv om denne ikke bidro med stor grad av forbedring. Mønsteret med fløypartiene som ytterpunkter på den ene akse ble tolket av Shaffer (1998:195) som et eksempel på tosidig opposisjon, men en tokuttmodell ledet ikke til noen forbedring fra en endimensjonal modell. Heller ikke analysen av forslagene der Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti stemte sammen støttet i noen stor grad en forklaring basert på tosidig opposisjon (se 4.3 på side 60).

Histogrammet over kuttlinjenes vinkler i figur 5.3 indikerer at det er tre hovedgrupper kuttlinjer, én på 135 grader, én på 55 grader og én på 20 grader. Det er altså ikke noen stor gruppe avstemninger som deler partiene i to på midten av den horisontale akse siden det nesten ikke er avstemninger som står 90 grader på akse. Når de tre hovedvinklene tegnes inn i figuren deler disse inn partiene tre steder. Hovedmengden er skiltet som kutter Fremskrittspartiet mot resten. Deretter er det Sosialistisk Venstreparti mot resten og Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti sammen mot resten. Når det gjelder avstemninger som skiller Sosialistisk Venstreparti sammen med Fremskrittspartiet mot de to andre er disse omtrent fraværende. Likevel er partiene begge plassert lengre vekk fra regjeringen og Arbeiderpartiet. Sannsynligvis er det altså den svært høye graden av avstemninger der *ett* av fløypartiene stemte alene som har påvirket plasseringen.² Dette mønsteret minner også om mønsteret som Brazill og Grofman (2002) mener kan være en artefakt ved bruk av denne typen todimensjonale modeller på data som egentlig er relativt endimensjonal.

5.3.4 Brundtland-regjeringen (1990-1993)

Med Syse-regjeringens avgang over uenigheten om EF-spørsmålet i 1990 kom Brundtland og Arbeiderpartiet igjen til makten. Sentrumpartiene og Høyre skiller lag, og mens Høyres posisjon synes uforandret havner Senterpartiet og Kristelig Folkeparti både lengre til venstre og høyere på den vertikale akse i figur 5.3 på forrige side. I motsetning til

²Se tabell 4.1 på side 57 i forrige kapittel.

den forrige Brundtland-regjeringen er det denne gangen Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti som inntar ytterposisjonen på den vertikale aksene, og dette var også den perioden der tokuttmodellen passet best. Den horisontale aksene synes fortsatt å likne en venstre-høyreakse.

Tabell 5.11: Stemmegivning sammen i prosent 1990-1993

	AP	SP	KrF	H	FrP
SV	63	67	60	38	16
AP		80	81	66	36
SP			87	61	32
KrF				68	39
H					59

Tabell 5.1 på side 67 indikerer at perioden under Brundtland passer noe dårligere til den todimensjonale modellen enn perioden før, men den ligger fortsatt på en svært høy andel korrekt predikerte avstemninger med 98,5 prosent, og forbedringen i APRE er over tre ganger så stor som for tokuttmodellen. Kuttlinjene synes i denne perioden å være mindre ensidige. Histogrammet i figur 5.3 har tre topper på 70-75 grader, 90-95 grader og 130-135 grader, og en stor andel av avstemningene ligger i spekteret 70-135 grader. Hovedtoppen rundt 70 grader skiller Fremskrittspartiet fra de andre partiene, men noen ganger sammen med Høyre. De to andre toppene skiller henholdsvis Sosialistisk Venstreparti, sentrumspartiene og Arbeiderpartiet fra Høyre og Fremskrittspartiet, og Sosialistisk Venstreparti alene eller sammen med Sentrumspartiene fra de resterende partiene. Igjen er det altså i liten grad avstemninger som skiller partiene direkte på den andre dimensjonen.

Tabell 5.12: Saksfelt fordelt på vinkler 1990-1993

	Venstre- høyre	Finans	Moral- religion	Sentrum- periferi	Miljø	Inter- nasjonalt	Andre	Antall
0-45	13,2	55,8	1,6	7,4	4,7	3,9	13,6	258
45-60	8,8	57,6	4,0	9,6	0,8	1,6	17,6	125
60-75	6,9	68,5	3,4	6,8	3,6	4,0	6,7	1160
75-90	5,0	74,2	3,8	6,1	3,3	3,8	3,8	659
90-105	4,6	64,5	3,8	9,8	4,5	4,8	8,0	932
105-120	6,6	64,5	6,8	7,9	3,3	3,8	7,1	453
120-135	9,1	66,9	2,2	6,3	2,8	8,0	4,7	679
135-180	6,5	53,8	3,2	4,8	12,4	8,1	11,3	186
Snitt	6,9	66,2	3,6	7,4	4,0	4,8	7,2	4452

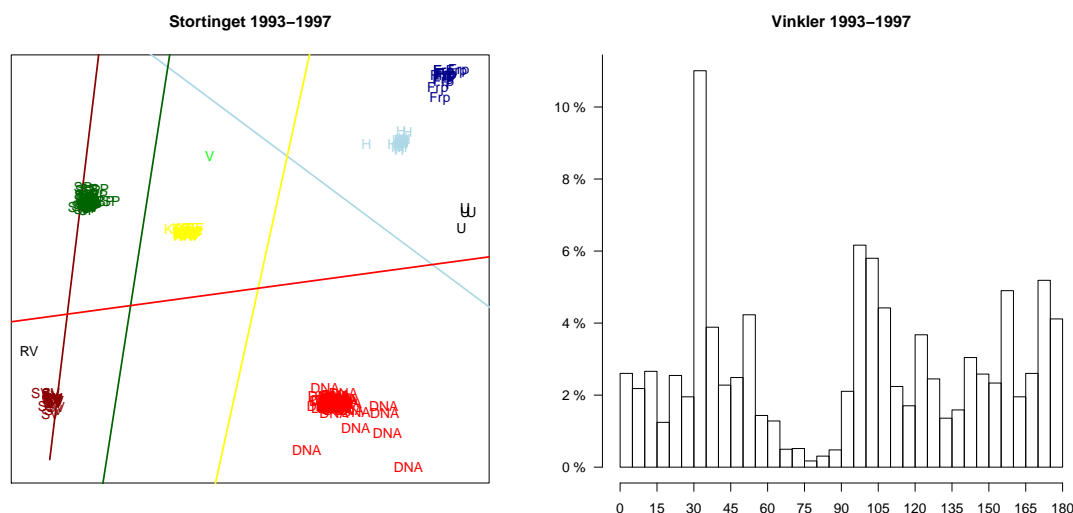
Om en deler inn avstemningene på de forskjellige vinklene etter emner i tabell 5.12 på forrige side er det vanskelig å tolke tallene for de mest horisontale vinklene siden det er få saker som kutter på denne måten. Likevel indikerer den høye andelen finanssaker rundt 90 grader at statsbudsjettet primært synes å skille mellom partiene på den horisontale venstre-høyreaksen, og at finansspørsmål er underrepresentert på den andre dimensjonen.

Toppen fra 130 til 135 grader, som skiller Sosialistisk Venstreparti, Senterpartiet og Kristelig Folkeparti fra de andre partiene er interessant. Denne bryter med høyre-venstreaksen, og krever at Arbeiderpartiet samarbeider med Fremskrittspartiet og Høyre. Omtrent halvparten av de 48 avstemningene i perioden som skilte partiene på denne måten omhandler typiske sentrum-periferispørsmål. Blant annet er det en god andel avstemninger knyttet til jordbruksoppgjørene for 1991 og 1992. Av de resterende avstemningene er det en del saker som omhandler avgift på alkohol og tobakk, og bevilgninger til Utenriksdepartementet, som i hvert fall delvis er knyttet til bistandsbudsjettet. Totalt ser det ut til at omtrent tre fjerdedeler av avstemningene som skiller ut disse tre partiene fra resten er avstemninger der Sentrumspartiene og Sosialistisk Venstreparti altså er enige i sentrum-periferispørsmål og moralske spørsmål knyttet til alkohol og i bistandspolitikken. Sosialistisk Venstrepartis plassering sammen med Kristelig Folkeparti på en moral-religionsdimensjon kan synes spesiell. Det er likevel tydelig at det er avholdssaken som samler disse partiene, og ikke saker knyttet til kristendommen i seg selv.

Om en vurderer de sakene som skiller partiene på den vertikale aksene, det vil si de som har vinkler som går mellom 0 og 15 grader eller mellom 165 og 180 grader er ikke mønsteret like entydig. Her er det en stor mengde saker som enten passer bedre med en standard forståelse av venstre-høyreaksen eller som er såpass spesielle tilfeller at det er vanskelig å se dem som del av en generell gruppe.³ Når det gjelder den halvparten som kan plasseres inn i mer generelle kategorier er det igjen landbruksspørsmål, kommunesammenslåinger og liknende sentrum-periferispørsmål det er flest av med omtrent 17 prosent av avstemningene. Etter sentrum-periferi er omtrent 13 prosent av avstemningene miljøspørsmål, blant annet avgifter på motorvogn. I tillegg er det en del moralske spørsmål knyttet til «vern av det ufødte liv» og genteknologi, og bistandsspørsmål knyttet til bevilgningene til Utenriksdepartementet. Den siste relativt smale kategorien er seks EU-voteringer. Her er det to avstemninger om implementeringen av EØS-direktiver, men også et forslag om utsettelse av ratifisering av EØS, forslag om folkeavstemning om søknad om norsk medlemskap i EF og krav om en uavhengig juridisk betraktning av EØS-avtalens forhold

³Et eksempel er: Forslag angående innstilling fra finanskomiteen vedrørende orientering om Midlertidig Innberetning III til Bergen skifterett fra bobestyrerne i konkursbo 34/80 særeiedødsboet etter Hilmar A. Reksten [Innst.S.nr.158, jf. St.meld.nr.59 (1991-92)]

Figur 5.4: Plasseringen av representantene i en todimensjonal løsning, og vinklene til sakene som kutter gjennom figuren under Brundtland og Jaglands regjeringer (1993-1997).

til Grunnloven.

Det er altså særlig avstemninger om landbruk og overføringer til periferien som går igjen. Det er færre saker som passer med en moral-religionsdimensjon, men dette kan også være knyttet til at det generelt er flere avstemninger knyttet til sentrum-periferispmål. Miljø er også et sentralt spørsmål i perioden, i tillegg til et par EU-saker. Den vertikale aksene ser altså ut til å forklare en del avstemninger som synes knyttet til en sentrum-periferi og moral-religionakse.

5.3.5 Brundtland og Jaglands regjeringer (1993-1997)

Denne perioden har skilt seg ut fra de andre periodene i de tidligere analysene. Andelen avstemninger som passet med Valgundersøkelsens offentlig-privatdimensjon var lav. Den endimensjonale løsningen ga både en lav andel forklarte avstemninger, og var vanskelig å tolke i et venstre-høyremønster. Den todimensjonale løsningen har også en annen hoveddimensjon enn de andre periodene, og det kan synes som om dimensjonene har byttet plass, med venstre-høyreaksen som den vertikale aksene og en form for sentrum-periferiakse eller EU-akse som den horisontale. Fremskrittspartiet bryter med dette mønsteret da det ligger nærmere Høyre og Arbeiderpartiet på denne siste aksene enn det det har gjort på den vertikale aksene i tidligere perioder.

Histogrammet over vinklene i denne perioden er gitt i figur 5.4. Dette skiller seg fra de andre periodenes vinkler ved at spredningen ser ut til å være mye større. Dessuten har

vinkelen med størst andel avstemninger kun en liten andel av avstemningene, 13 prosent, mot over 20 under den foregående Brundtland-regjeringen. Denne hovedvinkelen på mellom 30 og 35 grader skiller de to partiene, Høyre og Fremskrittspartiet fra de andre partiene og passer dermed med en venstre-høyreakse. Den, med liten margin, neste toppen, mellom 95 og 105 grader, synes derimot å skille mellom partiene på den horisontale aksene, med altså Sosialistisk Venstreparti, Senterpartiet og Kristelig Folkeparti på den ene siden. Toppen ved 175 grader er også tegnet inn som den horisontale linjen i figuren. Denne skiller altså de tradisjonelle venstresidepartiene, Sosialistisk Venstreparti, Arbeiderpartiet og RV fra de andre.

Tabell 5.13: Saksfelt fordelt på vinkler 1993-1997

	Venstre- høyre	Finans	Moral- religion	Sentrum- periferi	Miljø	Inter- nasjonalt	Andre	Antall
0-15	7,7	48,6	9,8	10,5	2,8	2,6	18,0	389,0
15-30	8,0	61,0	4,3	7,3	1,7	1,3	16,3	300,0
30-45	10,5	59,4	2,1	10,1	2,0	2,9	12,9	897,0
45-60	10,6	52,1	2,1	9,4	4,7	8,7	12,4	426,0
60-75	9,2	41,7	4,2	10,8	8,3	8,3	17,5	120,0
75-90	10,0	50,0	0,0	12,0	8,0	12,0	8,0	50,0
90-105	7,6	57,7	2,4	11,6	6,3	4,9	9,5	735,0
105-120	11,0	51,5	3,4	9,4	7,6	5,9	11,2	437,0
120-135	3,3	66,0	2,3	10,0	4,3	3,1	11,0	391,0
135-150	10,6	53,1	1,3	11,9	2,4	6,4	14,3	377,0
150-165	4,0	61,7	2,7	8,3	3,3	2,7	17,3	480,0
165-180	4,7	66,2	2,9	7,2	2,4	2,6	14,0	622,0
Snitt	7,9	57,8	3,1	9,7	3,9	4,2	13,4	5224,0

Tabell 5.14: Stemmegivning sammen i prosent 1993-1997

	AP	V	SP	KrF	H	FrP
SV	49	44	67	59	29	27
AP		44	49	60	55	49
V			54	62	48	43
SP				72	44	39
KrF					53	47
H						77

Den store variasjonen i koalisjoner som figur 5.4 antyder, blir bekreftet av koalisjonsmønstrene i tabell 5.14. I forhold til de tidligere periodene er andelene både lavere og jevnere fordelt. Arbeiderpartiet stemte mest sammen med Kristelig Folkeparti, men dette

var likevel bare i 60 prosent av avstemningene. Under den forrige Brundtland-regjeringen var den tilsvarende andelen på 81 prosent, og også stemmingen sammen med Sosialistisk Venstreparti på 49 prosent er svært lav. Som figuren antyder har Arbeiderparti-regjeringen i perioden samarbeidet mer med Høyre enn Sosialistisk Venstreparti. Med en topp på 60 prosent og en bunn på 49 prosent om en bare inkluderer partiene med mer enn én representant har regjeringen samarbeidet med alle partiene i nesten like stor grad, og det er vanskelig å se noe klart koalisjonsmønster.⁴

I tabell 5.13 på forrige side er andelen av hvert saksfelt gitt for de forskjellige vinklene. Mønsteret synes å være at sakene som deler partiene på den horisontale akse (rundt 90 grader) i noe større grad er miljøspørsmål, internasjonale spørsmål og sentrum-periferispørsmål. Det er færre finanssaker mens andelen miljø saker er over dobbelt så stor som gjennomsnittet av avstemningene. At moral-religion er mindre vanlig blant disse avstemningene kan virke overraskende, men Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti stemmer sammen på denne vinkelen og selv om dette hadde ledet til samarbeid i tidligere perioder, ligger de langt fra hverandre i en del moral-religionspørsmål. Kristelig Folkeparti har sannsynligvis heller funnet koalisjonspartnere i den øvre delen av figuren, for eksempel Høyre, for denne typen saker. I tabellen avspeiler dette seg i den svært høye andelen moral-religionspørsmål som krysser figuren horisontalt, hele 10 prosent av avstemningene som krysser mellom 0 og 15 grader er moral-religiøse spørsmål. Når det gjelder finanssakene som skiller partiene på den horisontale akse i denne perioden er det også en tydelig tendens til å gjelde andre typer spørsmål enn venstre-høyreaksen. Igjen er det miljø saker som avgifter og petroleumsvirksomhet, men også noen sentrum-periferispørsmål.

Når det gjelder saker som deler partiene på den vertikale akse i figuren er det interessante aspekter ved saksfeltene. Denne typen saker, som altså splitter på det som ser ut til å være en venstre-høyreakse er i stor grad finansspørsmål, altså behandling av statsbudsjettet. Det kan altså synes som det fortsatt er venstre-høyreaksen som forklarer samarbeidet om statsbudsjettet. Miljøspørsmål skiller i liten grad partiene på den vertikale akse, og sentrum-periferispørsmål har en del av sine laveste verdier på vinklene rundt 0 og 180 grader.

Det kan altså virke som om denne perioden er preget av et liknende mønster som perioden før, men at de to aksene har byttet plass. Altså at venstre-høyreaksen i mindre grad enn tidligere har betydning for stemmegivningen. Samtidig er mønsteret mindre tydelig i denne perioden. Vinklene til sakene indikerer at det er flere ulike parlamentariske koalisjoner enn i tidligere perioder. Det ser altså ut som om koalisjonene varierer i

⁴Her ekskluderes Venstre fordi resultatene kan bli påvirket av at Lars Sponheim satt alene og dermed ikke deltok i alle avstemningene.

mye større grad. Om en skulle låne termer fra valgforskningen kan en kanskje snakke om en viss grad av både «dealignment» og «realignment». Skiftet av hoveddimensjon tyder på at koalisjonsmønstrene ble endret i perioden. Som Aardal (1995:165) skriver vitaliserer EU-saken «omtrent alle de politiske skillelinjene». I Stortinget får dette altså konsekvensen i en ny hoveddimensjon. Samtidig tyder den store variasjonen i koalisjoner på at stemmegivningen i større grad å være preget av det Bogdanor (1983:5) kaller hoppende majoriteter enn av stabile koalisjoner. EU-sakens påvirkning på stemmegivningen kan altså se ut til både å ha endret hovedmønsteret, og samtidig gjort mønsteret mindre tydelig enn tidligere.

En mulig forklaring på det manglende systemet i koalisjonsdannelsene i denne perioden er beskrevet av McKelvey (1976:480) (se også Cox og Shepsle 2007). Han viste at det i flerdimensjonale situasjoner ville være slik at en fikk sykliske flertall. I en situasjon med tre partier ville partiet som stod på utsiden av en koalisjon, uansett hvem som dannet koalisjonen, kunne foreslå politikk som lå nærmere ett av de andre partiene enn det koalisjonen hadde blitt enige om. Dermed vil ingen koalisjoner være stabile i lengden fordi koalisjonspartnerne alltid vil tjene på å bytte koalisjonspartner. Micozzi og Saiegh (2013) finner et slikt mønster i sin studie av det Argentinske parlamentet. De finner at siden representantene kunne plasseres i en ring rundt sentrum, ville det alltid være mulig å danne koalisjoner som en av partene i en flertallsløsning ville foretrekke. Dette ledet til at det ikke fantes stabile politiske løsninger.

En slik forståelse av stemmegivningen kan synes som en plausibel forklaring på mangelen på mønster stemmegivningen i perioden 1993 til 1997. Det todimensjonale rommet åpnet altså i perioden for at partiene som til enhver tid stod utenfor en koalisjon kunne overby en av koalisjonspartnerne, og koalisjonene byttet dermed på. Et sentralt spørsmål blir da hvorvidt det gjelder de resterende periodene, og om det kun er denne perioden. Om det bare er denne ene perioden kan det tyde på at det kun var i denne perioden de to aksene var relativt likeverdige i betydning, og dermed lagde en situasjon der sykliske flertall var mulig. I de andre periodene kan det tenkes at betydningen av høyre-venstreaksen var større enn den kryssende andre dimensjonen.

5.3.6 Bondevik-regjeringen (1997-2001)

Etter valget i 1997 gikk Jaglands Arbeiderparti-regjering av som følge av løftet han hadde gitt om å gå hvis han ikke oppnådde 36,9 prosent av stemmene. Dette ledet så til Bondeviks sentrumsregjering, basert på de tre sentrumspartiene, og med en relativt liten andel av stortingsrepresentantene bak seg, bare 42 av 165. I figur 5.5 på side 87 er perioden

inntegnet. Selv om det er mulig å tolke den horisontale plasseringen av partiene som en venstre-høyreakse er denne noe usikker med Sosialistisk Venstreparti nesten til høyre for regjeringen. Den vertikale aksene skiller igjen sentrumspartiene fra Arbeiderpartiet, men denne gangen ligger Høyre nærmere sentrumspartiene, mens Fremskrittspartiet ligger i samme ende som Arbeiderpartiet. Forbedringen i forhold til den endimensjonale modellen er stor med over 14 poengs økning i APRE, men den ligger lavere enn perioden før. Totalt forklarer den todimensjonale modellen nesten 99 prosent av avstemningene.

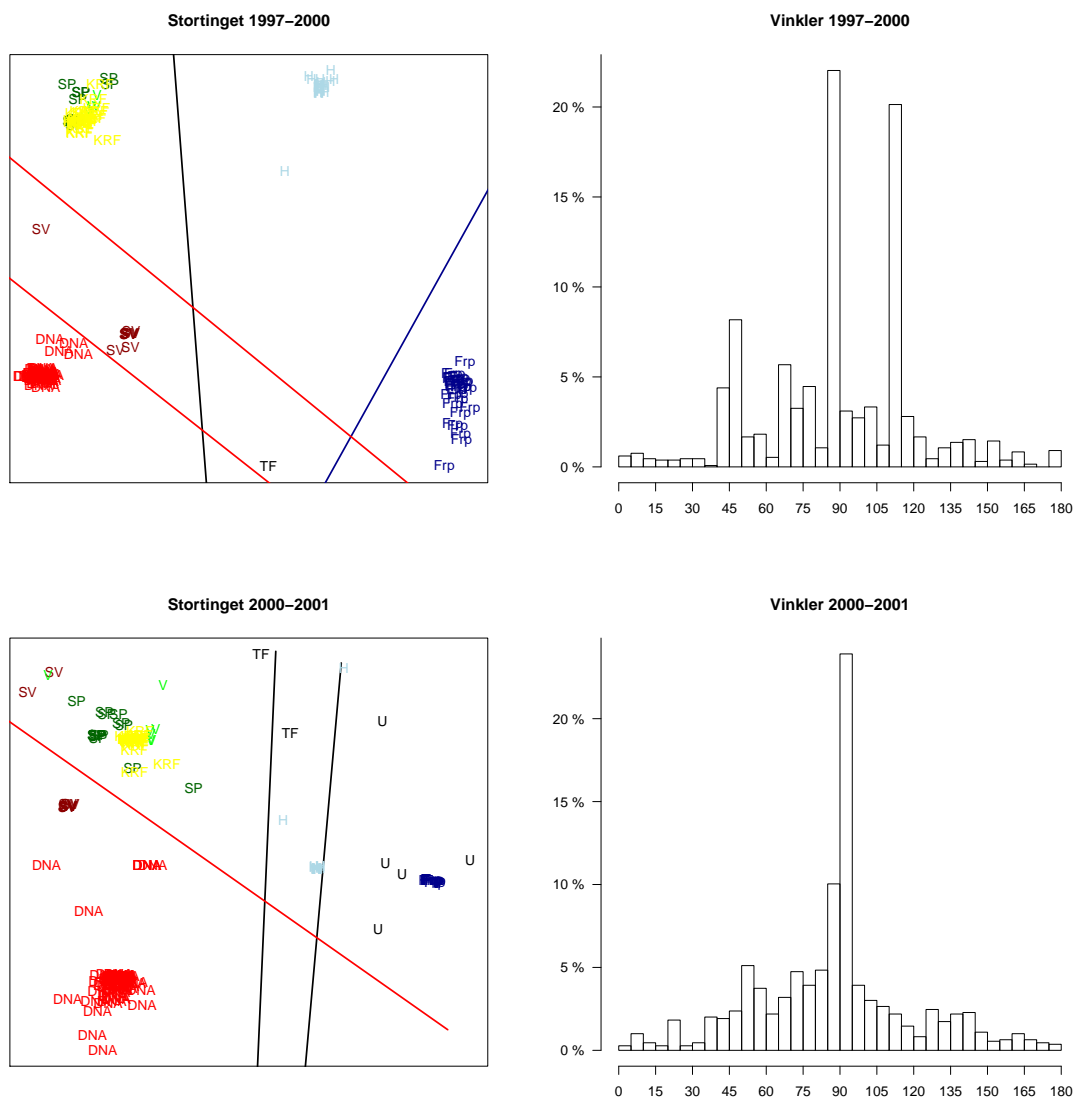
Tabell 5.15: Stemmegivning sammen i prosent 1997-2000

	AP	V	SP	KrF	H	FrP
SV	79	73	74	73	43	24
AP		73	73	73	41	21
V			96	95	50	27
SP				97	51	27
KrF					51	28
H						57

Vinklene i denne perioden indikerer en tydeligere struktur enn i perioden før. I underkant av 50 prosent av avstemningene følger vinklene på 85 grader og 110 grader. I tillegg er det en svak topp ved 45 grader. Disse tre vinklene er alle variasjoner over venstre-høyreaksen, 85 grader (tegnet inn i svart) separerer Fremskrittspartiet og Høyre fra resten, 110 grader (tegnet i blått) skiller Fremskrittspartiet fra resten, og 45 grader (tegnet i rødt) er saker der enten Arbeiderpartiet, eller Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti stemmer alene. Det ser altså ut som om det er en viss grad av normalisering i forstand av høyre-venstreaksens forklaringskraft. Samtidig er Sosialistisk Venstrepartis plassering fortsatt problematisk på venstre-høyreaksen, med en god del saker der Arbeiderpartiet stemmer forskjellig fra alle de andre partiene. Når det gjelder koalisjonene indikerer den høye andelen vinkler rundt 90 grader at sentrumsregjeringen i stor grad har samarbeidet med venstresiden. Over 20 prosent av sakene skiller nettopp partiene her. Den nest største mengden vinkler skiller Fremskrittspartiet fra resten, noe som passer med den store andelen avstemninger der det var Fremskrittspartiet alene i tabell 4.2 i vurderingen av tosidig opposisjon.

At mønsteret er tydeligere i denne perioden framgår også av tabell 5.15. Mens det bare var to partipar som samarbeidet i mer enn 70 prosent av avstemningene i perioden før, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, og Høyre og Fremskrittspartiet, gjelder det i denne perioden mellom alle partiene på sentrum-venstresiden. Sentrumspartienes kobling

Figur 5.5: Plasseringen av representantene i en todimensjonal løsning, og vinklene til sakene som kutter gjennom figuren under Bondevik (1997–2000) øverst og Stoltenberg (2000–2001) nederst.

Tabell 5.16: Saksfelt fordelt på vinkler 1997-2000

	Venstre– høyre	Finans	Moral– religion	Sentrum– periferi	Miljø	Inter– nasjonalt	Andre	Antall
0-45	7,7	26,9	3,8	10,6	1,0	2,9	47,1	104,0
45-60	11,0	46,1	5,2	7,8	4,5	6,5	18,8	154,0
60-75	3,3	47,2	6,5	10,6	2,4	5,7	24,4	123,0
75-90	5,6	36,9	4,7	12,6	3,6	10,1	26,5	358,0
90-105	5,9	31,9	3,4	21,8	2,5	13,4	21,0	119,0
105-120	6,0	32,3	6,0	13,6	2,5	5,7	33,9	316,0
120-180	9,2	38,9	3,1	12,2	4,6	5,3	26,7	131,0
Snitt	6,7	36,8	4,9	12,7	3,1	7,4	28,4	1305,0

til venstresiden er altså tydelig, men også Arbeiderpartiets plassering til venstre er klarere for denne perioden enn tidligere. Dette mønsteret passer tydelig bedre med en høyre-venstreakse som hoveddimensjon.

For å finne ut om det er et mønster i hvilke saker som passer med hvilke vinkler har andelen av hver vinkel som er innenfor gitte saksfelt blitt oppført i tabell 5.16. Siden det er få avstemninger som passer med de mest horisontale vinklene har disse blitt gruppert i bredere kategorier. I motsetning til perioden før synes det å være tydeligere forskjeller i stemmegivningen. Når det gjelder det som har blitt kategorisert som høyre-venstrespørsmål synes disse å særlig skille ved 45-60 grader. Det samme gjelder en del av miljø saker. Som vist over er dette vinkelen som skiller Sosialistisk Venstreparti og Arbeiderpartiet fra de andre partiene, og det kan se ut som om sentrumsregjeringen altså har samarbeidet med høyresiden i større grad når det gjelder disse sakene. Også budsjett samarbeidet har i større grad gått mellom regjeringen og høyrepartiene med en vinkel på mellom 45 og 75 grader. Arbeiderpartiet nektet også å samarbeide om statsbudsjettet så lenge regjeringen ville ha kontantstøtte (Bondevik 2006: 401). Dette endret seg etterhvert, og samarbeidet mellom regjeringen og venstresiden i andre avstemninger har likevel vært så omfattende at dette ikke har plassert regjeringen nærme høyrepartiene.

Sentrum-periferis spørsmål og internasjonale spørsmål er tilsvarende lavt for denne gruppen kuttlinjer, og ser ut til i større grad å skille partiene på den horisontale aksens, ved 90 til 105 grader. Det ser altså ut til at regjeringen har samarbeidet med venstresiden i internasjonale og sentrum-periferis spørsmål siden regjeringen overlapper med Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti på den horisontale aksens. Når det gjelder moral-religion er det ikke noe veldig tydelige mønstre. Det er en relativt stor gruppe som skiller ut Sosialistisk Venstreparti og Arbeiderpartiet på 45 til 75 grader og Fremskrittspartiet ved 105 til 120 grader. Det samme gjelder saker i kategorien andre, som både er en stor

andel av sakene som skiller ut Fremskrittspartiet og vinklene 0 til 45 grader.

EU-avstemningen hadde stor betydning for perioden før, med både bytte av hoveddimensjon og større variasjon i koalisjonene. Hoveddimensjonen for denne perioden minner mer om en høyre-venstreakse og koalisjonene er mer stabile. Samtidig ser saksfeltene ut til å skille partiene på litt andre måter enn tidligere. Med sentrumspartiene i regjering knyttes sentrum-periferiaksen tydeligere til høyre-venstreaksen, og skiller venstresiden og sentrum fra høyresiden, mens den tydeligere skilte ut sentrum fra de andre partiene tidligere. Rommetvedt (1991:318) hevdet i sin studie fra 1991 at med EU-saken ville periferistandpunktet i større grad være avhengig av offentlig beskyttelse, og at dette kunne påvirke Senterpartiets standpunkt i offentlig-privatsspørsmål. Dette kan synes å stemme her. Moral-religionspørsmål ser derimot ikke ut til å inngå i noe tydelig mønster i denne perioden, og det ser ut til at regjeringen har søkt flertall der det er mulig. Samtidig ser samarbeidet i størst grad her å ha vært sammen med Høyre, siden kuttlinjene skiller ut enten venstresidepartiene eller Fremskrittspartiet.

Selv om denne periode hadde et tydeligere mønster i stemmegivningen, er det noe annerledes enn før EU-avstemningen. Særlig overlapper sentrum-periferis spørsmål i denne perioden i større grad med den horisontale aksens. For moral-religiøse spørsmål er det derimot mindre tydelig mønster. Selv om det kunne ledet til en forståelse av en form for realignment, kan det være at det er sentrumsregjeringen som heller spiller inn. Siden periferisstøtten i stor grad er knyttet til partiene i regjering, og disse har hatt mulighet til å forme mange av forslagene selv, har de funnet fram til kompromissforslag som har sikret flertall. Regjeringen har ikke hatt mulighet til å komme med forslag som faller for så å støtte subsidiært et kompromissforslag. Dermed har forslagene allerede vært kompromissforslag når de når Stortingssalen.

5.3.7 Stoltenberg-regjeringen (2000-2001)

Sentrumsregjeringen måtte gå etter å ha stilt kabinettsspørsmål i gasskraftsaken, og Arbeiderpartiet overtok med Jens Stoltenberg som statsminister for en mindretallsregjering. I denne perioden leder den todimensjonale modellen til en relativt stor forbedring ifølge tabell 5.1. Økningen i APRE er på over 18, og forbedringen er på fem prosentpoeng i andelen korrekte avstemninger. Perioden er dermed den med nest høyest grad av forbedring med en todimensjonal modell.

I figur 5.5 på side 87 er representantene og kuttlinjene inntegnet for Stoltenberg-regjering. Denne figuren minner i stor grad om perioden under Bondevik, men det er noen endringer. Sosialistisk Venstreparti beveger seg nærmere sentrumspartiene og Høyre

nærmere Arbeiderpartiet. I tillegg tyder spredningen innad i de forskjellige partiene på at det er en del representanter som det har vært vanskelig å plassere fordi de har deltatt på få avstemninger. Med Sosialistisk Venstrepartis plassering lenger mot venstre ser den horisontale aksene til å likne mer på en venstre-høyreakse enn under regjeringen før. Det samme mønsteret viser seg i tabell 5.18 på neste side. Forskjellen fra regjeringen før er primært i at Arbeiderpartiet i større grad samarbeider med Høyre og i mindre grad med sentrum-venstre. Sosialistisk Venstreparti derimot samarbeider mer med særlig Senterpartiet av sentrumpartiene.

Når det gjelder vinklene er det denne gangen kun én hovedvinkel på rundt 90 grader. Denne er tegnet inn i figuren som den svarte vertikale linjen, og det ser altså ut til at Stoltenberg-regjeringen i stor grad samarbeidet med sentrumpartiene og Sosialistisk Venstreparti. Den andre vinkelen der det er flest saker som krysser er på omtrent 50 grader. Denne er tegnet inn i rødt og skiller Sosialistisk Venstreparti og Arbeiderpartiet fra de andre partiene. Figurene tar altså opp i seg sentrum sin varierende stemmegivning, både sammen med venstre- og høyresiden, selv om samarbeidet ser ut til å ha vært primært med regjeringen. Hovedmengden vinkler bryter altså ikke med venstre-høyreaksen. Likevel er det en høy grad av forbedring med to dimensjoner og det ser ut til å være nødvendig å undersøke de sakene som i stor grad bryter med en horisontal akse.

Tabell 5.17: Saksfelt fordelt på vinkler 2000-2001

	Venstre- høyre	Finans	Moral- religion	Sentrum- periferi	Miljø	Inter- nasjonalt	Andre	Antall
0-45	20,4	22,6	2,2	18,3	2,2	11,8	22,6	93,0
45-60	15,4	31,7	11,4	10,6	7,3	4,1	19,5	123,0
60-75	18,0	22,5	4,5	15,3	12,6	6,3	20,7	111,0
75-90	13,7	37,3	3,9	16,7	5,9	7,8	14,7	204,0
90-105	10,9	25,7	4,7	14,8	5,9	8,3	29,6	338,0
105-135	8,1	16,9	7,3	25,0	8,9	12,9	21,0	124,0
135-180	13,9	18,8	1,0	25,7	4,0	7,9	28,7	101,0
Andel	13,4	26,3	5,0	17,2	6,6	8,3	23,1	1094,0

I tabell 5.17 er andelen av hvert saksfelt gitt for de forskjellige vinklene. Når det gjelder statsbudsjettet er det tydelig at finansspørsmålene primært har delt partiene langs den horisontale aksene. Særlig 75 til 90 grader ser ut til å ha hatt en stor andel finanssaker. Samtidig er også en del av sakene som skilte ut Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti på vinkelen 45 til 60 grader finansspørsmål, og det er altså en del finansavstemninger der høyresiden og sentrum har samarbeidet. Moral-religion ser også ut til å dele inn partiene på

Tabell 5.18: Stemmegivning sammen i prosent 2000-2001

	AP	V	SP	KrF	H	FrP
SV	73	75	81	75	40	23
AP		67	68	69	48	28
V			88	92	51	29
SP				90	44	24
KrF					49	28
H						59

denne måten. Når det gjelder sakene på over 105 grader så ser det her ut til å være en særlig høy andel sentrum-periferis spørsmål. Disse vinklene bryter tydelig med venstre-høyreaksen, og skiller ut blant annet ut sentrums partiene og Sosialistisk Venstreparti sammen, eller bare Senterpartiet. På denne vinkelen er det også en ganske stor andel miljøspørsmål og internasjonale spørsmål. Likevel er det nå en overvekt på 60 til 75 grader for miljøspørsmål, som tidligere har krysset høyre-venstreaksen, og dette er en vinkel som primært skiller ut Høyre og Fremskrittspartiet fra de resterende. Det ser altså ut til at sentrum-periferi er det saksfeltet som i størst grad krever en todimensjonal modell siden moral-religions spørsmålene i liten grad bryter med venstre-høyreaksen, og miljøspørsmålene også i stor grad skiller ut de to høyre partiene.

5.3.8 Bondevik-regjeringen (2001-2005)

Etter valget i 2001 ble det borgerlig mindretallsregjering under Bondevik, denne gangen uten Senterpartiet, men sammen med Høyre. Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre samarbeidet altså i en mindretallsregjering. Denne perioden oppnår også en høy andel forbedring i APRE. I figur 5.6 på neste side er representantenes posisjon og vinklene for avstemningene oppgitt. Plasseringen av partiene på den horisontale akse ser ut til å passe med høyre-venstreaksen. Arbeiderpartiet og Senterpartiet overlapper noe, men det er konsistent med plasseringen av partiene fra tidligere. Når det gjelder den vertikale akse ligger regjeringspartiene og Arbeiderpartiet i den ene enden, mens de resterende partiene ligger ganske likt i den andre. Det ser altså ut som om det har vært en del samarbeid som har fulgt høyre-venstreaksen, men at de sakene som ikke passer med denne akse har vært samarbeid mellom regjeringen og Arbeiderpartiet.

Når det gjelder vinklene ser det ut til at hoveddelen av avstemningene ligger på rundt 135 grader. Denne vinkelen er tegnet inn i figuren i mørkeblått og skiller Fremskrittspartiet fra de resterende partiene. Fremskrittspartiets avstand til de andre partiene er et

[illegible]

Tabell 5.19: Stemmegivning sammen i prosent 2001-2005

	AP	V	SP	KrF	H	FrP
SV	63	38	72	41	42	21
AP		55	69	62	62	36
V			48	89	88	44
SP				54	53	37
KrF					99	49
H						50

gjennomgående trekk i nesten alle periodene, og her stemmer alle partiene motsatt av Fremskrittspartiet i nesten en fjerdedel av avstemningene. Den nest vanligste kuttlinjen (i svart) er igjen mellom venstresiden og høyresiden, med Senterpartiet på venstre side av sentrum. Dette minner om sentrumsregjeringen fra 1997 til 2000, men denne gangen med Kristelig Folkeparti og Venstre på høyre side av midten. De to neste vinklene (i grønt og mørkerødt) skiller Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti og bare Sosialistisk Venstreparti fra de andre partiene. Senterpartiet synes altså å plasseres til venstre for Arbeiderpartiet i en god del avstemninger. Til slutt er det en del avstemninger (i lyseblått) som skiller regjeringen fra alle de andre partiene. Dette er altså avstemninger der regjeringen ikke tar del i flertallet.

Tabell 5.20: Saksfelt fordelt på vinkler 2001-2005

	Venstre– høyre	Finans	Moral– religion	Sentrum– periferi	Miljø	Inter– nasjonalt	Andre	Antall
0-15	5,1	22,2	11,1	15,4	13,7	12,8	19,7	117
15-30	16,8	24,9	8,1	18,4	5,4	5,9	20,5	185
30-45	10,8	34,8	6,5	10,2	5,8	11,4	20,6	325
45-60	10,0	24,5	13,5	10,0	12,2	6,6	23,2	319
60-75	16,7	30,3	8,1	14,8	3,1	5,8	21,1	479
75-90	5,7	35,2	12,6	8,8	3,8	5,7	28,3	159
90-105	8,3	25,6	13,2	15,7	9,1	5,8	22,3	121
105-120	8,0	22,7	13,6	18,2	8,0	6,8	22,7	88
120-135	7,1	37,1	10,0	10,6	5,3	6,5	23,5	170
135-150	9,5	22,2	9,2	18,0	5,2	4,7	31,2	878
150-165	7,5	24,1	8,0	17,9	9,9	6,6	25,9	212
165-180	8,5	34,6	8,1	14,5	5,6	6,4	22,2	234
Snitt	10,4	27,5	9,5	14,8	6,4	6,5	24,8	3287

Når det gjelder de mest vanlige kuttlinjene er det særlig Senterpartiets plassering sammen med Sosialistisk Venstreparti, og avstemningene der regjeringen stemmer alene som skiller seg ut fra en ren høyre-venstreakse. Den endimensjonale løsningen plasserte også

Senterpartiet til venstre for Arbeiderpartiet, og det kan altså synes som om regjeringen i større grad samarbeidet med Arbeiderpartiet. Så lenge regjeringen i denne perioden stemte samlet var det heller ikke mulig for Senterpartiet å sikre et stortingsflertall. Alle mulige flertall ville også være flertall uten Senterpartiets deltakelse (Rasch 2004: 62).

I tabell 5.20 på forrige side er saksfeltenes andel av hver vinkel oppgitt. Antallet saker er en god del større i denne perioden så det er mulig å lage mer avgrensede kategorier. Det er ikke noe veldig tydelig mønster for finansvoteringene, men de skiller mellom de to fløyene på nesten 90 grader i tillegg til 30 til 45 som skiller ut Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet og 165 til 180, mens blant annet 135 til 150 har en liten andel finansvoteringer. Det er ser altså ikke ut som om regjeringen i stor grad har stemt sammen med alle venstresidepartiene i finansvoteringene mot Fremskrittspartiet. Når det gjelder moral-religionspørsmål ser det ut til at disse har passet relativt godt til en venstre-høyreakse da de har høyest andeler på vinklene rundt 90 grader. Disse har altså skilt høyre og venstresiden sammen med sentrum. For vinklene som bare skiller ut regjeringen (30-45 grader) er det derimot få moral-religionsaker. Regjeringen har altså sjelden inntatt noe særstandpunkt i moral-religionsspørsmål. Dette minner om mønsteret for sentrum-periferispørsmål i den forrige Bondevik-perioden. Da gikk sentrum-periferispørsmålene i stor grad på hoveddimensjonen.

Når det gjelder sentrum-periferi er mønsteret motsatt. Det er en spesielt lav andel av voteringene som deler partiene på den horisontale akse (ved 90 grader) som omhandler sentrum-periferispørsmål. Derimot er skillet mot Fremskrittspartiet (135-150 grader) og mellom regjeringen og de resterende partiene (15-30 grader). I tillegg til sentrum-periferi er miljøspørsmålene overrepresentert på kuttlinjene som krysser figuren horisontalt. Både på 45 til 60 grader og særlig 0 til 15 grader. 0 til 15 grader viser seg å skille ut Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti fra de resterende partiene, mens 45 til 60 grader også skiller ut bare Sosialistisk Venstreparti alene.

5.3.9 Stoltenberg-regjeringen (2005-2009)

Etter valget i 2005 gikk Sosialistisk Venstreparti, Arbeiderpartiet og Senterpartiet sammen og dannet den første flertallsregjeringen siden 1985. Flertallsregjeringen fra 2005 til 2009 oppnår en relativt lav forbedring i den todimensjonale modellen på 10 i APRE og 2,9 prosentpoeng forklarte avstemninger. Totalt forklarer likevel den todimensjonale modellen over 98 prosent av avstemningene (se tabell 5.1 på side 67). Plasseringen av partiene er relativt lik perioden før. De nye regjeringspartiene er samlet i en gruppe, mens de gamle er splittet opp. Kristelig Folkeparti inntar posisjonen nærmest regjeringspartiene på den horisontale akse, mens Fremskrittspartiet og Høyre ligger nærmere på den vertikale.

Begge de to aksene skiller de borgerlige partiene og det er tydelige forskjeller fra perioden under Willochs regjeringer på 1980-tallet. Mens det da bare var den vertikale aksens som skilte partiene innenfor hver fløy er det nå tydeligere forskjell også på den horisontale aksens for de borgerlige partiene. Mens den horisontale aksens synes å skille partiene på venstre-høyreaksens ser det ut til at den vertikale skiller de borgerlige partiene fra hverandre etter en slags moral-religionakse eller miljøakse, blandet med manglende samarbeid med Fremskrittspartiet.

Tabell 5.21: Saksfelt fordelt på vinkler 2005-2009

	Venstre- høyre	Finans	Moral- religion	Sentrum- periferi	Miljø	Inter- nasjonalt	Andre	Antall
0-15	14,1	29,5	5,4	15,4	10,7	2,0	22,8	149
15-30	9,7	15,3	16,7	13,9	11,1	2,8	30,6	72
30-45	14,8	30,9	7,4	13,6	3,7	3,7	25,9	81
45-60	12,6	26,9	7,6	14,7	8,7	3,5	26,0	620
60-75	10,6	25,7	8,8	15,9	4,4	6,2	28,3	226
75-90	14,6	26,8	7,1	19,2	4,0	5,1	23,2	198
90-105	10,0	21,1	7,2	22,7	13,1	2,0	23,9	251
105-120	15,3	23,5	6,6	17,3	8,2	4,1	25,0	196
120-135	13,2	18,9	6,7	26,2	5,7	4,3	25,1	630
135-150	10,0	26,9	11,5	16,2	3,1	6,9	25,4	130
150-165	8,0	28,0	10,7	16,0	2,7	9,3	25,3	75
165-180	11,7	24,3	9,0	15,3	6,3	3,6	29,7	111
Snitt	12,4	24,1	7,8	18,8	7,2	4,2	25,6	2739

Tabell 5.22: Stemmegivning sammen i prosent 2005-2009

	AP	V	SP	KrF	H	FrP
SV	99	53	99	57	45	23
AP		53	99	57	46	23
V			53	75	71	40
SP				57	46	23
KrF					67	37
H						53

Vinklens i denne perioden har to hovedtopper, 55 til 60 grader (svart) og 125-130 grader (mørkeblå), men det er også en del mindre toppe imellom. De to primære aksens skiller regjeringen fra resten og Fremskrittspartiet fra resten av partiene. De mindre toppene skiller alle rundt 90 grader på den horisontale aksens, og skiller dermed mellom partiene på venstre-høyreaksens. Det er altså en veldig stor andel saker som deler partiene på høyre-venstreaksens. Når det gjelder skiller som deler partiene på den vertikale aksens er den

største gruppen mellom 0 og 10 grader. Disse sakene deler partiene på den vertikale akse, mellom Fremskrittspartiet og regjeringen, mellom regjeringen og Høyre, og mellom Høyre og sentrumpartiene, og mellom de to sentrumpartiene.

I tabell 5.21 på forrige side er hvert saksfelt sin andel av sakene på en vinkel beregnet. Mønsteret er noe mindre tydelig for denne perioden. Finansspørsmål ser ut til å fordele seg ganske likt, med unntak av for vinklene som skiller Fremskrittspartiet fra de andre partiene, 120 til 135 grader. I tillegg er det få finanssaker for vinklene 15 til 30 grader, men denne gruppen er ganske liten totalt. Ved 0 til 15 og 30 til 45 grader er det derimot særlig mange finanssaker. Når det gjelder moral-religion er det den samme gruppen fra 15 til 30 grader og 135 til 150 grader som har den største andelen, mens 0 til 15 grader har en svært liten andel.

Sentrum-periferisakene er en særlig stor andel av sakene som skiller Fremskrittspartiet fra de andre partiene. Den andre vinkelen med høy andel sentrum-periferispørsmål, 90 til 105 grader skiller partiene flere steder langs den horisontale akse. Igjen fører altså Senterpartiets deltakelse i regjering til at denne typen saker sammenfaller med høyre-venstreaksen. Når det gjelder miljøsakene havner disse i stor grad også langs den horisontale akse (90-105 grader). I tillegg er en god del av sakene som skiller vertikalt miljø saker. Disse sakene skiller både internt mellom Venstre, Kristelig Folkeparti og Høyre, og mellom disse tre partiene og regjeringen og Fremskrittspartiet. Det kan altså se ut til at miljøspørsmålet i større grad skiller partiene langs denne vertikale akse enn de andre saksfeltene.

5.4 Oppsummering

Den todimensjonale modellen viser seg ikke overraskende å lede til forbedringer i andel forklarte avstemninger for alle periodene. Variasjonene i forbedring er store, og henger nøye sammen med graden av endimensjonalitet. Perioden ser ut til å kunne deles i tre, før, under og etter folkeavstemningen om EU. Starten av 1980-tallet preges av en sterk todeling mellom regjering og opposisjon langs høyre-venstreaksen. Under Brundtland-regjeringene er todelingen mindre sterk, men høyre-venstreaksen dominerer likevel i stor grad. På tross av en sterk høyre-venstreakse er den kryssende akse relativt stabil i denne perioden. Sentrumpartiene inntar en motpol til Arbeiderpartiet og Høyre og det er særlig i moral-religiøse og sentrum-periferispørsmål at denne stemmegivningen viser seg, selv om også en del miljø saker krysser høyre-venstreaksen.

EU-avstemningens betydning for koalisjonsdannelsene i Stortinget ser ut til å være stor. På tross av betydningen den hadde for stemmegivningen i valget i 1993 kunne en

trodd stemmegivningen i Stortinget i ville være mer stabil. Brundtland-regjeringen satt i begge periodene og det var få avstemninger i Stortinget som omhandlet EU spesielt. Likevel synes et liknende mønster blant partiene som blant velgerne. EU-saken aktiviserer gamle skillelinjer i så stor grad at hoveddimensjonen i denne perioden bytter. Fra å være en stabile høyre-venstreakse skiller den i denne perioden mellom partiene på EU-saken. Det synes å være noe stabilitet når det gjelder koalisjonsdannelser over statsbudsjettet som i større grad passer med periodens vertikale høyre-venstreakse. EU-saken synes altså å øke betydningen til de gamle skillelinjene, og det er en viss grad av «realignment». Samtidig skiller perioden seg også ut fordi koalisjonsdannelsene i perioden i svært liten grad er stabile. Selv om Arbeiderpartiet for eksempel samarbeider mer med høyresiden enn tidligere, gjelder ikke dette samarbeidet heller for en stor andel av avstemningene. Det ser altså ut som om perioden også så en form for «dealignment», hvor de politiske dimensjonene i mindre grad hadde betydning for hvilke koalisjoner som ble dannet.

På tross av den store betydningen i denne perioden ser ikke påvirkningen fra EU-avstemningen i noen stor grad å ha påvirket partiene i ettertid. Med sentrumsregjeringen er igjen høyre-venstreaksen tilbake, vel og merke en spesiell plassering av Sosialistisk Venstreparti. Regjeringens samarbeid med begge sider av sentrum ser ut til delvis ha redusert betydningen av holdningsdimensjonene som kan knyttes til disse partiene. Med Arbeiderpartiets retur til regjeringsskontorene skiller sentrumspartiene seg derimot mer ut. Bondeviks andre regjering gjør igjen at moral-religion ser ut til å ha mindre betydning for koalisjonsdannelsene, mens sentrum-periferi fortsetter å skille partiene. På samme måte er det de religiøse spørsmålene, sammen med miljø, som ser ut til å være viktigst i å danne den vertikale dimensjonen under Stoltenberg-regjeringen.

Med noen unntak er altså høyre-venstreaksen dominerende i hele perioden. Samtidig er det også en relativt stabil kryssende akse som tar opp mange av saksfeltene knyttet til moral-religion, sentrum-periferi og miljø. Innholdet i denne siste dimensjonen synes å være avhengig av hvilke partier som inngår i regjering. Når de sentrale partiene på en dimensjon deltar blir denne mindre viktig.

Kapittel 6

Konklusjon

6.1 Innledning

Det norske politiske systemet var lenge preget mindretallsregjeringer. Dette ledet til at Stortinget styrket seg på bekostning av regjeringen. Selv om mange sider ved mindretallsparlamentarismen har blitt studert har det vært relativt få studier av stemmegivningen i Stortinget. Stemmegivningen og koalisjonsdannelsene i Stortinget har vært studert i denne oppgaven. Problemstillingen var hvilke koalisjonsmønstre som gjorde seg gjeldende i Stortinget i perioden 1981 til 2009 og hvordan disse kunne forklares. Fire er ble utledet. De to første var knyttet til politikk og var henholdsvis (1) at høyre-venstreaksen ville forklare koalisjonene og (2) at kryssende konfliktlinjer også hadde betydning. I tillegg ble det presentert to hypoteser knyttet til regjeringstype og forholdet partiene hadde til eget ståsted. (3) Flertallsregjeringer ble forventet å lede til at det kun var skillet mellom regjering-opposisjon som hadde betydning, og (4) det ble forventet at partienes vektlegging av sine primærstandpunkt ville lede til mangel på kompromisser og tosidig opposisjon. Analysen av stemmegivningen ble gjennomført ved hjelp av både optimal classification og mer teoretisk baserte analyser.

Dette avsluttende kapitlet tar først for seg hovedfunnene i oppgaven delt inn etter problemstillingene. Deretter blir det tematisk drøftet hvilke konsekvenser funnene har for forståelsen av dimensjonaliteten i Stortinget, og for forståelsen av partienes målsetninger med stemmegivningen. Avslutningsvis trekkes noen mer overordnede linjer til debatten om mindretallsparlamentarismen før mulige temaer for videre forskning blir diskutert.

6.2 Hovedfunn

Endimensjonalitet og høyre-venstreaksen: Den første hypotesen, at høyre-venstreaksen forklarte koalisjonene, fikk en del støtte i analysene i det første analysekapitlet. Offentlig-privatdimensjonen fra Valgundersøkelsen forklarte klart mest av de holdningsdimensjonene som ble testet. I tillegg var forklaringskraften til sentrum-periferidimensjonen og moral-religionsdimensjonen svært lave. Også de eksplorerende endimensjonale analysene passet godt med avstemningene, og de syntes å passe med en høyre-venstreakse. I perioden rundt folkeavstemningen om EU var mønsteret annerledes. De eksplorerende analysene ga en akse som minnet mer om en sentrum-periferiakse eller en EU-akse og denne passet også dårligere til voteringene enn aksene for de resterende periodene. 1980-tallet, og særlig sentrum-høyre-regjeringene i denne perioden, passet bedre enn de andre perioden til høyre-venstreaksen. Siden regjering-opposisjonsstemmegivning ville gitt det samme resultatet ble det antatt at årsaken var konflikten mellom regjeringen og opposisjonen. Gjennom å vurdere hvordan plasseringen av enkeltpartiene passet med den endimensjonale aksene viste det seg at aksene passet dårligere for de mindre partiene. Noe overraskende gjaldt ikke dette bare sentrumpartiene, men også fløypartiene. Basert på et ønske om å finne en beskrivelse som passet med alle partienes stemmegivning var det dermed nødvendig med en vurdering av flere dimensjoner og tosidig opposisjon for noen av periodene. Høyre-venstreaksen viste seg altså å være hoveddimensjonen for de aller fleste periodene, men passet dårligere for de små partiene enn for de store.

Regjering mot opposisjon: I første del av det andre analysekapitlet ble det undersøkt om perioden på 1980-tallet egentlig var preget av et skille mellom regjering og opposisjon. Forventningen var at det under flertallsregjeringer ville være et tydelig skille mellom regjeringen og opposisjonen. At regjeringen og opposisjonen stemte forskjellig kunne forklare at sentrum-høyre-regjeringene på 1980-tallet passet svært godt med den endimensjonale modellen. I analysen syntes hypotesen å få støtte for Willoch sin statsministerperiode fra 1981 til 1986. Her gikk en veldig stor andel av avstemningene mellom regjeringen og opposisjonen, særlig når Fremskrittspartiet ble inkludert på regjeringssiden. For Stoltenberg sin periode som statsminister for en flertallsregjering fra 2005 til 2009 var dette i liten grad tilfellet. Heller ikke under Bondeviks andre regjering (2001-2005) eller Syse-regjeringen (1989-1990), som lå nærmere i tid og hadde likere sammensetning av Stortinget som Willoch sin regjeringstid, var dette et tydelig mønster. Det ser derfor ut som om det var den høye graden av politisk avstand mellom Willoch-regjeringen og venstresiden som forklarte splittelsen. At dette skulle være en bevisst

strategi fra opposisjonens side, slik Dewan og Spirling (2011) argumenterer for, får altså ikke støtte. Selv om det i perioder er et skille mellom regjering og opposisjon ser dette ut til primært å være knyttet til politisk uenighet og stor politisk avstand, og ikke en strategi for å oppnå innflytelse.

Tosidig opposisjon: I andre del av kapittel 4 ble det testet i hvor stor grad mangel på kompromissvilje kunne påvirke stemmegivningen. Dette ble antatt å lede til at fløypartiene ville stemme mot forslag av motsatt årsak. Det ene fordi det var uenig i forslaget, det andre fordi det mente forslaget var bedre enn alternativet, men fortsatt for dårlig. Denne typen tosidig opposisjon kunne forklare stemmegivningen i de forskjellige periodene. Særlig tydet det at fløypartiene passet dårlig med høyre-venstreaksen i kapitlet før på at dette kunne være hensiktsmessig. Tokuttmodellen passet overraskende nok bare i veldig liten grad bedre med voteringene. Den beste tilpasningen var under Syse og Brundtland sine regjeringer fra 1989 til 1993, men kun under Brundtland-regjeringen nærmet forbedringen seg ett prosentpoeng i andelen forklarte avstemninger. Andelen avstemninger som skilte ut de to fløypartiene var også svært lavt, særlig sammenliknet med andelen avstemninger som skilte ut kun ett av partiene. Det ser dermed ut til å være liten støtte til at manglende kompromissvilje hadde stor betydning i den studerte perioden.

Flerdimensjonalitet: I det siste analysekapitlet ble det undersøkt om andre politiske dimensjoner enn høyre-venstreaksen også var nødvendige til å forklare stemmegivningen. Til dette ble det brukt en todimensjonal modell. Denne modellen passet bedre i noen perioder, men viste også at sentrum-høyreregjeringene på 1980-tallet passet omtrent like godt til bare høyre-venstreaksen og regjering-opposisjonmodellen. Den viktigste dimensjonen minnet fortsatt om en høyre-venstreakse, mens den andre dimensjonen så ut til å dekke saksfelt innenfor sentrum-periferi, miljø og moral-religion. Utviklingen over tid syntes å være at denne andre dimensjonen har blitt viktigere. I perioden rundt folkeavstemningen om EU var den andre dimensjonen også viktigst for å forklare stemmegivningen. Folkeavstemningen syntes altså å ha aktivisert gamle skillelinjer. I tillegg var stabiliteten i parlamentskoalisjonene mindre i denne perioden. For å forklare stemmegivningen til særlig de små partiene og for alle saksfeltene var det altså nødvendig med mer enn bare høyre-venstreaksen.

6.3 Politiske dimensjoner

Høyre-venstreaksen synes å være den dominerende aksen i analysene, men også miljø, sentrum-periferi og moral-religion er politiske dimensjoner som har betydning for parlamentskoalisjonene. Disse tre dimensjonene blir i den todimensjonale modellen hovedsakelig til den vertikale aksen. Siden det er den horisontale aksen som har størst betydning er altså høyre-venstreaksen viktigere enn de tre andre politiske dimensjonene. For periodene på 1980-tallet passer stemmegivningen såpass godt til høyre-venstreaksen alene at det ikke er hensiktsmessig med flere dimensjoner. Selv om andelen forklarte avstemninger også synker for senere perioder, var det særlig målet om å forklare *alle* partienes stemmegivning som gjorde det nødvendig med en flerdimensjonal analyse.

6.3.1 Mer enn bare høyre-venstreaksen?

Høyre-venstreaksen forklarte i stor grad stemmegivningen, og det var særlig for å forstå de mindre partiene at flere dimensjoner var nødvendig. Den andre dimensjonene ledet til at flere avstemninger ble forklart, men den forklarte en mye mindre andel enn den første, altså høyre-venstreaksen.

Den andre dimensjonens betydning var altså relativt lav for periodene utenom 1993 til 1997. Egenskaper ved denne perioden kan også ha konsekvenser for tolkningen av hvor mange dimensjoner som var nødvendige i de andre periodene. En mulig forklaring på mangelen på system i stemmegivningen i denne perioden var McKelvey (1976) sitt ustabilitetsteorem. Siden den primære forutsetningen for teoremet er et flerdimensjonalt politisk rom, kan dette bety at denne perioden er den *eneste* perioden som var reelt todimensjonal. Det vil si at det var den eneste perioden partiene la omtrent like mye vekt på den andre dimensjonen bestående av miljø-, sentrum-periferi- og moral-religionsaker som på høyre-venstreaksen. I de andre periodene var mønsteret i stemmegivningen mye tydeligere. Dette kan tyde på at den vertikale aksen i disse periodene ikke var like viktig for partiene som den høyre-venstreaksen. Høyre-venstreaksens forrang var altså tydelig for alle periodene utenom 1993 til 1997, og dette ser ut til å ha sikret stabiliteten i stemmegivningen i Stortinget. I perioden rundt EU-avstemningen da de to dimensjonene var mer likeverdige ble koalisjonsdannelsene svært ustabile. Liknende ustabile mønster kan altså forventes å oppstå om andre skillelinjer enn høyre-venstreaksen får enda større betydning framover.

Et spørsmål som også er nødvendig å ta opp i denne sammenheng er hva høyre-venstreaksen ser ut til å bety. I det første kapitlet ble det presentert to mulige tolkninger

av høyre-venstreaksen. En var knyttet spesifikt til saksinnholdet og en var i større grad en forståelse av aksene som et orienteringsskjema for politikk. I analysen har sakene blitt delt inn etter saksfelt, og tre av emnene ble tatt med i den saksspesifikke operasjonaliseringen av høyre-venstreaksen (se 2.4 på side 37). Selv om disse sakene oftere passer med en rangering av partiene langs hoveddimensjonen i analysene, deler de sjelden partiene primært midt på denne aksene. Ofte er det heller overrepresentasjon på andre vinkler. Dette kan synes å støtte tolkningen av at høyre-venstreaksen er et orienteringsskjema for politikken i den grad den er hoveddimensjonen. Det er altså ikke spesifikke høyre-venstresakene som danner denne dimensjonen, men heller aksene som den sentrale aksene for den politiske konkurransen.

6.3.2 Hvilke dimensjoner?

På tross av at høyre-venstreaksen altså var dominerende er det klare mønstre i hvilke typer saker som skilte partiene på den andre dimensjonen. Den andre dimensjonen var for nesten hele perioden preget av saker fra de tre konfliktlinjene miljø, sentrum-periferi og moral-religion, men ikke av innvandringsspørsmål.

Det var altså stor forskjell i betydning for koalisjonene mellom de to «nye» holdningsdimensjonene miljø og innvandring. Mens miljøspørsmål for de fleste periodene ser ut til å krysse høyre-venstreaksen er innvandring fraværende på den andre dimensjonen. Innvandring ser altså ut til å i liten grad bryte med høyre-venstreaksen. Dette kan ha flere årsaker, men er sannsynligvis knyttet til egenskaper ved både analysen og innvandringsdimensjonen. Siden studieobjektet i denne oppgaven primært er *parlamentskoalisjoner* og ikke hva som kjennetegner hvert enkelt partis stemmegivning har ikke saksfeltene som skiller ut enkeltpartier blitt studert i noen stor grad. Tabell 4.2 indikerte at Sosialistisk Venstreparti og Fremskrittspartiet stemmer mye alene. Som holdningsdimensjon skiller innvandringsdimensjonen primært ut disse to partiene, i tillegg til Venstre, fra de andre partiene. De andre partiene havner på relativt like posisjoner i sentrum. Fremskrittspartiet sitt synspunkt avviker altså fra de andre partiene og det kan dermed være vanskelig å finne andre partier å samarbeide med. Dermed blir det få avstemninger der partiet stemmer sammen med andre.

Innvandringsspørsmål leder altså kun til å skille ut Fremskrittspartiet fra de andre partiene. Denne mangelen på mulige samarbeidspartnere er også tydelig i Narud og Valen (2007: 113-114) sin spørreundersøkelse. De finner at Fremskrittspartiets representanter i mye mindre grad samarbeider om innvandringssspørsmål (17 prosent) enn det for eksempel Sosialistisk Venstreparti gjør på miljøspørsmål (82 prosent). Fremskrittspartiet samarbei-

der også mindre enn alle de andre partiene utenom Senterpartiet på innvandringsspørsmål. Innvandring bryter dermed ikke med høyre-venstreaksen, men gjør sannsynligvis at Fremskrittspartiet plasseres lengre unna de andre partiene.

Når det gjelder de to «gamle» skillelinjene ser det ut til at sentrumspartiernes ytterposisjon leder til at de i større grad bryter med høyre-venstreaksen. Dette var sannsynligvis også årsaken til at disse dimensjonene ikke forklarte noen stor andel av avstemningene alene. Disse dimensjonene har de siste årene endret seg med sentrumspartiernes valg av side av politikken. Etter sentrumsregjeringen fra 1997 til 2000 ser det ut til at sentrumspartiene har alliert seg med hver sin side av sentrum. For Senterpartiet har plasseringen som mest venstreorientert sentrumsparti vært tydelig allerede fra før Syse-regjeringen, og bortsett fra perioden med sentrumsregjering har partiet også ligget lengre til venstre enn Arbeiderpartiet i de endimensjonale løsningene. Det synes altså som om Rommetvedt (1991:318) sin hypotese om at Senterpartiet ville trekke mot venstre som følge av EU-saken får støtte i stemmegivningen. For Kristelig Folkeparti og Venstre har utviklingen gått i motsatt retning og særlig Venstre har gått fra å være nærmest venstresiden til å ligge nærmest høyresiden i stemmegivningen.

For de kryssende konfliktlinjene har dette stor betydning. På 1980-tallet gjorde Kristelig Folkeparti og Senterpartiet sin deltakelse i Willoch og Syse sine regjeringer (1981-1986 og 1989-1990) at sentrum-periferi og moral-religion ikke hadde betydning for stemmegivningen i Stortinget. De siste årene har derimot bindingen av bare ett av partiene i regjering gjort at én av dimensjonene synes å ha betydning til enhver tid. Først sentrum-periferidimensjonen under Bondeviks andre regjering og så moral-religionsdimensjonen under den andre Stoltenberg-regjeringen. Om Senterpartiet altså fortsetter bindingen til venstresiden kan det synes sannsynlig at de kryssende konfliktlinjene vil bytte på å ha betydning med hvem som sitter i regjering. Dette gjelder også for miljødimensjonen. Med miljøpartiet Venstre i regjering under Bondeviks andre regjering (2001-2005) skilte en stor andel av miljøvoteringene Sosialistisk Venstreparti ut fra resten av partiene.

Kompromissene som inngås i regjering ser altså ut til å reduserer dimensjonaliteten i Stortinget. Selv om det ikke var støtte for at alle avstemningene gikk mellom regjering og opposisjon, kan regjeringssamarbeid synes å redusere dimensjonaliteten ved at kompromissene gjøres mellom regjeringspartiene.

6.4 Kompromissvillighet

Det ble argumentert i teorikapitlet for at partiene hadde en viss politisk horisont, og at de ikke var villige til å inngå kompromisser utenfor denne horisonten. Med to fløypartier som fram til 2005 aldri hadde sittet i regjering var det en god mulighet for at partiene ville vektlegge sine primærstandpunkter framfor å inngå kompromisser for å oppnå innflytelse. Det vil her bli presentert fem mulige forklaringer, som hver for seg eller sammen, kan forklare den høye graden av kompromisser. Den første er knyttet til ideologisk standpunkt, den andre til den politiske kulturen i Stortinget, den tredje til institusjonelle trekk ved den norske parlamentarismen, den fjerde til ønsket om velgere og den femte til prosedyrene for stemmegivning.

En mulighet er at partiene har store horisonter og dermed godtar politikk langt fra sitt primærstandpunkt. Som det ble nevnt i avsnitt 1.4.4 på side 17 vil partienes horisont kun ha betydning om den er liten. Altså når partiene bare er villig til å inngå kompromisser nær sitt primærstandpunkt. Siden partiene ser ut til å inngå kompromisser ofte er det altså en mulighet at horisonten dekker en stor del av det politiske rommet. Det kan altså tenkes at partiene er villige til å inngå kompromisser langt unna sitt primærstandpunkt, men at det likevel finnes en smerteterskel. Tilsvarende kan det politiske rommet være så lite at horisontene dekker omtrent hele selv om de er små. Selv om Stortinget ikke er veldig ideologisk splittet er det vanskelig å tro at voteringene i Stortinget i så liten grad havner utenfor partienes horisonter som det blir funnet i denne oppgaven. Det ser altså ikke ut til at partiene tar hensyn til horisont i stemmegivningen, men derimot er villige til å inngå de fleste kompromisser så lenge de er bedre enn alternativet. Dette gjelder overraskende nok også fløypartiene, selv om disse også stemmer en del alene. Fløypartiene ser altså ut til å stemme alene fordi de er uenige med de andre partiene, men ikke fordi de ikke er villige til å støtte et moderat kompromiss om det er bedre enn alternativet.

Den andre muligheten er at den politiske kulturen på Stortinget er preget av samarbeid. Narud og Valen (2007:113-114) sitt funn, at representantene i størst grad samarbeider på de saksfeltene som er viktige for partiet, tyder på dette. Representantene synes å prioritere innflytelse over saksfeltene de er mest opptatt av selv om, basert på andre funn hos samme forfattere, dette er de sakene de har mest ytterliggående standpunkt i. Det kan tenkes at det er en sterkere grad av innflytelsesorientering blant representantene enn blant medlemmene. Selv om Narud og Skare (1999) ikke finner støtte for May (1973) sin teori om de ekstreme mellomlederne, kan det være at nettopp kompromissvilje skiller mellomlederne fra stortingsrepresentantene. Rommetvedt (1991:277-278) finner at valgkampmedarbeidere, en type mellomledere, er mindre kompromissvillige enn velgerne.

Dette kan kanskje forklare at det var en viss grad av tosidig opposisjon i 1989 til 1993. De to fløypartiene gjorde brakvalg i 1989, og det kom mange nye representanter inn på Stortinget. Disse var sannsynligvis rekruttert fra mellomlederne i de to partiene. Stortingsgruppene til Sosialistisk Venstreparti og Fremskrittspartiet altså ble dominert av nye representanter som i liten grad hadde erfaring fra Stortinget, og som dermed ikke kjente kulturen. Disse kan altså ha hatt en annen, mindre kompromissvillig holdning, og dermed gjort at de to stortingsgruppene i mindre grad inngikk kompromisser.

Et institusjonelt trekk som kan ha betydning er også mangelen på oppløsningsrett. Dette tolkes ofte som en svekkelse av mindretallsregjeringene overfor Stortinget (se Nordby 2004: 114-115), men Rasch (2004: 147-149) argumenterer også for at det i Norge ville hatt liten betydning. Likevel kan det tenkes at mangelen på oppløsningsrett kan styrke regjeringen mot fløypartier på samme side av politikken. Siden sammensetningen av Stortinget er gitt for fire år av gangen vil fløypartiene, om de kaster en regjering på samme side av sentrum, måtte sitte ut perioden uten noen mulighet til innflytelse. Den alternative regjeringen vil komme fra andre siden av sentrum og dermed både føre en politikk partiene i mindre grad støtter og det vil være vanskeligere for partiene å oppnå innflytelse. Dette var situasjonen for Fremskrittspartiet etter at Willoch-regjeringen falt i 1986. For regjeringspartiene kan vurderingen være annerledes. Politisk kan regjeringer som ikke har støtte fra fløypartiene måtte samarbeide med den andre siden av sentrum. Dermed kan forskjellen i politikk være relativt liten mellom to regjeringer. Regjeringspartiene opplever også ofte regjeringsslitasje i valg. Selv om regjeringer sjelden vil ønske å gi fra seg makten kan situasjoner der de ikke får støtte fra fløypartiene være svært vanskelige. Det kan altså tenkes at regjeringer på en troverdig måte kan true fløypartiene til å støtte regjeringens politikk. På samme måte som trusselen om nyvalg tvinger partiene til å stå samlet i Storbritannia, kan trusselen om å gå av tvinge fløypartiene til å støtte regjeringen i Norge (Rasch 2004: 146).

Selv om det er liten støtte til tosidig opposisjon er andelen avstemninger der ett av fløypartiene stemmer alene stor. Fremskrittspartiet stemmer i alle periodene etter 1989 utenom 1993 til 1997 alene i over 20 prosent av avstemningene. Det er altså ikke et tydelig mønster at de to fløypartiene i veldig stor grad er enige med de resterende partiene. Samtidig er det mulig at denne stemmegivningen i større grad er påvirket av et ønske om å skille seg ut enn å være tro mot egen politikk. Wagner (2012: 71) hevder også at partiene i større grad søker å skille seg ut i saker der de er alene i sitt synspunkt, og dette kan lede til at stemmegivning som leder til tosidig opposisjon ikke er noe partiene ønsker. De ønsker isteden å være de eneste som står igjen med et standpunkt.

Prosedyrene for stemmegivning kan også ha betydning for kompromissviljen til fløypartiene. For det første har alle odelstingsrepresentanter forslagsrett og mulighet til å komme med forslag til endringer. I tillegg har Stortinget relativt stor kapasitet til lovutforming, med spesialiserte komiteer og støttefunksjoner (Rommetvedt 2002: 72). Dermed blir veldig få voteringer kun «take it or leave it» (Rasch 2004: 29). Gjennom bruken av seriemetoden, med avstemning over de mest ekstreme forslagene først, får begge fløypartiene mulighet til å vise sitt primærstandpunkt.¹ Innen avstemningene når sentrumsforslagene har de mer ekstreme forslagene falt. Disse er dermed ikke lenger alternativer. Representantene og partiene kan altså forsvare sin stemmegivning med at de stemte for det beste mulig forslaget. Disse egenskapene ved Stortinget skiller seg fra andre parlamenter, og det kan dermed tenkes at dette er annerledes der hvor partiene ikke får mulighet til å vise sitt primærstandpunkt.

Denne forklaringen kan muligens også forklare kontrasten mellom kompromissvillighet i stortingssalen og de mange mindretallsregjeringene. Når partiene ser ut til å være svært kompromissvillige i stemmegivningen i Stortinget kunne en forventet at det også var enkelt å danne flertallsregjeringer. Hvis partiene uansett inngår kompromisser vil det ikke være noen grunn til ikke heller å danne en flertallsregjering. Som antydnet i avsnitt 1.3.1 har mislykkede koalisjonsforsøk på sentrum-høyresiden ofte blitt forklart med å vise til de kryssende konfliktlinjenes betydning for sentrumpartiene. Dette gir ikke mening om ikke sentrumpartiene har en form for horisont. Det mest tydelige tilfellet var Kristelig Folkepartis avvisning av deltakelse i Willochs første regjering (1981-1983) på grunn av Høyres fristilling av stortingsrepresentanene i abortspørsmålet. Kristelig Folkepartis landsmøte hadde bundet partiet til ikke å gå inn i en regjering som ikke innskrenket retten til selvbestemt abort. Samtidig var partiet villig til å være fast støtteparti i Stortinget. Det kan se ut som om det altså er vanskeligere å inngå kompromisser i regjering. Dette kan igjen knyttes voteringsreglene og at regjeringspartiene ikke kan inngå kompromisser subsidiært, men må stemme for kompromisset også i første votering. Kompromisset får dermed karakter av primærstandpunkt heller enn siste utvei.

¹Når Solheim (1999:158-159) beskriver stemmegivningen over plasseringen av hovedflyplassen, en sak der voteringsrekkefølgen hadde hatt stor betydning for resultatet ved tidligere anledninger (se for eksempel diskusjonen i Rasch 1990), er det tydelig at Høyre gjerne ville ha muligheten til å stemme for sitt primærstandpunkt, Hobøl, før de stemte subsidiært for Gardemoen. Siden Høyre ikke fikk denne muligheten ble resultatet av den første runden av voteringene annerledes enn om Høyre hadde stemt subsidiært med en gang, og det ble en ny runde med voteringer. I denne situasjonen var altså Høyres kompromissvilje stor så lenge de først kunne vise sitt primærstandpunkt gjennom stemmegivningen. Dette kan også synes å gjelde fløypartiene.

6.4.1 Sannferdig stemmegivning?

Det ble i starten av denne oppgaven foreslått to måter å forstå stemmegivning på. Den ene var at partiene kun søkte innflytelse, den andre at dette var begrenset av politisk horisont. Ingen av de to foreslåtte modellene ser ut til å få full støtte av funnene. Innflytelse over politikken ser ut til å ligge til grunn for partienes stemmegivning under mindretallsregjeringer. Det er få tegn til at partiene ikke inngår kompromisser. Under flertallsregjeringer ser ikke partiene ut til å benytte seg av de mulighetene til innflytelse som finnes gjennom nettopp å ikke inngå kompromisser. Spørsmålet blir da hvordan en kan tolke stemmegivningen.

Det mest sannsynlige er at opposisjonen kan få innflytelse gjennom samarbeid også under flertallsregjeringer. Denne tolkningen innebærer at opposisjonspartiene stemte sammen med Stoltenberg-regjeringen (2005-2009) fordi de fikk innflytelse over resultatet. For regjeringen kan det være hensiktsmessig å la opposisjonen få medbestemmelse over politikken fordi dette sikrer kontinuitet (Nordby 2004: 254). Om opposisjonspartiene støtter politikken vil den ikke bli endret med en gang det er et bytte av regjering. Denne tolkningen er altså basert på at partiene fortsatt søker innflytelse over politikken.

En annen mulig forklaring på funnene i denne oppgaven er en mindre avansert forståelse av stemmegivningen. Istedenfor å legge vekt på innflytelse kan en se for seg at partiene rett og slett stemmer for forslag de støtter. Poole (2005: 18) kaller dette sannferdig stemmegivning. Partiene forholder seg ikke til hva som i størst grad vil lede til innflytelse, men hva de mener i hvert enkelt spørsmål. Det er dermed kun partiets politiske standpunkt i hver sak som har betydning. Det virker sannsynlig at avstanden mellom regjeringen og opposisjonen under Willoch-regjeringene fra 1981 til 1986 var så stor at venstresiden var uenig i politikken. Under Stoltenberg sin flertallsregjering (2005-2009) ser derimot avstanden ut til å være så liten at noen av opposisjonspartiene er enige med regjeringen i en stor andel av sakene. Dermed stemmer disse partiene også for forslagene. Altså kalkulerer ikke partiene hvordan de kan oppnå innflytelse. De forholder seg kun til innholdet i sakene og stemmer etter den sitt politiske standpunkt i hver enkeltsak.

6.5 Mindretallsparlamentarisme som problem?

Innledningsvis ble det nevnt at mindretallsparlamentarismen har møtt mye kritikk. Særlig har Nordby (2004: 148-151) kritisert det han mener er mangel på mulighet for ansvarliggjøring og mangel på langsiktig styring. I stor grad overlapper Nordby (2004) sitt ideal, og den norske modellen, med to forskjellige former for demokratiske

idealer. Mens det norske konsensusdemokratiet bidrar til meningsrepresentasjon og delegering av makt (Narud og Valen 2007: kap. 1 og 16), er Nordby (2004) sitt ideal nærmere en majoritetsmodell, der partiene er styringsdyktige og blir stilt til ansvar for politikken i valg (se også idealtypene i Lijphart 1999: kap. 2-3). I vurderingen av modell er avveiiingen mellom meningsrepresentasjon og ansvarliggjøring helt sentral. Mens konsensusdemokratier som Norge sikrer meningsrepresentasjon, er majoritetsdemokratienes styrke nettopp ansvarliggjøring av politikerne.

Denne oppgaven viser at partiene i Stortinget ser ut til å representere bredden i velgernes politiske holdninger i stor grad. Bortsett fra innvandringsdimensjonen ble det funnet at alle de sentrale holdningsdimensjonene så ut til å ha innflytelse på stemmegivningen. Funnet av tydelige mønster i koalisjonene kan delvis moderere Nordby (2004) sin kritikk. Med et tydelig system i voteringene blir det mulig å vurdere de politiske alternativene. Selv om det kan være vanskelig å vite hvem som har ansvar for enhver politisk beslutning, vil hovedmønsteret i samarbeidet være kjent. Usikkerheten rundt hvem et parti vil samarbeide med er liten og meningsrepresentasjonen ser også ut til å være fast. Tydeligheten i samarbeidsmønstrene og overlappen med holdningsdimensjonene indikerer at partiene følger politiske målsetninger selv uten at velgerne har sterke kontrollmuligheter. Det er altså ikke fritt fram for samarbeid når valget først er over, selv om det er vanskeligere å holde partiene ansvarlig enn i et majoritetsdemokrati.

Det er også mulig å stille spørsmål ved hvor stor forskjellen egentlig er mellom flertalls- og mindretallsregjering i den norske konteksten. Selv om ansvaret blir plassert tydeligere hos én eller flere av partiene synes ikke flertallsregjeringene i veldig stor grad å skille seg ut fra mindretallsregjeringene. Willoch-regjeringen var et tydelig brudd med konsensuskulturen, men ikke Stoltenbergs flertallsregjering. De siste årene med regjering har det vært relativt stor grad av samarbeid mellom flertallsregjeringen og særlig sentrumspartiene. Regjeringen har et tydeligere ansvar for politikken som føres, men det at det fortsatt dannes overtallige koalisjoner tyder på at en ensidig forståelse av flertallsregjeringer som noe svært forskjellig fra mindretallsregjeringer ikke får støtte av dataene.

At det ikke ligger mye makt i å sitte som mindretallsregjering synes også lite sannsynlig. Selv om Stortinget har en relativt sterk posisjon overfor regjeringen er mulighetene til å utforme politikk i regjeringsapparatet stort. I voteringsdataene synes også mindretallsregjeringenes innflytelse på koalisjonsmønstrene i Stortinget å være tydelig. Sentrumsregjeringen fra 1997 til 2000 ser ut til, basert på kuttlinjene, i stor grad å ha lyktes med å være på flertallets side i de fleste avstemningene. Selv om regjeringen har

inngått kompromisser med begge fløyer er det lite sannsynlig at disse kompromissene er noe dårligere for regjeringspartiene enn den politikken som ville blitt ført om en annen regjering satt ved makten i perioden. Særlig er dette relevant for spørsmål der regjeringspartiene inntar en ytterposisjon. For denne perioden er det ikke noen tydelige mønster for sakene som omhandler moral-religion, og sentrum-periferispørsmål overlapper med høyre-venstreaksen. Dette kombinert med at regjeringen var på flertallets side i en stor andel av sakene synes å tyde på at regjeringen har lyktes i å finne kompromissforslag sammen med de andre partiene for denne typen saker. Siden regjeringen også har støttet disse forslagene er det naturlig å anta at de er nærmere regjeringens standpunkt enn hva tilfellet ville vært med en annen regjering. Spørsmålet er igjen hvordan dette forholder seg til de to idealtypene demokrati. Regjeringen oppfylte mandatet det hadde fått av velgerne som sentrumsregjering, og de andre partiene samarbeidet med regjeringen i den grad de fikk innflytelse. At det ikke skulle være mulig for velgerne å ansvarliggjøre regjeringen for den politikken den hadde ført virker i denne perioden lite sannsynlig. Nettopp variasjonen i samarbeid mellom de to fløyene var regjeringens grunnlag. Igjen åpner altså systemet i koalisjonsdannelsene for en større grad av ansvarliggjøring enn om det partiene ikke hadde hatt et like fast mønster å forholde seg til.

Nordby (2004: 148-149) mener også innflytelsen fra uansvarlige partier i Stortinget kan lede til vedtak som er mindre helhetlige og langsiktige. Selv om stortingsgruppene ikke har det samme ansvaret som regjeringspartiene for den politikken som føres er det ikke sikkert at mindretallsregjeringer leder til mer ustabilitet. I majoritetsdemokratier der blokker konkurrerer om makten kan nettopp skiftet av regjering lede til at vedtak ikke overlever valg. Særlig om det er avstand mellom blokkene vil en kunne få store endringer i politikken. Med brede kompromisser i sentrum og idealer om meningsrepresentasjon vil et skifte i regjeringsdannelse ikke ha denne typen betydning for hovedføringene i politikken. Dermed vil politikken i større grad være stabil over tid. Fortsettelsen med overtallige koalisjoner under Stoltenberg-regjeringen (2005-2009) tyder også på at flertallsregjeringer heller ikke nødvendigvis bryter med de brede kompromissene. Heller ser det ut til at situasjonen ikke nødvendigvis endres i stor grad under flertallsregjeringer.

6.6 Videre forskning

Denne studien viser på en og samme tid styrken og svakheten ved dimensjonsanalyser av Stortinget. På den ene siden viser analysene velkjente mønstre for norsk politikk. Metoden ser dermed ut til å kunne bidra både med å bekrefte at liknende dimensjoner dominerer

i stortingsvoteringene som på andre arenaer, og til å vise variasjoner i dimensjonaliteten i Stortinget over tid. Metoden har også gitt kunnskap om hva partiene forsøker å oppnå med stemmegivningen. På den andre siden er nødvendigheten av mer inngående kvalitative studier også tydelig. Mye av potensialet ligger i skjæringspunktet mellom spesifikk sakskunnskap og kunnskap om de større mønstrene. Kombinasjoner av nettopp kvantitative studier av stortingsvoteringene med mer kvalitative dybdestudier vil kunne generere nye hypoteser og bidra til å vurdere andre. Særlig kan dette være viktig for å forstå vurderingene politikerne gjør om voteringene og innflytelse i stortingssalen.

Det kan også være interessant å bruke metoden til å studere hvordan andre hensyn spiller inn på voteringene. For eksempel kan det være spennende å studere hvordan nærhet til valg påvirker. Partiene kan tenkes å oppføre seg annerledes når valget nærmer seg. Samtidig kunne det vært interessant å studere om atferden i voteringene i Stortinget har noen innflytelse på valgresultatet. Her kommer også ansvarliggjøringen inn. Om partienes stemmegivning har noen betydning for valgresultatet vil det nettopp tyde på at velgerne holder partiene ansvarlige.

Bibliografi

- Anthun, Kjartan Sarheim (2007). «Teorier om saksstemmegivning; kritikk, spredning og uklarheter ved retningsteorien». Paper presentert på den femtende nasjonale fagkonferanse i statsvitenskap, Trondheim: 3-5. januar 2007. Trondheim.
- Arter, David (1999). *Scandinavian Politics Today*. Manchester: Manchester University Press.
- Bjurulf, Bo og Ingemar Glans (1976). «Från tvåblockssystem till fraksjonalisering». i: *Statsvetenskaplig tidskrift* 3, s. 231–253.
- Bogdanor, Vernon (1983). «Introduction». i: *Coalition Government in Western Europe*. Red. av Vernon Bogdanor. London: Heinemann Educational Books. Kap. 1, s. 1–16.
- Bondevik, Kjell Magne (2006). *Et liv i spenning*. Oslo: Aschehoug.
- Brazill, Timothy J. og Bernard Grofman (2002). «Factor analysis versus multi-dimensional scaling: binary choice roll-call voting and the US Supreme Court». i: *Social Networks* 24.3, s. 201–229.
- Carey, John M. (2009). *Legislative Voting and Accountability*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cox, Gary W og Kenneth A Shepsle (2007). «Majority cycling and agenda manipulation: Richard McKelvey's contributions and legacy». i: *Positive changes in political science: the legacy of Richard D. McKelvey's most influential writings*. Red. av John Herbert Aldrich, James E. Alt og Arthur Lupia. Univ of Michigan Press, s. 19–40.
- Curini, Luigi og Francesco Zucchini (2012). «Government Alternation and Legislative Party Unity: The Case of Italy, 1988–2008». i: *West European Politics* 35 (4), s. 37–41.
- D'Alimonte, Roberto (1999). «Party Behavior in a Polarized System: The Italian Communist Party and the Historic Compromise». i: *Policy, office, or votes? : how political parties in Western Europe make hard decisions*. Red. av Kaare Strøm og Wolfgang C Müller. Cambridge: Cambridge University Press, s. 141–171.
- Desposato, Scott W. (2005). «Correcting for Small Group Inflation of Roll-Call Cohesion Scores». i: *British Journal of Political Science* 35.04, s. 731.

- Dewan, Torun og Arthur Spirling (2011). «Strategic Opposition and Government Cohesion in Westminster Democracies». i: *American Political Science Review* 105.02, s. 337–358.
- Downs, Anthony (1957). *An economic theory of democracy*. New York: Harper & Row.
- Guttman, Louis (1944). «A basis for scaling qualitative data». i: *American sociological review* 9.2, s. 139–150.
- Hagen, Carl I. (2007). *Ærlig talt: memoarer 1944-2007*. Oslo: Cappelen.
- Hansen, Guttorm og Erik Mo (1993). *Om Stortingets arbeidsordning: Stortingets forretningsorden med kommentarer*. Oslo: Stortinget.
- Hansen, Martin Ejnar (2006). «The Dimensionality of European Parliaments: Comparing Denmark, Norway and Ireland». Paper presented at the IPSA World Congress, Fukuoka, Japan, July 9th-13th 2006.
- (2008). «Reconsidering the Party Distances and Dimensionality of the Danish Folketing». i: *The Journal of Legislative Studies* 14.3, s. 264–278.
- (2009). «The Positions of Irish Parliamentary Parties 1937–2006». i: *Irish Political Studies* 24.1, s. 29–44.
- Hansen, Martin Ejnar og Marc Debus (2012). «The behaviour of political parties and MPs in the parliaments of the Weimar Republic». i: *Party Politics* 18.5, s. 709–726.
- Heidar, Knut (1997). «Roles, structures and behaviour: Norwegian parliamentarians in the nineties». i: *The Journal of Legislative Studies* July 2012, s. 37–41.
- Hix, Simon og Hae-Won Jun (2009). «Party Behaviour in the Parliamentary Arena: The Case of the Korean National Assembly». i: *Party Politics* 15.6, s. 667–694.
- Hix, Simon og Abdoul Noury (2012). «Government-Opposition or Left-Right? The Institutional Determinants of Voting in Legislatures». Upublisert manus.
- Hug, Simon og Tobias Schulz (2007). «Left–Right Positions of Political Parties in Switzerland». i: *Party Politics* 13.3, s. 305–330.
- Jenssen, Anders Todal (1995). «Etterspill». i: *Brussel midt imot: folkeavstemningen om EU*. Red. av Henry Valen og Anders Todal Jenssen. Oslo: Ad Notam Gyldendal. Kap. 9, s. 187–204.
- Klingemann, Hans-Dieter og Dieter Fuchs (1989). «The Left–Right Schema». i: *Continuities in Political Action—A Longitudinal Study of Political Orientations in Three Western Democracies*. Red. av M. Kent Jennings og Jan van Deth. Walter de Gruyter, s. 203–234.
- Klingemann, Hans-Dieter, Andrea Volkens mfl. (2006). *Mapping Policy Preferences II: Estimates for Parties Governments & Electors in the OECD, EU and Central and Eastern Europe 1990-2003*. Oxford: Oxford University Press.

- Knutsen, Oddbjørn (2001). «Social Class, Sector Employment, and Gender as Party Cleavages in the Scandinavian Countries: A Comparative Longitudinal Study, 1970–95». i: *Scandinavian Political Studies* 24.4, s. 311–350.
- Lacina, Tomáš og Pat Lyons (2009). «An Examination of Legislative Roll-Call Voting in the Czech Republic Using Spatial Models». i: *Czech Sociological Review*, s. 1155–1190.
- Landi, Massimiliano og Riccardo Pelizzo (2006). «A spatial analysis of the XIII Italian Legislature». Singapore Management University Research Collection School of Economics Working Paper 1111.
- Larsen, Gunnar Tore og Tron Strand (1991). *Da OL kom til Norge: en historie om ansvarsoppsmuldring og stilltiende akseptering av en kostnadssprekk på over 7 milliarder kroner*. Oslo: Cappelen.
- Lijphart, Arendt (1999). *Patterns of democracy: Government forms and performance in thirty-six countries*. New Haven, Conn.: Yale University Press.
- May, John D. (1973). «Opinion structure of political parties: the special law of curvilinear disparity». i: *Political Studies* X.2, s. 135–151.
- McKelvey, Richard D (1976). «Intransitivities in multidimensional voting models and some implications for agenda control». i: *Journal of Economic Theory* 12.3, s. 472–482.
- Micozzi, Juan Pablo og Sebastián M. Saiegh (2013). «The Radex Structure of Political Conflict: Argentina's Impossible Game (1955-1966)». Upublisert manuskript.
- Myagkov, Mikhail G. og D. Roderick Kiewiet (1996). «Czar Rule in the Russian Congress of People's Deputies?» i: *Legislative Studies Quarterly* 21.1, s. 5–40.
- Narud, Hanne Marthe (1995). «Coalition Termination in Norway: Models and Cases». i: *Scandinavian Political Studies* 18.1, s. 1–24.
- Narud, Hanne Marthe og Audun Skare (1999). «Are Party Activists the Party Extremists? The Structure of Opinion in Political Parties». i: *Scandinavian Political Studies* 22.1, s. 45–65.
- Narud, Hanne Marthe og Henry Valen (2007). *Demokrati og ansvar: politisk representasjon i et flerpartisystem*. Oslo: N.W. DAMM & SØN AS.
- Nordby, Trond (1989). «<Roll-call analysis> within historical theory — with examples from Norwegian party history». i: *Scandinavian Journal of History* 14.1-2, s. 39–56.
- (2004). *I politikkens sentrum: Variasjoner i Stortingets makt 1814-2004*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Notaker, Hallvard (2012). *Høyres historie 1975-2005: Opprør og moderasjon*. Oslo: Cappelen Damm.

- Noury, Abdoul og Elena Mielcova (2005). «Electoral Performance and Voting Behaviour. Evidence from the Czech Parliament 1992–2002». Working Papers, Institute of Governmental Studies, UC Berkeley.
- Pedersen, Helene Helboe (2010). «How intra-party power relations affect the coalition behaviour of political parties». i: *Party Politics* 16.6, s. 737–754.
- (2011). «Policy-seeking parties in multiparty systems: Influence or purity?» i: *Party Politics* 18.3, s. 297–314.
- (2012). «What do Parties Want? Policy versus Office». i: *West European Politics* 35.4, s. 896–910.
- Poole, Keith T. (2005). *Spatial Models of Parliamentary Voting*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Poole, Keith T. og Howard Rosenthal (2007). *Ideology and Congress*. New Brunswick, N.J: Transaction Publishers.
- Rabinowitz, George og Stuart Elaine Macdonald (1989). «A Directional Theory of Issue Voting». i: *The American Political Science Review* 83.1, s. 93–121.
- Rasch, Bjørn Erik (1982). *Fra preferanser til vedtak: Søkelys på Stortingets voteringsmetoder*. Hovedoppgave i statsvitenskap - Universitetet i Oslo. Oslo: Universitetet i Oslo.
- (1990). «Lokket av Pandoras krukke: En voteringsteoretisk analyse av Stortingets Hurum-vedtak». i: Nilson, Sten Sparre og Knut Midgaard. *Oppstyr og styring rundt flyplass: Hurum, Fornebu, Gardermoen?* Oslo: Liberalt forskningssenter.
- (2003). «Det politiske landskap». i: *Tidsskrift for Samfunnsforskning* 44.1, s. 37–66.
- (2004). *Kampen om regjeringsmakten: Norsk parlamentarisme i europeisk perspektiv*. Bergen: Fagbokforlaget.
- (2011). «Norway, Institutionally Weak Governments and Parliamentary Voting on Bills». i: *The Role of Governments in Legislative Agenda Setting*. Red. av George Tsebelis og Bjørn Erik Rasch. Bd. 71. Routledge ECPR studies in European political science. London: Routledge, s. 234–253.
- Ray, Leonard og Hanne Marthe Narud (2000). «Mapping the Norwegian Political Space: Some Findings from an Expert Survey». i: *Party Politics* 6.2, s. 225–239.
- Retningslinjer for arbeidet - Saksgangen mellom Regjeringa og partiene i Stortinget* (2005). Besøkt 19. mars 2013. eprint: http://www.senterpartiet.no/getfile.php/Konvertert%20struktur/www.senterpartiet.no/no/Konvertert%20struktur/Nyheter/hovedorg/retningslinjer_samarbeid_regjering_-_storting.doc.

- Rice, Stuart A (1925). «The Behavior of Legislative Groups: A Method of Measurement». i: *Political Science Quarterly* 40.1, s. 60–72.
- Riker, William H (1962). *The theory of political coalitions*. New Haven, Conn.: Yale University Press.
- Rokkan, Stein (1987). *Stat, nasjon, klasse: essays i politisk sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rokkan, Stein og Seymour Martin Lipset (1967). *Party systems and voter alignments : cross-national perspectives*. New York: Free Press.
- Rommetvedt, Hilmar (1984). *Borgerlig samarbeid, Sprikende staur eller laftet tømmer*. Stavanger: Universitetsforlaget.
- (1991). «Partiavstand og partikoalisjoner». Ph.d.-avh. Universitetet i Bergen.
- (2002). *Politikkens allmenngjøring og den ny-pluralistiske parlamentarismen*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Rosenthal, Howard og Erik Voeten (2004). «Analyzing roll calls with perfect spatial voting: France 1946–1958». i: *American Journal of Political Science* 48.3, s. 620–632.
- Rossavik, Frank (2012). *SV: fra Kings Bay til Kongens bord*. Oslo: Spartacus.
- Sartori, Giovanni (1969). «From the Sociology of Politics to Political Sociology». i: *Government and Opposition* 4.2, s. 195–214.
- (1990). «A Typology of Party Systems». i: *The West European Party System*. Red. av Peter Mair, s. 316–349.
- Schuur, Wijbrandt H. van og Henk A. L. Kiers (1994). «Why Factor Analysis Often is the Incorrect Model for Analyzing Bipolar Concepts, and What Model to Use Instead». i: *Applied Psychological Measurement* 18.2, s. 97–110.
- Sejersted, Francis (2000). «Parlamentarismens suspensjon og embedsmannsstatens gjenkomst». i: *Norsk idyll?* Oslo: Pax. Kap. 10, s. 145–166.
- Shaffer, William R. (1991). «Interparty Spatial Relationships in Norwegian Storting Roll Call Votes». i: *Scandinavian Political Studies* 14.1, s. 59–83.
- (1998). *Politics, parties, and parliaments: political change in Norway*. Columbus: Ohio State University Press.
- Sjöblom, Gunnar (1968). *Party strategies in a multiparty system*. Bd. 7. Lund political studies. Lund: Studentlitteratur.
- Skare, Audun (1998). «Politisk Skillelinje. En Drøftning av Begrepet». i: *Tidsskrift for Samfunnsforskning* 39, s. 163–193.
- Skjeie, Hege (1999). *Vanens makt: Styringstradisjoner i Arbeiderpartiet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

- Skjæveland, Asbjørn (2005). «Dimensionaliteten i Folketinget: Er der en ny politisk dimension?» i: *Politica* 37.4, s. 411–422.
- Solheim, Erik (1999). *Nærmere*. Oslo: Millennium.
- Strøm, Kaare (1990). *Minority government and majority rule*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (1999). «Leadership Accountability and Bargaining Failure in Norway: The Presthus Debacle». i: *Policy, office, or votes? : how political parties in Western Europe make hard decisions*. Red. av Kaare Strøm og Wolfgang C Müller. Cambridge: Cambridge University Press, s. 192–215.
- Strøm, Kaare og Jørn Y. Leipart (1989). «Ideology, strategy and party competition in postwar Norway». i: *European Journal of Political Research* 17.3, s. 263–288.
- Strøm, Kaare og Wolfgang C Müller, red. (1999). *Policy, office, or votes? : how political parties in Western Europe make hard decisions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Swaan, Abram de (1973). *Coalition theories and cabinet formations: a study of formal theories of coalition formation applied to nine European parliaments after 1918*. Amsterdam: Elsevier.
- Teigum, Hanne Marit (1995). «Representasjon i en flerdimensjonal konfliktstruktur : en analyse av velgergrupper og stortingsgrupper i Kristelig Folkeparti og Senterpartiet». Hovedoppgave i sammenlignende politikk. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Valen, Henry (1992). *Valg og politikk: et samfunn i endring*. Oslo: NKS-forlaget.
- Valen, Henry og Anders Todal Jenssen, red. (1995). *Brussel midt imot: folkeavstemningen om EU*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Valen, Henry og Bernt Aardal (1983). *Et valg i perspektiv: En studie av Stortingsvalget 1981*. Statistisk Sentralbyrå.
- (1989). *Velgere, partier og politisk avstand*. Bd. 69. Statistisk sentralbyrå.
- (1995). *Konflikt og opinion*. NKS-Forlaget.
- Volgens, Andrea mfl. (2012). *The Manifesto Data Collection. Manifesto Project (MRG CMP MARPOR)*. Berlin.
- Wagner, Markus (2012). «When Do Parties Emphasise Extreme Positions? How Strategic Incentives for Policy Differentiation Influence Issue Importance». i: *European Journal of Political Research* 51.1, s. 64–88.
- Warwick, Paul V. (2000). «Policy Horizons in West European parliamentary systems». i: *European Journal of Political Research* 38.1, s. 37–61.
- Østbø, Ivar Buch (2001). *Storting og regjering*. Oslo: Schibsted.

- Aardal, Bernt (1993). *Energi og miljø: Nye stridsspørsmål i møte med gamle strukturer*. Institutt for samfunnsforskning.
- (1994). «Hva er en politisk skillelinje?» i: *Tidsskrift for samfunnsforskning* 2, s. 218.
- (1995). «Ideologi på tvers?» i: *Brussel midt imot: folkeavstemningen om EU*. Red. av Henry Valen og Anders Todal Jenssen. Oslo: Ad Notam Gyldendal. Kap. 8, s. 165–184.
- red. (2003). *Velgere i villrede...: en analyse av stortingsvalget 2001*. Oslo: Damm.
- red. (2007). *Norske velgere: En studie av stortingsvalget 2005*. Oslo: Damm.
- red. (2011). *Det politiske landskap*. Oslo: Cappelen Damm.
- Aardal, Bernt mfl. (1999). *Velgere i 90-årene*. Oslo: NKS-forlaget.

Tabeller og figurer

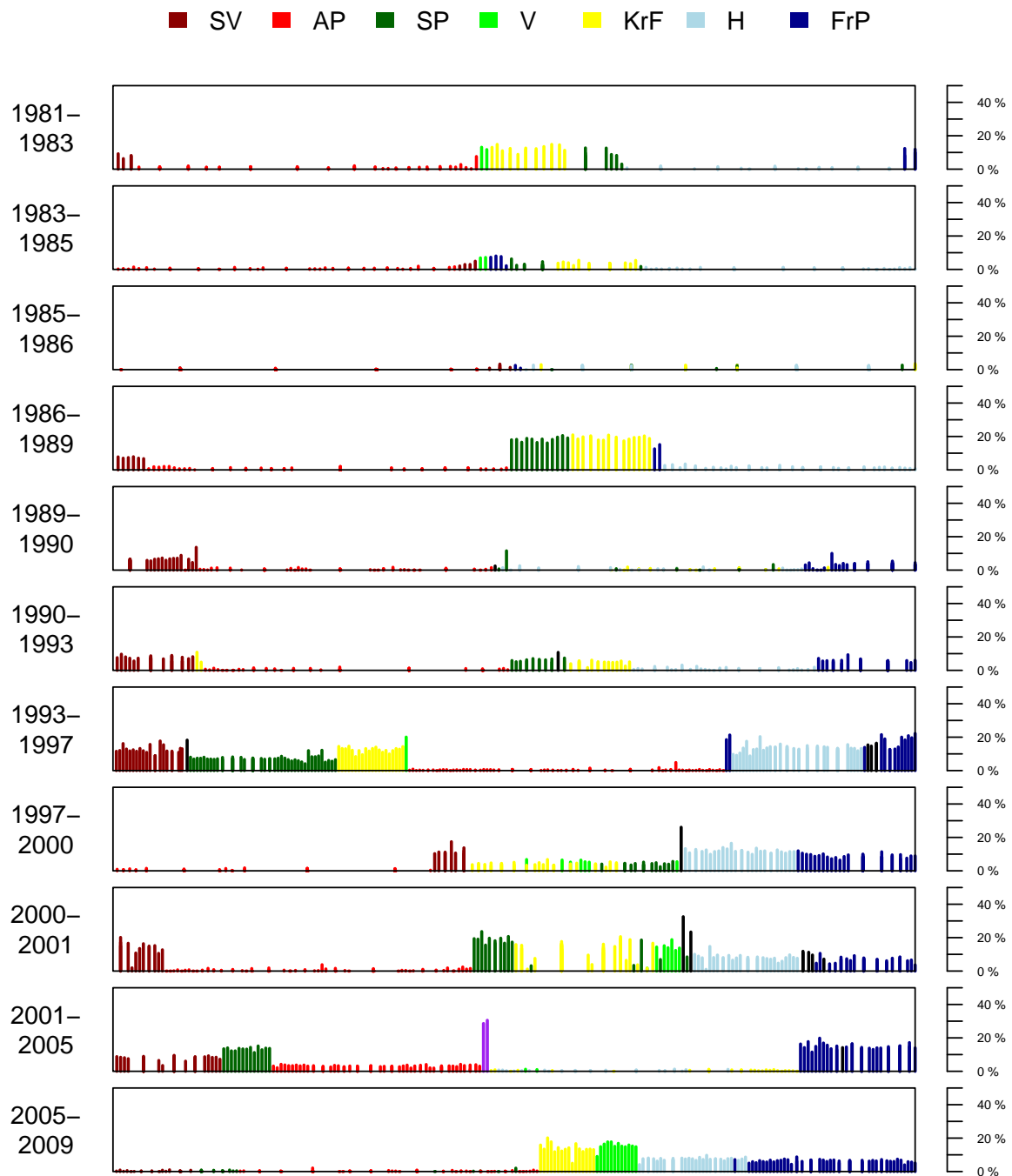
I tillegg til figurene og tabellene som er vedlagt her, er R-koden som er brukt i analysene, da den er relativt omfattende, gjort tilgjengelig på <http://folk.uio.no/oyvinbso> eller ved å kontakte forfatteren på e-post på oyvindbs@gmail.com. Om noe er uklart i koden er det bare å ta kontakt.

Informasjon om datasettet er tilgjengelig på <http://www.nsd.uib.no/storting/>, og selve datasettet kan bestilles fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. Nyere voteringsdata er også fritt tilgjengelig på <http://data.stortinget.no>.

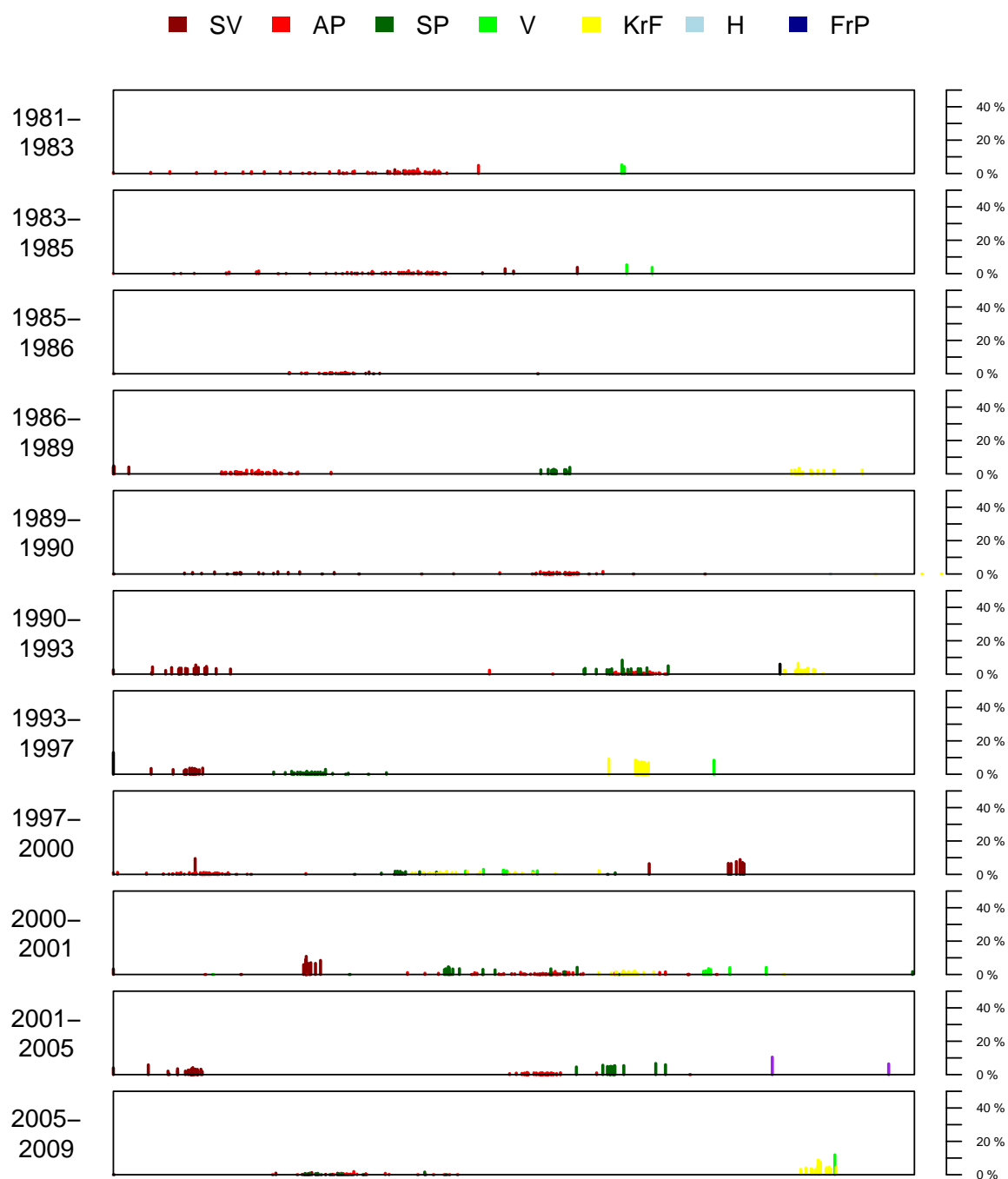
Tabell 1: Stemmegivning alene i prosent

	SV	AP	V	SP	KrF	H	FrP	Sum
1981-1983 H	1,2	2,6	0,3	0,7	0,9	0,3	1,4	7,5
1983-1985 H, Krf og SP*	0,4	3,1	0,1	0,3	0,5	0,3	0,5	5,3
1985-1986 H, Krf og SP	0,3	2,8		0,0	0,0	0,0	0,0	3,1
1986-1989 AP	0,9	3,6		1,3	3,5	7,5	1,5	18,4
1989-1990 H, Krf og SP	23,9	1,6		0,2	0,2	0,3	40,1	66,4
1990-1993 AP	18,6	1,5		1,4	1,0	3,1	29,3	54,9
1993-1997 AP	10,0	6,3	0,6	3,8	2,3	2,6	5,1	30,7
1997-2000 Krf, SP og V	1,3	3,7	0,1	0,2	0,2	6,8	27,0	39,3
2000-2001 AP	1,1	3,6	0,0	0,8	0,6	5,5	24,8	36,4
2001-2005 H, Krf og V	11,5	3,0	0,1	1,2	0,1	0,2	27,7	43,7
2005-2009 AP, SV og SP*	0,1	0,0	3,3	0,0	3,8	2,9	29,2	39,4

Figur 1: Prosentandelen av enkeltrepresentantenes stemmegivning som ikke passer med modellen med to kuttlinjer (tosidig opposisjon).

Figur 2: Prosentandelen av enkeltrepresentantenes stemmegivning som ikke passer med den todimensjonale løsningen.

Tabell 2: WRICE

	1981	1985	1989	1993	1997	2001	2005
SV	98.4	97.9	98.1	98.0	98.2	98.7	99.3
AP	98.2	98.2	98.6	98.9	98.7	98.5	99.5
SP	97.0	97.0	98.0	98.1	97.9	98.0	99.3
Krf	97.3	96.0	97.7	97.8	98.0	99.1	97.5
V	98.4			100.0	97.2	100.0	97.3
H	98.9	97.4	97.8	98.5	97.9	99.3	98.1
Frp	97.5	98.6	97.9	98.7	98.2	98.7	98.7

Tabell 3: Parlamentariske ledere brukt som utgangspunkt for OC

	Dim 1: SV	Dim 2: KrF
1981-1985	Hanna Kvanmo	Harald Synnes
1985-1989	Hanna Kvanmo	Harald Synnes
1989-1993	Kjellbjørg Lunde	Kåre Gjønnes
1993-1997	Kjellbjørg Lunde	Kjell Magne Bondevik
1997-2001	Kristin Halvorsen	Einar Steensnæs
2001-2005	Kristin Halvorsen	Jon Lilletun
2005-2009	Inge Ryan	Dagfinn Høybråten